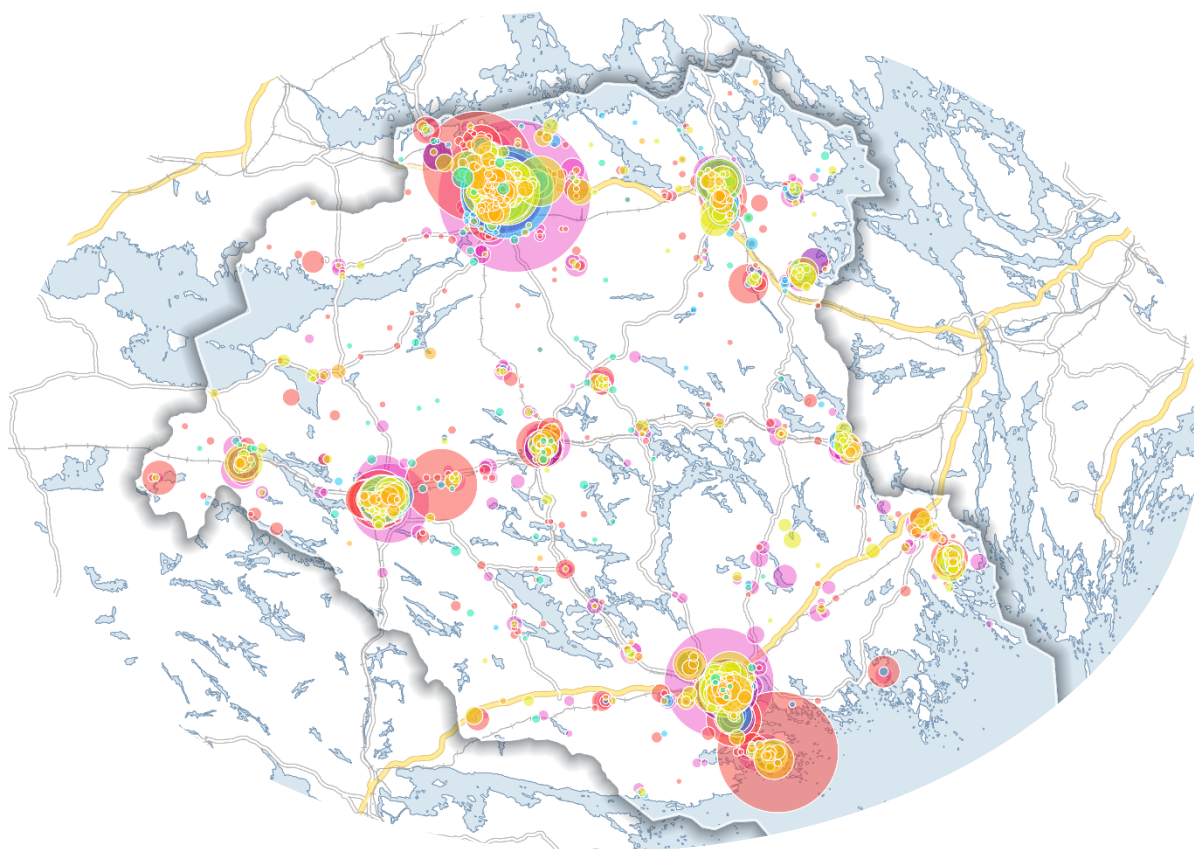

NÄRINGSLIVETS GEOGRAFI I SÖRMLAND

NÄRINGSLIVSLADSKAPET OCH ATTRAKTIVA MILJÖER FÖR NÄRINGSLIVET I SÖRMLAND

2021-11-18

NÄRINGSLIVETS GEOGRAFI I SÖRMLAND

Näringslivslandskapet och attraktiva miljöer för
näringslivet i Sörmland

Kund

Region Sörmland, Samhällsplanering och infrastruktur

Konsult

WSP Advisory

121 88 Stockholm-Globen

Besök: Arenavägen 7

Tel: +46 10-722 50 00

WSP Sverige AB

Org nr: 556057-4880

wsp.com

Kontaktpersoner

Patrik Tornberg, WSP

Mikael Forsberg, Region Sörmland

SAMMANFATTNING

Strukturbild Sörmland fastställdes i den Regionala utvecklingsnämnden i oktober 2020, och blev därmed en del i den regionala utvecklingsstrategin, Sörmlandsstrategin. Från och med november 2020 pågår arbete med projektet Strukturbild Sörmland 2.0, med syfte att utveckla nya perspektiv på strukturbilden, bland annat utifrån ett näringslivsperspektiv. En del i projektet är att utveckla ny kunskap och nya perspektiv kring hur Sörmlands näringslivs geografi ser ut. WSP har därför fått i uppdrag av Region Sörmland att genomföra en kartläggning av näringslivets geografi i länet och vad som utgör en attraktiv miljö för dagens och framtidens näringsliv. Föreliggande rapport redovisar resultatet av denna kartläggning.

Kartläggningen av näringslivets geografi visar att länets näringslivslandskap kännetecknas av stora geografiska variationer:

- De *areella näringarna* utgör en utpräglad landsbygdsbransch, och är särskilt centrala i det centrala stråket genom länet från Gnesta, via Flen och Katrineholm mot Vingåker.
- *Tillverkning och annan produktion* kännetecknas särskilt av tre typer av platser:
 - Landsbygdsområden och småorter där antalet arbetsplatser överlag är litet, t ex i stora områden mellan tätorterna och orter som Högsjö, Valla och Bettna.
 - Några specifika orter, framför allt Oxelösund, Torshälla och Åkers styckebruk.
 - Särskilda industriområden, ofta i de större orternas utkanter men även mer perifert som t ex Studsvik.
- *Näringslivstjänster* kännetecknas av en generell koncentration till städer (framför allt Eskilstuna, Nyköping, Strängnäs), men är genomgående underrepresenterade i Sörmland och därför är det endast i glesa områden med få andra arbetsställen som denna bransch framträder särskilt.
- *Konsumenttjänster* är i hög grad befolkningsanknutna och uppvisar därför generellt sett en jämn spridning över länet, med undantag för några platser, ofta med specifika anläggningar inom exempelvis besöksnäringen (t.ex. Sundbyholm) eller handel (Sillekrog).
- Verksamheter inom *transport och magasinering* är volymmässigt tydligt knutna till infrastruktur (t.ex. Skavsta, Oxelösunds hamn, Vagnhärad, Eskilstuna kombiterminal) och/eller städer, men relativt sett större på landsbygd.
- *Offentlig förvaltning* är starkt knuten till myndighetskoncentrationer och residensstadsfunktioner (Eskilstuna och Nyköping), men återfinns även vid specifika statliga verksamheter (t.ex. Mariefred).
- Verksamheter inom *vård, skola och omsorg* är som regel befolkningsanknutna och förhållandevis jämnt spridd i ett regionalt perspektiv, men lokalt kan enstaka skolor, vårdcentraler, mm föranleda en påtaglig överrepresentation på vissa orter och i mindre samhällen (t.ex. Tystberga, Sködinge, Ärla, m.fl.)

Vissa platsters relativa beroende av ett fåtal branscher, i synnerhet inom tillverkningsindustrin bidrar till dessa platsters konkurrenskraft genom den specialisering som det innebär. Med det följer också en sårbarhet som aktualiseras av en generell strukturomvandling i ekonomin. Samtidigt som vissa branscher krymper i länet är andra växande, varav vissa är särskilt högpresterande i Sörmland i en nationell jämförelse. Det ger goda förutsättningar att möta den strukturomvandling som innebär att vissa branscher krymper medan andra växer. Ur ett geografiskt perspektiv är det dock inte helt och hållet samma platser i länet som präglas av krympande branscher som också har en stark närvaro av växande branscher. Samtidigt behöver förståelsen av länets sårbarhet också beakta orters geografiska läge i ett större regionalt sammanhang. I kombination med bredden i en Orts branschstruktur spelar tillgängligheten till olika typer av funktioner i det kringliggande omlandet en stor roll för hur sårbar en plats är för konjunkturförändringar eller en mer genomgripande strukturomvandling.

Strukturomvandlingen är således utmanande men innebär samtidigt stora möjligheter i en allt mer digital och miljöanpassad ekonomi. En fortsatt positiv sysselsättningsutveckling i Sörmland förutsätter därmed en anpassning av näringslivet och som följd av det även en förändring av länets branschstruktur.

En attraktiv miljö för näringslivet kräver en kombination av komponenter som skapar en helhet. Faktorer som kommunernas bemötande, stöd och inställning till företagande samt kluster av samverkanspartners beskrivs som viktiga komponenter i en attraktiv miljö för företagande och etableringar. Men de övertrumfar inte betydelsen av "hygienkomponenter" som el, bredband, trygghet, kompetens, mm. Ett strategiskt arbete för att skapa attraktiva miljöer för företagande och etableringar behöver därför utgå från ett helhetsgrepp om en stor bredd av frågor inom det offentliga ansvaret.

En övergripande slutsats av arbetet är sammanfattningsvis att det strategiska arbetet med näringslivsutveckling behöver beakta det faktum att det sörmländska näringslivet är geografiskt differentierat och utgå från olika platsters olika förutsättningar. Detta aktualiseras inte minst av iakttagelsen att krympande och växande branscher inte alltid finns på samma plats. Den regionala näringslivsstrategin kan därför behöva anlägga ett geografiskt perspektiv för att tydliggöra behovet av olika typer av insatser i olika delar av länet. Denna studie har haft ett översiktligt perspektiv och prioriterat bredd framför djup. Mot den bakgrunden kan studien med fördel användas som utgångspunkt för fördjupade analyser av specifika branscher och/eller platser i näringslivets geografi, exempelvis kring sårbarhet utifrån tillverkningsindustrins betydelse för olika platser, logistikverksamhetens förutsättningar i olika delar av länet eller besöksnäringens möjligheter, eller potentialen i stärkta samband över länsgränserna.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	9
1.1 BAKGRUND OCH SYFTE MED UPPDRAGET	9
1.2 GENOMFÖRANDE I TVÅ SPÅR	9
1.3 METOD	10
1.3.1 Spår 1: Kartläggning av Sörmlands näringsliv	10
1.3.2 Spår 2: Attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv	11
1.3.3 Scenarioworkshop	13
1.4 RAPPORTENS DISPOSITION	13
2 NÄRINGSLIVETS STRUKTUR I LÄNET SOM HELHET	14
2.1 DEN SÖRMLÄNDSKA BRANSCHSTRUKTUREN	14
2.1.1 Branschutveckling	17
2.1.2 Branschbredd	17
2.1.3 Specialisering	18
2.1.4 Regional specialisering och sysselsättningstillväxt	19
2.2 DEN REGIONALA NÄRINGSSTRUKTURENS KONKURRENSKRAFT	22
3 DET SÖRMLÄNDSKA NÄRINGSLIVSLANDSKAPET	25
3.1.1 Areella näringar	26
3.1.2 Tillverkning och annan produktion	28
3.1.3 Näringslivstjänster	30
3.1.4 Transport och magasinering	32
3.1.5 Konsumenttjänster	34
3.1.6 Offentlig förvaltning	36
3.1.7 Vård, skola, omsorg	38
4 SÅRBARHET I DET SÖRMLÄNDSKA NÄRINGSLIVETS GEOGRAFI	40
4.1 BEROENDET AV MÅNGA ELLER FÅ BRANSCHER	40
4.1.1 Branschbredd och robusthet i näringsstrukturen	40
4.1.2 Lokal eller regional sårbarhet	42
4.2 NÄRINGSLIVETS OMSTÄLLNING	46
4.2.1 Konsekvenser av förändringar i näringslivet och på arbetsmarknaden	46
4.2.2 Drivkrafter för näringslivets omställning	51
5 ATTRAKTIVA MILJÖER FÖR BEFINTLIGT OCH FRAMTIDA NÄRINGSLIV I SÖRMLAND	54
5.1 BEFINTLIGT NÄRINGSLIV: KOMPONENTER I EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR FÖRETAGANDE, NÄRINGSLIV OCH ETABLERINGAR	54

5.1.1	Skillnader och likheter mellan olika typer av verksamheter	55
5.1.2	Finns inte nödvändiga förutsättningar på plats spelar vissa andra ingen roll	55
5.1.3	En attraktiv boende- och livsmiljö	56
5.1.4	Transportinfrastruktur, tillgänglighet och det geografiska läget	56
5.1.5	Annan infrastruktur – energi och bredband	57
5.1.6	Tillgång till rätt kompetens	58
5.1.7	Kommunernas bemötande och inställning till företagande	59
5.1.8	Planberedskap och tillgång till mark	61
5.1.9	Kluster av samverkanspartners	62
5.2	FRAMTIDENS NÄRINGS LIV: KOMPONENTER I EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR FÖRETAGANDE, NÄRINGS LIV OCH ETABLERINGAR	62
5.2.1	Attraktiva boendemiljöer blir allt mer viktigt och att satsa på det kan vara ett sätt för regionen att locka till sig kompetens	63
5.2.2	Kompetensförsörjningen blir allt mer kritiskt	65
5.2.3	Infrastruktur och elförsörjning en viktig framtidsfråga	66
5.2.4	Ökade krav på hållbarhet	67
5.2.5	Framtiden ställer förändrade krav på offentliga organisationer	68
5.2.6	Vilket näringsliv vill Sörmland attrahera i framtiden?	68
5.3	SCENARIER FÖR FRAMTIDENS NÄRINGS LIV – UPOPI RESPEKTIVE DYSTOPI	69
5.3.1	Viktiga trender och fenomen	69
5.3.2	Två motsatsbilder	71

6 SLUTSATSER 73

6.1	NÄRINGS LIVETS RUMSLIGA MÖNSTER	73
6.2	SÅRBARHETER I NÄRINGS LIVETS GEOGRAFI	74
6.3	SKAPANDET AV EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR NÄRINGS LIVET	75
6.4	BEHOVET AV ETT RUMSLIGT PERSPEKTIV PÅ NÄRINGS LIVETS UTVECKLING OCH FÖRUTSÄTTNINGAR	76

BILAGOR 77

BILAGA A:	BRANSCHINDELNINGAR SOM ANVÄNDS I RAPPORTEN	77
BILAGA B:	SYSSELSÄTTNING, TILLVÄXT OCH SPECIALISERING	79
BILAGA C:	SHIFT-SHARE ANALYS FÖR SÖDERMANLANDS LÄN PER BRANSCH	81
BILAGA D:	KUNSKAPSÖVERSIKT – ÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR FRAMTIDENS NÄRINGS LIV	83
	Ett förändrat klimat och ökat tryck på grön omställning	83
	Demografiska förändringar	85
	Digitalisering och automatisering	87
	Globalisering	91
BILAGA E:	SAMMANFATTNING AV SCENARIO-WORKSHOP	94
	Scenarioarbete som metod	94
	Moment 1: Identifiera och välj ut viktiga trender och fenomen	95
	Moment 2: Scenarier	100

INLEDNING

1.1 BAKGRUND OCH SYFTE MED UPPDRAGET

Strukturbild Sörmland fastställdes i den Regionala utvecklingsnämnden i oktober 2020, och blev därmed en del i den regionala utvecklingsstrategin, Sörmlandsstrategin. Den ska vara utgångspunkt för det fysiska perspektivet i det regionala utvecklingsarbetet. Från och med november 2020 pågår arbete med projektet Strukturbild Sörmland 2.0, med medfinansiering av Tillväxtverket, med syfte att utveckla nya perspektiv på strukturbilden, bland annat utifrån ett näringslivsperspektiv.

En viktig del i projektet är att utveckla ny kunskap och nya perspektiv kring hur Sörmlands näringslivs geografi ser ut. Denna kunskap kommer sedan att ligga till grund för ett utvecklingsarbete i länet med strukturbilden som grund, men även fungera som underlag till andra strategier inom regionen. Mot denna bakgrund har WSP fått i uppdrag av Region Sörmland att genomföra en kartläggning av näringslivets geografi i länet. Föreliggande rapport redovisar resultatet av denna kartläggning.

1.2 GENOMFÖRANDE I TVÅ SPÅR

Uppdraget har genomförts i två analys-spår med något olika fokus. Spår 1 handlar om länets bransch- och näringslivsstruktur och syftar till att analysera och kartlägga Sörmlands inomregionala näringslivslandskap. I detta ingår att diskutera länets sårbarhet utifrån beroende av vissa branscher. Spår 1 är övervägande kvantitativ och bygger på ett statistiskt underlag. Spår 2 handlar om attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv, och syftar till att identifiera viktiga komponenter i en attraktiv miljö för företagande, näringsliv och etableringar idag och i framtiden. Denna del är kvalitativ och bygger på intervjuer och dokumentstudier. Med dessa två spår som utgångspunkt genomfördes en scenarioworkshop med tjänstepersoner hos Region Sörmland och kommunerna. En mer utförlig metodbeskrivning redovisas i avsnitt 1.3 nedan.

För att möjliggöra synergier med andra processer och säkerställa att resultaten ska bli relevanta för Strukturbild Sörmland har uppdraget haft ett processorienterat arbetssätt. Under arbetets gång har preliminära resultat presenterats och diskuterats med projektledare och arbetsgrupp och regionens medarbetare har involverats i fokusgrupper och gruppintervjuer. Därutöver har en särskild scenarioworkshop genomförts med företrädare för Region Sörmland och länets kommuner i syfte att förankra resultaten av studien och samtidigt involvera deltagarna i en dialog kring länets framtid. Preliminära resultat har även presenterats vid regionens Forum för regional utveckling och tillväxt, som består av kommunernas chefer inom samhällsplanering och näringslivsutveckling. Inspel, kommentarer och medskick som förts fram vid dessa olika typer av dialogtillfällen har utgjort värdefulla bidrag till en vidareutveckling och nyansering av rapportens olika delar.

1.3 METOD

Spår 1: Kartläggning av Sörmlands näringsliv

En beskrivning av näringslivets struktur kan göras på många olika sätt. Ett vanligt sätt att beskriva näringslivsstrukturen på är i form av antalet personer som arbetar inom olika branscher, i statistiska termer kallat sysselsatt dagbefolkning. Detta mått är bra därför att det möjliggör jämförelser mellan platser och över tid. Det avspeglar dock inte hur bra eller dåligt en bransch utvecklas i termer av exempelvis företagens lönsamhet. Utvecklingen inom branscher som framgångsrikt tar sig igenom en strukturomvandling där verksamheter automatiseras och arbetskraften ersätts av robotar, digitala lösningar, mm kan misstolkas om man enbart ser till sysselsättningsutvecklingen. Data över företags lönsamhet är däremot mer svårtillgänglig och svårhanterlig vid exempelvis jämförelser mellan orter vilket medför att övergripande studier av regionala branschstrukturer och näringslivsutveckling ofta utgår från sysselsättningsdata. Ett fokus på sysselsättning ger också en naturlig koppling till analyser av arbetsmarknaden, demografi och regional utveckling i andra avseenden. Med det övergripande syfte som denna studie har haft har det därför varit meningsfullt att även göra så här. I beskrivningen av näringslivets geografi i Sörmland är det således detta perspektiv som har tjänat som utgångspunkt. Den data som använts avser år 2019.

Vilken bild som ges av länet beror också på vilken branschindelning som används. Ju mer finfördelad branschindelning som används desto större nyanser kommer kunna lyftas fram, men samtidigt med risk för att det sker på bekostnad av en övergripande helhetsbild. I denna studie används några olika nivåer av detaljering för att åstadkomma en avvägning mellan behovet av översikt och nyansering. En förteckning över de branschindelningar som används i denna rapport och hur de förhåller sig till varandra finns sammanställd i bilaga A. På en mycket aggregerad nivå kan branschstrukturen delas in sju branschaggregat:

- Areella näringar (SNI 01-03): Detta är benämningen på de näringar som är knutna till brukandet av jord, skog och vatten. Denna kategori utgörs främst av jordbruk men även skogsbruk, jakt och fiske.
- Tillverkning och annan produktion (SNI 05-43): Denna kategori omfattar all tillverkningsindustri, inklusive exempelvis stål- och metallproduktion, livsmedelstillverkning, samt vissa närliggande branscher såsom exempelvis materialutvinning, återvinning, och reparationer.
- Näringslivstjänster (SNI 46, 58-82): Detta är ett förhållandevis brett aggregat av branscher med den gemensamma nämnaren att de verkar med företag och andra organisationer som huvudsaklig kundgrupp. I stor utsträckning kan dessa branscher liknas vid kontorsbaserad verksamhet, men här ingår även vissa andra typer av tjänster såsom exempelvis veterinärverksamhet, fastighetsservice och partihandel.
- Transport och magasinering (SNI 49-53): I denna grupp ingår transporttjänster av olika slag, och stödtjänster till transport, magasinering och post- och kurirverksamhet.

- Konsumenttjänster (SNI 47, 55-56, 90-98): Detta branschaggregat omfattar tjänster, men till skillnad från näringslivetstjänster omfattar denna kategori verksamheter med den gemensamma egenskapen att de primärt vänder sig till privatpersoner och hushåll. Handel är en stor del av denna branschgrupp, liksom restaurang- och caféverksamhet. Även kultur, nöjen och annan personlig service ingår här.
- Offentlig förvaltning (SNI 84): Detta branschaggregat omfattar offentlig verksamhet utanför vård, skola och omsorg och domineras av statlig förvaltning. Mycket av det som ingår här är således statlig verksamhet såsom skatteförvaltning, polis, kriminalvård, m.m, men även vissa verksamheter inom icke-statlig sektor, t. ex brand- och räddningsverksamhet.
- Vård, skola, omsorg (SNI 85-88): Detta aggregat omfattar mycket av den offentliga välfärdssektorn och utgörs i hög grad av kommunernas och regionernas kärnuppgifter.

Av dessa kan två branschaggregat sägas vara huvudsakligen offentliga men de inkluderas ändå i nedanstående beskrivning av näringslivslandskapet därför att det bidrar till en helhetsbild av näringslivets geografi i länet. Inom vård, skola, omsorg finns även flera exempel på privat verksamhet, bland annat friskolor och privata vårdgivare.

Ytterligare en aspekt av näringslivets geografi som kan nämnas är företagens beroenden av varandra och s.k. multiplikatoreffekter av förändringar i ekonomin. Ekonomiska verksamheter inom en bransch ger upphov till aktivitet i andra branscher, dels genom indirekta effekter i underleverantörssystemen, dels genom s.k. inducerade effekter i ekonomin som helhet, dvs ekonomiska effekter som följd av att ekonomin växer och den samlade efterfrågan ökar. Vanliga exempel på indirekta effekter är ökad efterfrågan på reparationstjänster och transporttjänster, medan exempel på inducerade effekter är ökad efterfrågan på livsmedel och personliga och kulturella tjänster. Hur stora dessa kringeffekter är vid förändringar inom specifika branscher varierar från län till län då de beror både på regionens storlek och näringslivsstrukturen. Några sådana beräkningar har inte gjorts inom ramen för denna studie, men som en generell notering kan det inflikas att branscher inom tillverkning och annan produktion tenderar att ha högre multiplikatorer än exempelvis konsumenttjänster, vilket kan ha viss betydelse i tolkningen av diskussionen om exempelvis länets sårbarhet.

Spår 2: Attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv

Uppdragets andra spår handlar om attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv, och vad som behövs för att etablera sig i regionen. Detta spår bygger huvudsakligen på kvalitativa data och underlag. Spår 2 utgår från två perspektiv – dels med fokus på befintligt näringsliv, dels med fokus på framtidens näringsliv.

Kunskapsutblick

Som utgångspunkt för spår 2 genomförde WSP en utblick mot forskning och annan kunskap kring framtidens näringsliv. Initialt har en genomlysning över trender som tros påverka näringslivets utveckling genomförts. Därefter har

dessas sammanställts och sedan har ett urval av dessa genomförts. I nästa steg har effekterna av dessa trender undersökts och sammanställts. WSP har valt att fokusera på fyra trender som särskilt pekas ut av Region Sörmland, kopplat till framtidens näringsliv.¹ De fyra trenderna är ett *förändrat klimat*, *demografiska förändringar*, *digitalisering och automatisering* samt *globalisering*. Kunskapsöversikten ger en översiktlig bild över kunskapsläget och hänvisar till källor för eventuell fördjupning. Kunskapsöversikten har utgjort ett viktigt underlag för diskussion om sårbarhet i synnerhet och redovisas i sin helhet i bilaga D.

Fokusgrupper och semistrukturerade intervjuer

WSP har genomfört intervjuer (individuella och i grupp, samtliga över teams/telefon) med företag som verkar i Sörmland, representanter från Region Sörmland, från kommuner i Sörmland samt med forskare/experters med syfte att förstå vad som uppfattas som attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv. Det bör i detta sammanhang betonas att intervjuerna inte ger en fullständig bild över näringslivet i Sörmland, snarare är det att se som några röster från och om det sörmländska näringslivet som ger en indikation över vad som uppfattas som viktigt. Detta skulle i ett senare skede kunna fördjupas, exempelvis med en bredare enkätstudie till ett större urval av företag/branscher. De företag som intervjuats i denna studie representerar olika branscher (besöksnäring, handel, logistik, producerande verksamhet), är av olika storlek och belägna i olika delar av Sörmland. Forskarna/experterna har valts ut utifrån sin bredare kunskap kring näringslivets förutsättningar, behov och omvandling och arbetar på Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Mälardalens högskola samt Svenskt näringsliv.

Tabellen nedan visar hur många respondenter som har deltagit i studien inom de olika kategorierna.

Tabell 1. Antal respondenter från respektive kategori

Organisation/Roll	Antal respondenter
Företag	9
Representanter från kommuner	2
Forskare/experters	3
Representanter från Region Sörmland	7

Totalt har nio företag deltagit i studien, fyra i gruppintervjuer och fem genom semistrukturerade telefonintervjuer. En gruppintervju/fokusgrupp genomfördes med representanter för Region Sörmland. Två kommunrepresentanter har intervjuats individuellt, liksom har även tre forskare/experters.

Intervjuerna har fokuserat på att dels fånga in näringslivets uppfattningar om vilka komponenter som ingår i en attraktiv miljö för företagande och etableringar, dels fånga in vad som kommer karaktärisera framtidens näringsliv och vilka komponenter som kommer ingå i en attraktiv miljö för

¹ <https://regionsormland.se/tillvaxt-utveckling/sormlandsstrategin/strukturbild/>

företagande och etableringar. Intervjuerna med forskarna/experterna har fokuserat särskilt på framtidsperspektivet.

Scenarioworkshop

Med utgångspunkt i WSP:s kunskapssammanställning genomfördes en *scenario-workshop* i oktober 2021. Workshopen genomfördes digitalt och ett tjugotal tjänstepersoner från regionen och kommunerna medverkade. Sakfrågemässigt representerade deltagarna framförallt näringslivsperspektivet och samhällsplaneringsperspektivet.

Workshopens första del fokuserade på nulägesanalysen – vad karaktäriserar Sörmlands näringslivslandskap idag, och hur uppfattas förutsättningar, styrkor och utmaningar av dagens näringsliv? WSP:s kunskapssammanställning presenterades och därefter gavs möjlighet till frågor och medskick.

I workshopens andra del vändes blicken mot framtiden för att resonera kring trender, fenomen och framtidsscenarier. *Hur påverkas Sörmland av de utvecklingsriktningar och förutsättningar som beskrivs? Vad är viktigt att ta med sig till det fortsatta arbetet i länet och arbetet med utveckling av en strukturbild för hållbara Sörmland?*

1.4 RAPPORTENS DISPOSITION

Efter detta inledningskapitel redovisas resultatet av studiens första spår, dvs kartläggningen av Sörmlands näringsliv. Detta görs först genom att ge en samlad bild av näringslivets struktur i länet som helhet i kapitel 2. Där beskrivs och analyseras vad som kännetecknar det sörmländska näringslivet i relation till övriga riket och vilka näringsgrenar som kan sägas utgöra Sörmlands styrkor i ett vidare perspektiv.

Det efterföljande kapitel 3 är ännu mer geografiskt till sin karaktär och redovisar den inomregionala näringsstrukturen i kartform.

Med dessa två avsnitt som underlag diskuteras därefter sårbarhet i det sörmländska näringslivets geografi i kapitel 4.

Diskussionen om sårbarhet aktualiserar behovet av uppmärksamhet på vad som utgör attraktiva miljöer för näringslivet i Sörmland. Detta är temat för kapitel 5 som också utgör redovisningen av resultaten från studiens andra spår. Avslutningsvis i kapitel 5 summeras slutsatserna från den scenarioworkshop som genomfördes inom ramen för uppdraget.

Rapporten avslutas med summerande slutsatser från de båda spåren och uppdragsprocessen som helhet i kapitel 6.

Då underlagsmaterialet till denna rapport är omfattande har delar av det samlats i bilagor. Bilaga A innehåller en förteckning över de branschindelningar som används i rapporten. Bilaga B och C innehåller kompletterande tabellunderlag till kapitel 2. Bilaga D innehåller den kunskapsöversikt om makrotrender som gjorts inom ramen för uppdragets spår 2. Bilaga E innehåller en summering av scenarioworkshopen i sin helhet.

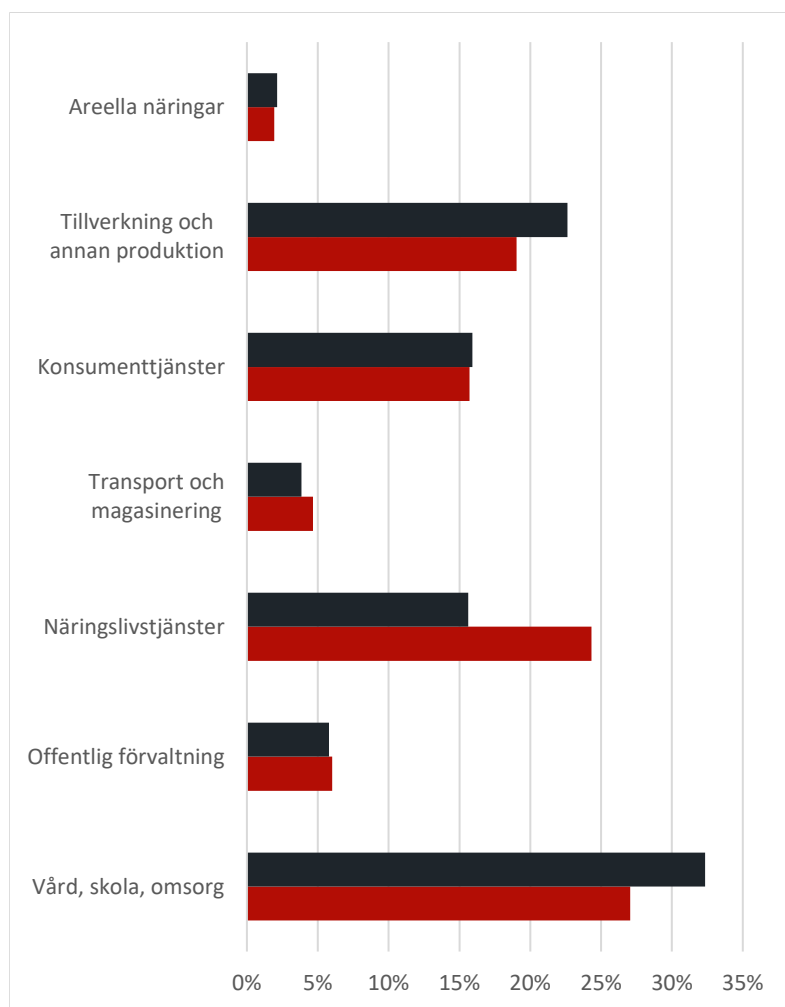
NÄRINGSLIVETS STRUKTUR I LÄNET SOM HELHET

1.5 DEN SÖRMLÄNDSKA BRANSCHSTRUKTUREN

Den sysselsatta dagbefolkningen i Sörmland, dvs förvärvsarbete med arbetsställe i länet, uppgår till drygt 122 000 personer (2019). Det kan jämföras med en sysselsatt nattbefolkning, dvs förvärvsarbete med bostad i länet, på drygt 135 000 personer. Att nattbefolkningen är större än dagbefolkningen speglar en nettoutpendling från Sörmland till andra län, huvudsakligen till Stockholms län, men i mindre skala även till Östergötland och Sveriges andra två storstadslänen. Nettoinpendling till Sörmland förekommer framför allt från Västmanlands län men är i övrigt relativt liten.

Med den branschindelning som introducerades i avsnitt 1.3.1 ovan ges en bild av ett Sörmland som, i jämförelse med många andra län, liknar riket i ganska stor utsträckning. Av figur 1 framgår att de största positiva avvikelserna från riksgenomsnittet är Tillverkning och annan produktion och Vård, skola, omsorg, medan den största negativa avvikelserna är Näringslivstjänster. Den relativt höga andelen sysselsatta inom Tillverkning och annan produktion är något Sörmland har gemensamt med sina grannar. Östergötlands och Örebro län liknar i detta avseende Sörmland, medan Västmanland har en ännu högre och Uppsala län en lägre andel inom detta branschaggregat. När det gäller Näringslivstjänster är dessa i mycket hög grad samlade i Stockholm och nästan inga län utöver just Stockholms län når upp över riksgenomsnittet. Även i jämförelse med andra län utanför Stockholm är dock andelen sysselsatta inom detta branschaggregat lågt i Sörmland. Till exempel är Näringslivstjänsters andel lägre i Sörmland än i samtliga grannlän.

Figur 1. Andel av sysselsättningen i respektive branschaggregat 2019 i Sörmland och riket.

På en något mer finfördelad nivå än i ovanstående branschaggregat, men fortfarande på grov nivå², är Vård och omsorg, Tillverkning och utvinning samt Utbildning de branscher som sysselsätter flest personer i länet. Tillsammans svarar dessa tre branscher för drygt 55 000 arbetstillfällen vilket motsvarar närmare hälften (45%) av länets totala arbetsmarknad.

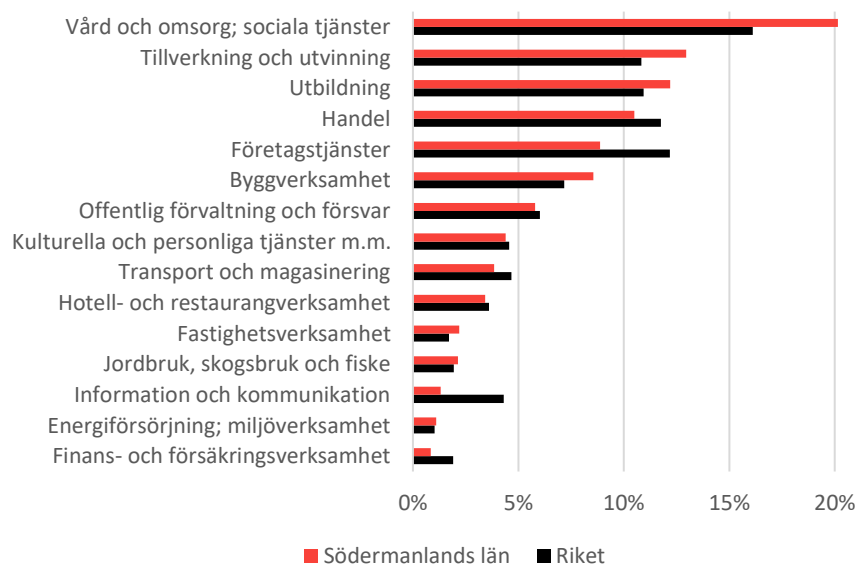
² För en beskrivning av hur branschindelningarna förhåller sig till varandra – se bilaga A.

Figur 2. Antal sysselsatta per bransch (grov nivå) i Södermanlands län, år 2019.

Jämförs länets näringslivsstruktur med rikets är det tydligt att Södermanlands tre största branscher i denna indelning (Vård och omsorg, Tillverkning och utvinning samt Utbildning) sysselsätter en högre andel jämfört med genomsnittet i riket. Vård och omsorg svarar exempelvis för drygt 20% av länets sysselsättning att jämföras med 16% i riket. Utöver dessa tre branscher sysselsätter även Byggverksamhet en tydligt högre andel i länet (9%) jämfört med i riket (7%).

Figur 3. Södermanlands näringslivsstruktur vs riket, år 2019.

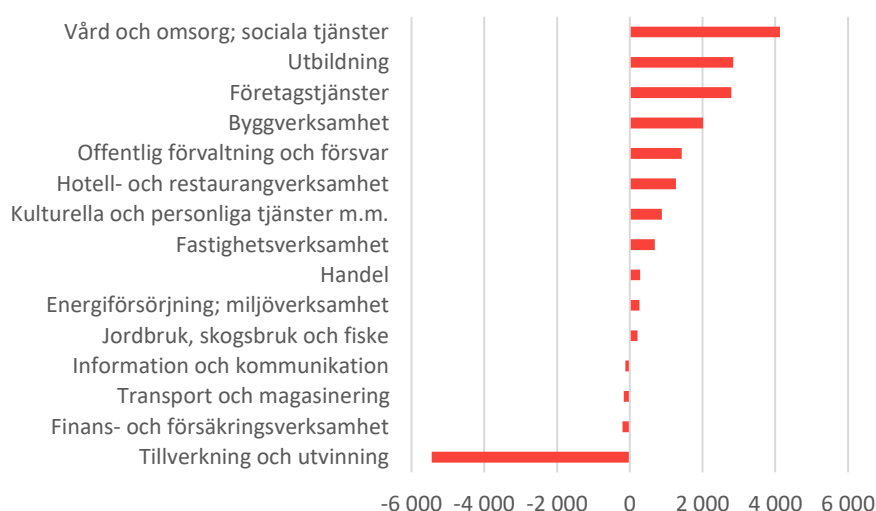

Företagstjänster och Information och kommunikation som är branscher med relativt hög utbildningsnivå sysselsätter däremot en betydligt lägre andel i länet jämfört med i riket. Även branscherna Handel och Finans- och företagsverksamhet är regionalt underrepresenterade i länet jämfört med genomsnittet i riket.

Branschutveckling

Bland de branscher (grov nivå) som sysselsättningsmässigt vuxit starkast under det senaste decenniet återfinns de privata näringarna Hotell och restaurang, Företagstjänster och Fastighetsverksamhet. Men även flera offentliga näringar har vuxit kraftigt såsom exempelvis Offentlig förvaltning, Utbildning och Vård och omsorg. En anledning till dessa branschers starka tillväxt är att de till del är befolkningsanknutna branscher vilket innebär att en ökad befolkning leder till en ökad efterfrågan på dessa branscher. Den svagaste sysselsättningsutvecklingen uppvisar Tillverkning och utvinning. Sedan år 2008 har sysselsättningen i den branschen minskat med drygt 25%, vilket är den största minskningen bland alla län i Sverige under denna period, då motsvarande minskning i riket som helhet var 18%. Däremot har branschens produktivitet utveckling under det senaste decenniet, både i riket som helhet och i ännu högre grad i Sörmland, medfört att branschens ekonomiska tillväxt (mätt som lönesummeutveckling) trots det har varit positiv, om än svagare än i de flesta andra branscher. Även Finans och försäkring uppvisar en svag sysselsättningsutveckling.

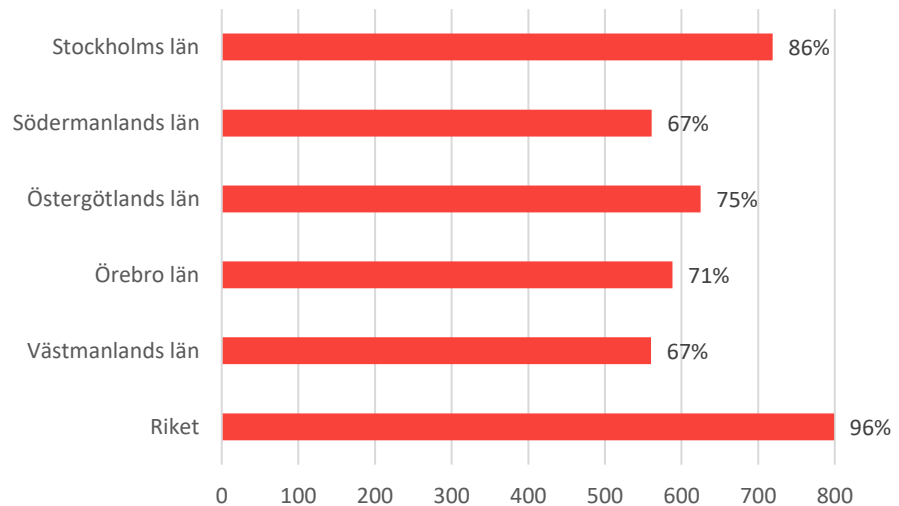
Figur 4. Sysselsättningsutveckling per bransch i Södermanlands län, 2008–2019.

Branschbredd

För att se hur diversifierat näringslivet är i en region kan man studera hur många branscher det finns sysselsatta inom. På den finaste näringsgrensindelningen, s.k. SNI 5-siffernivå, finns det 832 branscher. I riket finns det sysselsättning inom 799 av dessa branscher. Det innebär att branschbredden i riket är 96%, dvs. det finns sysselsatta i 96% av samtliga branscher i riket. Ju högre branschbredd, desto större variation och diversifiering uppvisar det regionala näringslivet. Dock är branschbredden starkt korrelerad med den regionala arbetsmarknadens storlek. Därför är det förväntat och helt naturligt att branschbredden är lägre i Södermanlands län än i exempelvis Stockholms eller Östergötlands län som utgör större arbetsmarknader.

Figur 5. Antal branscher med sysselsättning samt branschbredd (%), år 2019.

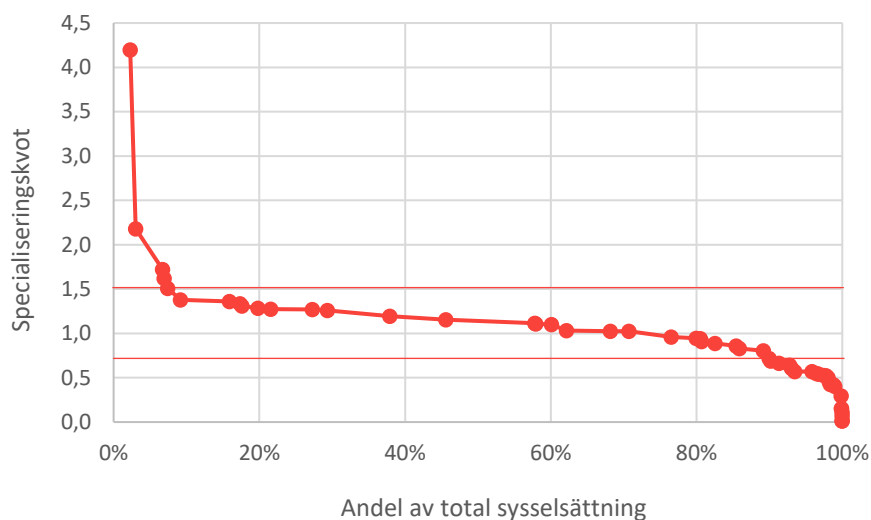
Specialisering

Genom att jämföra sysselsättningsandelen för en specifik bransch i Södermanlands län med motsvarande andel i riket erhålls en kvot. En kvot på 1 innebär att branschen har samma sysselsättningsandel i länet som i riket. Om kvoten är högre än 1 sysselsätter branschen en större andel av den totala sysselsättning i Södermanlands län än motsvarande andel i riket, och om kvoten är lägre än 1 sysselsätter branschen en lägre andel inom Södermanlands län jämfört med riket.

Ju högre kvot en bransch har desto högre grad av regional specialisering för denna bransch. Det finns inget givet svar på vilket värde en specialiseringskvot ska ha för att en bransch ska anses vara regionalt specialiserad.³ Två förekommande mått är 1,5 och 2,0; alltså de kvoter där en viss bransch är 50 procent respektive 100 procent vanligare i länet jämfört med riket. Figur 6 nedan ger underlag för att sätta gränsen för hög specialisering vid 1,5. Lågt specialiserade branscher anses i denna analys vara de som har en kvot som understiger 0,7.

³ Specialiseringskvoterna är här beräknade utifrån SNI 2007 utökad nivå som består av 51 branscher.

Figur 6. Specialisering och sysselsättning i Södermanlands län, år 2019.

Totalt är det 5 branscher i Södermanlands län som år 2019 uppvisar hög specialisering, dvs. en specialiseringskvot över 1,5. Totalt sysselsätter dessa fem branscher drygt 9 000 personer vilket motsvarar drygt 7% av länets arbetsmarknad.

Tabell 2. Specialisering och sysselsättning i Södermanlands län, år 2019.

Bransch	Antal sysselsatta	Andel sysselsatta	Specialiseringskvot
U13 stål- och metallframställning	2 791	2,3%	4,20
U12 tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter	941	0,8%	2,18
U15 tillverkning av datorer, elektronikvaror, optik, elapparatur och andra maskiner och apparater	4 491	3,7%	1,72
U04 textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning	289	0,2%	1,62
U21 avfallshantering, återvinning och sanering	594	0,5%	1,51
Summa	9 106	7,4%	n.a.

Som framgår av tabellen uppvisar branschen Stål och metallframställning högst specialisering. Den höga kvoten där kan främst härledas till SSAB i Oxelösund, med över 2200 jobb inom denna bransch, motsvarande nästan 80% av länets hela sysselsättning inom branschen.

Regional specialisering och sysselsättningstillväxt

Specialiseringsgraden kan förklara delar av den sysselsättningsutveckling som olika branscher uppvisar. Sambandet mellan branschens specialisering och utveckling är dock inte entydig. Hög specialisering kan vara ett tecken på att en bransch är stark och konkurrenskraftig i regionen och drar nytta av sina komparativa fördelar av att vara lokaliserade till regionen. Men hög specialisering kan också avspegla att den har varit konkurrenskraftig tidigare och därför vuxit sig stor i regionen men att dess konkurrenskraft sedan har avtagit.

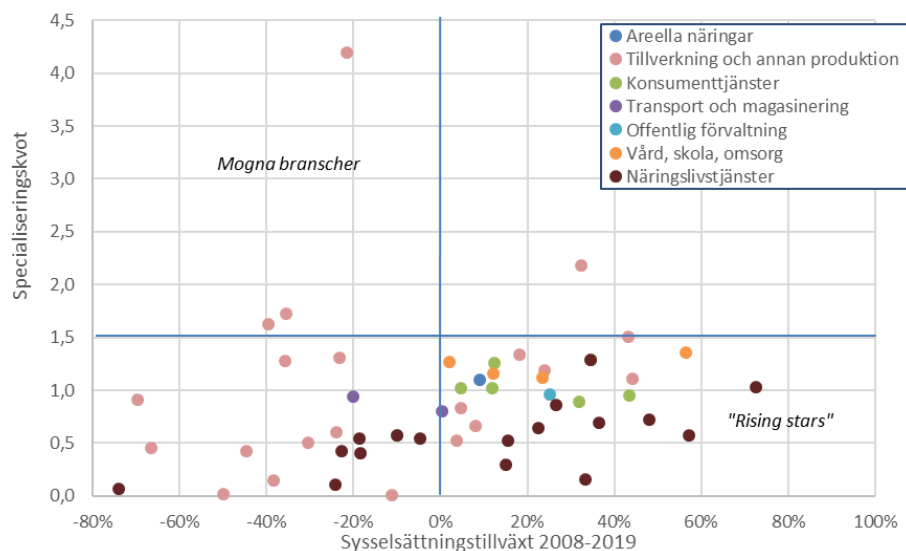
Studerar sysselsättningsutvecklingen för branscher med hög, genomsnittlig och låg specialisering i Sörmland framkommer tecken på båda dessa fenomen. Generellt sett är det så att de högt specialiserade branscherna uppvisar en svagare utveckling jämfört med övriga branscher. Sedan 2008 har en fjärdedel av sysselsättningen i branscherna med hög specialisering försvunnit. Istället är det gruppen med genomsnittlig specialisering som uppvisar den mest positiva sysselsättningsutvecklingen. Detta förklaras delvis av att det inom denna grupp finns många branscher som är s.k. befolkningsanknutna och växer i takt med att befolkningen ökar.

Tabell 3. Sysselsättningsutveckling 2008–2019 i branscher med hög, genomsnittlig och låg specialiseringsgrad i Södermanlands län.

Specialiserings-grad	Specialiserings-kvot	Antal branscher	Antal sysselsatta 2019	Utveckling 2008-2019	Utveckling 2008-2019
Hög	>1,5	5	9 106	-3 028	-25%
Genomsnittlig	0,7-1,5	24	98 803	14 592	17%
Låg	<0,7	22	12 272	-694	-5%

Att sambandet mellan hög specialisering och sysselsättningstillväxt är svagt i Södermanlands län framgår tydligt av Figur 7 som visar specialiseringskvot (y-axeln) och sysselsättningsutveckling (x-axeln) per bransch, där varje punkt representerar en bransch i länet. Figuren har delats in grovt i fyra kvadranter.

Figur 7. Specialiseringskvot och sysselsättningstillväxt i Södermanlands län, 2008–2019. Varje punkt representerar en bransch, färgmässigt grupperade i branschaggregat.

I kvadrant 1, uppe till höger, hamnar de branscher som är högt specialiserade och har en relativt sett hög sysselsättningstillväxt. Dessa skulle kunna betraktas som en form av regionala nyckelbranscher. Branscher med hög specialiseringsgrad och negativ sysselsättningstillväxt hamnar i kvadrant 2 och skulle kunna kännetecknas som "Mogna branscher". Den höga

specialiseringsgraden vittnar om att branschen vuxit sig stark i länet över tid, samtidigt som den minskande sysselsättningen avspeglar en fas bortom tidigare tillväxtfaser. I kvadrant 3 samlas branscher med låg eller genomsnittlig specialiseringsgrad och negativ sysselsättningstillväxt. Slutligen återfinns branscherna som här skulle kunna betraktas som en form av "Rising stars" i kvadrant 4. Dessa branscher har visserligen låg eller genomsnittlig specialisering men uppvisar en positiv, och bitvis hög, sysselsättningstillväxt. Fortsätter sysselsättningstillväxten i dessa branscher i hög takt kommer de så småningom att bli regionalt specialiserade och klättra till den övre högra kvadranten.

I Figur 7 kan även en förklaring till varför de högt specialiserade branscherna i länet uppvisar en svag sysselsättningstillväxt skönjas. Förklaringen skulle vara att tre av de fem branscher som uppvisar hög specialisering är s.k. mogna branscher. De branscher med hög specialisering som definieras som mogna branscher och därmed uppvisar negativ sysselsättningsutveckling är Stål- och metallframställning, Tillverkning av datorer, elektronikvaror, optik, elapparatur och andra maskiner och apparater samt Textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning. Dessa branscher är alla starkt specialiserade till länet men växer inte längre i sysselsättningstermer. Därmed inte sagt att de inte växer i andra ekonomiska avseenden. Just tillverkningsindustrin är en bransch som genomgår en påtaglig förändring som följd av en generell tyngdpunktsförskjutning från arbetskraftsintensiva till kapitalintensiva och där produktivetsutvecklingen i viss mån kompenserar för en negativ sysselsättningsutveckling. I Sverige som helhet minskade antalet sysselsatta inom tillverknings- och utvinningsindustri⁴ med 9% mellan 2011 och 2019 medan lönesumman samtidigt ökade reellt med 4%, vilket speglar branschens produktivetsutveckling på ett övergripande plan. Tillverkningsindustrins produktivetsutveckling, mätt som förändring av lönesumma per sysselsatt, utmärker sig dock inte som avsevärt högre än i andra branscher under samma period. Multiplikatoreffekter från dessa verksamheter innebär också att de har betydelse för andra branscher⁵. Men mätt i termer av sysselsättning innebär detta att om sysselsättningen fortsätter att krympa i dessa branscher minskar även deras specialiseringsgrad på sikt.

Två av de högt specialiserade branscherna är samtidigt växande och hamnar inom kvadrant 1. Dessa är Tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter och Avfallshantering, återvinning och sanering där sysselsättningstillväxten för den senare till del kan förklaras av att den är befolkningsanknuten.

För att identifiera branscher som kan vara betydelsefulla för sysselsättningen i länet i framtiden finns det anledning att snegla mot kvadrant 4, dvs. branscherna som karaktäriseras som s.k. "Rising stars". Dessa branscher uppvisar sysselsättningstillväxt och fortsätter tillväxten, ökar även specialiseringsgraden och några av dessa branscher är i det avseendet på väg att bli regionala nyckelbranscher och hamna i kvadrant. Exempel på branscher som ligger strax under 1,5 och därmed står i begrepp att ta detta kliv är Framställning av livsmedel, drycker och tobak samt Fastighetsverksamhet.

⁴ SNI 05-33

⁵ Hur stora multiplikatoreffekterna är varierar från region till region beroende på den regionala branschmixen.

Inom grupperingen "Rising stars" återfinns även många av regionens största branscher sett till antalet sysselsatta, exempelvis byggverksamhet, utbildning och hälso- och sjukvård. Eftersom dessa branscher är demografiskt drivna är deras regionala utveckling starkt knuten till länets positiva befolkningsutveckling.

1.6 DEN REGIONALA NÄRINGSSTRUKTURENS KONKURRENSKRAFT

Som komplement till analysen kring specialiseringsgrader kan en s.k. shift-share analys genomföras för att belysa en regions konkurrenskraft. Denna typ av analys ger en bild av hur regionens branschmix presterar såväl som enskilda branscher.

Shift-share analysen bryter ned den regionala sysselsättningstillväxten i tre olika komponenter, branschmix effekt (industry mix), nationell tillväxteffekt (national growth effect/national share) och regional effekt (competitive effect/regional shift) enligt nedan:

- Branschmixeffekt: Hur mycket tillväxt förklaras av regionens branschstruktur. Beräknar hur många jobb som skapades eller förlorades i varje bransch till följd av skillnader i branschstruktur och nationell tillväxt.
- Nationell tillväxteffekt: Antalet jobb som borde skapas i regionen i en enskild bransch om tillväxten motsvarade den nationella tillväxten.
- Regional effekt: Hur många jobb skapades eller försvann till följd av regionens konkurrenskraft.

Summan av branschmixeffekt och nationell tillväxteffekt ger den sysselsättningstillväxt som är att förvänta givet regionens branschmix och om tillväxten motsvarade den nationella tillväxten. Regional effekt är den ytterligare sysselsättningseffekt som uppstår utöver de två förra effekterna och beräknas genom att subtrahera branschmix och nationell tillväxteffekt från den faktiska sysselsättningstillväxten som skedde i den enskilda branschen under perioden.

Enligt en shift-share analys för Södermanlands län för perioden 2008–2019 skulle den förväntade sysselsättningstillväxten uppgå till drygt 14 000 sysselsatta, dvs. summan av branschmix och den nationella tillväxteffekten. Den faktiska sysselsättningstillväxten uppgick under denna period till knappt 11 000 sysselsatta. Genom att subtrahera den förväntade sysselsättningstillväxten från den faktiska sysselsättningstillväxten erhålls en regional effekt på nästan -3 500 sysselsatta. Det tyder på att regionen "underpresterar" sysselsättningsmässigt givet sin branschstruktur. Orsaken till det finns i flera branscher, men särskilt de areella näringarna, vissa tillverkningsbranscher och handel, men även vissa näringslivetstjänster såsom datakonsultverksamhet och teknisk konsultverksamhet. Samtidigt finns det flera branscher som har en högre sysselsättningstillväxt än förväntat enligt analysen.

I tabellen nedan listas de 15 branscher som i länet som presterar bäst enligt shift-share analysen. Den regionala effekten i den sista kolumnen är det antal sysselsatta som branschen "överpresterar" utifrån branschmix och nationell tillväxteffekt.

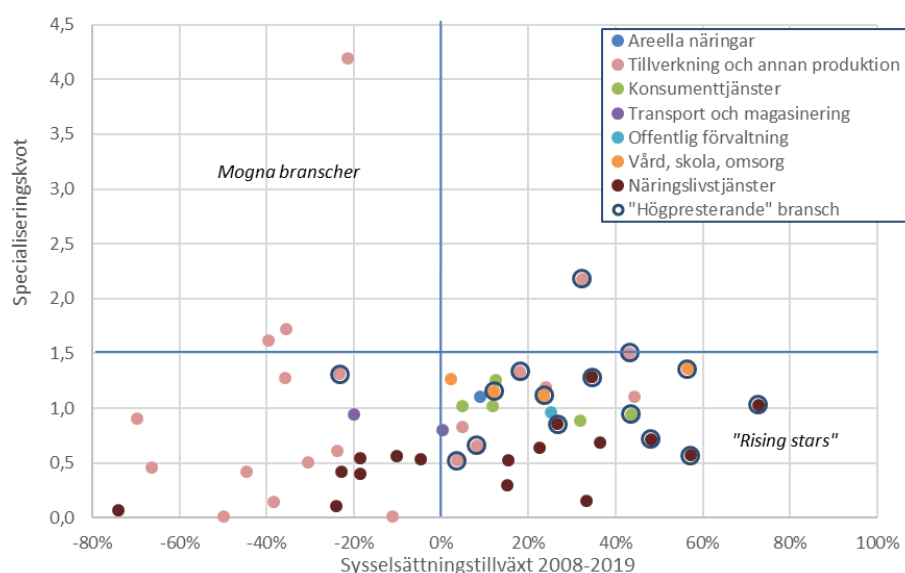
Tabell 4. De 15 branscher i Södermanlands län som presterar bäst enligt shift-share analysen.

Bransch	Faktisk tillväxt 2008-19	Bransch -mix effekt	Nationell tillväxt- effekt	Förväntad effekt	Regional effekt
U49 öppna sociala insatser	2 969	1 137	774	1 911	1 058
U03 framställning av livsmedel, drycker och tobak	268	-342	218	-124	392
U44 rese-, bevaknings-, fastighetsservice- och kontorstjänster m.m.	740	34	408	442	298
U12 tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter	230	-125	105	-21	251
U43 arbetsförmedling, bemanning och andra personalrelaterade tjänster	1 064	630	215	845	219
U47 hälso- och sjukvård	1 014	-401	1 235	834	180
U16 transportmedels- tillverkning	108	-214	195	-19	127
U46 utbildning	2 844	958	1 777	2 735	109
U05 tillverkning av trä och varor av trä, rotting o.d. utom möbler	14	-119	57	-62	76
U35 fastighetsverksamhet	689	322	293	616	73
U21 avfallshantering, återvinning och sanering	179	50	61	111	68
U36 juridisk och ekonomisk konsultverksamhet	319	163	98	260	59
U10 tillverkning av farmaceutiska basprodukter och läkemedel	-101	-219	64	-156	55
U41 andra specialiserade företagstjänster inkl. veterinärverksamhet	199	95	51	146	53
U28 hotell- och restaurangverksamhet	1 269	801	428	1 229	40

Vi har tidigare dragit den generella slutsatsen att den nuvarande näringslivsstrukturen i länet talar för att framtiden kan komma att i högre grad kännetecknas av de som ovan kategoriserades som "rising stars". Dessa är branscher som växer och som på sikt har potential att bli framtida regionala nyckelbranscher. Men tillväxten i en bransch behöver inte nödvändigtvis hänga samman med en starkare konkurrenskraft, då tillväxten kan vara en spegling av en växande befolkning eller en generell strukturomvandling. Här bidrar shift-share analysen med insikter om vilka branscher som har särskilt goda förutsättningar i just Sörmland. Därför finns det anledning att särskilt uppmärksamma de branscher som "överpresterar" i shift-share analysen och som därför kan betraktas som "högpresterande".

Tidigare beskrivning av länets näringsstruktur i figur 7 kan därför kompletteras med resultaten från shift-share analysen. Det ger följande bild. Merparten av alla högpresterande branscher i detta avseende återfinns just bland länets rising stars. Men även de regionala nyckelbranscherna i den övre högra kvadranten tillhör dessa högpresterande branscher, liksom en av de krympande branscherna länet.

Figur 8. Specialiseringskvot och sysselsättningstillväxt med de 15 mest "högpresterande" branscherna enligt shift-share analysen särskilt markerade.

Sammantaget speglar detta en omvandling av näringslivet där vissa branscher krymper medan andra växer. Det finns således en stor potential att möta utvecklingen i krympande branscher med utvecklingen i andra branscher. Denna potential är dock inte helt jämnt fördelad över länet och för att få en bättre förståelse för hur näringslivets geografi ser ut inom länet följer här en kartläggning av det.

DET SÖRMLÄNSKA NÄRINGSLIVSLANDSKAPET

Hur ser då den inomregionala näringslivsgeografin ut i Sörmland? Liksom i föregående avsnitt görs det här i termer av sysselsatt dagbefolkning. Man kan, på motsvarande sätt som i ovanstående avsnitt, skilja mellan näringslivets närvaro på en plats i absoluta respektive relativa termer. Med absoluta tal avses antalet sysselsatta på en plats, medan det relativa perspektivet avser branschens andel av total sysselsättning. En stor stad kan ha många sysselsatta inom en bransch men i relation till andra branscher kan det vara en liten andel och därför inte nödvändigtvis typisk för orten. I en liten ort kan istället antalet sysselsatta inom en bransch vara litet, men om det är den enda branschen på orten kommer den vara mycket betydelsefull för just den orten.

För att göra denna beskrivning av näringslivslandskapet i Sörmland har data använts över antal sysselsatta per kilometerruta i länet. Det gör det möjligt att beskriva landskapet mer nyanserat än på kommunnivå eller ortsnivå, då även landsbygdsområden är hemvist för en anseelig del av näringslivet.

Kartläggningen görs med hjälp av det branschaggregat i sju kategorier som introducerades i avsnitt 1.3.1 ovan. För varje branschaggregat redovisas två kartor – en punktkarta med det absoluta antalet sysselsatta på en plats och en "värmekarta" som visar den relativa betydelsen av branschen på respektive plats. Skalan på cirkelnas storlek i punktkartan och färgskalan i värmekartan är gemensam för samtliga branscher så att det ska vara lätt att göra jämförelser dem emellan. I förklaringen till värmekartan framgår också länets och rikets genomsnittliga andel för respektive bransch. Med hjälp av dessa kartpar belyses olika aspekter av näringslivets geografi i länet och de ska därför ses som kompletterande till varandra.

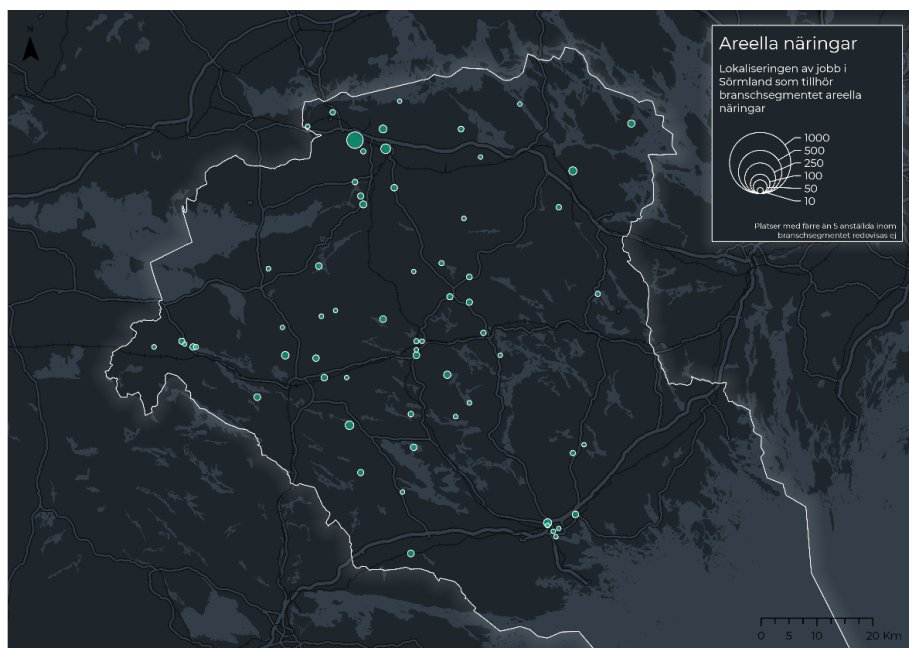
Punktkartan summerar alla sysselsatta inom varje kvadratkilometerruta men av sekretessskäl får inte punkter med färre än 5 personer redovisas. Det kan påverka bilden av branscher där det är vanligt med en- eller fåpersonsföretag. Detta kompenseras dock delvis av den kompletterande karta över andel sysselsatta, som istället för att redovisa varje punkt istället beräknar andelstalet utifrån antalet sysselsatta inom en femkilometersradie från respektive punkt. Detta för att ge en mer samlad bild av branschernas respektive betydelse i olika delar av länet. Det innebär också att förekomsten av sekretessbelagda data är mindre.

Areella näringar

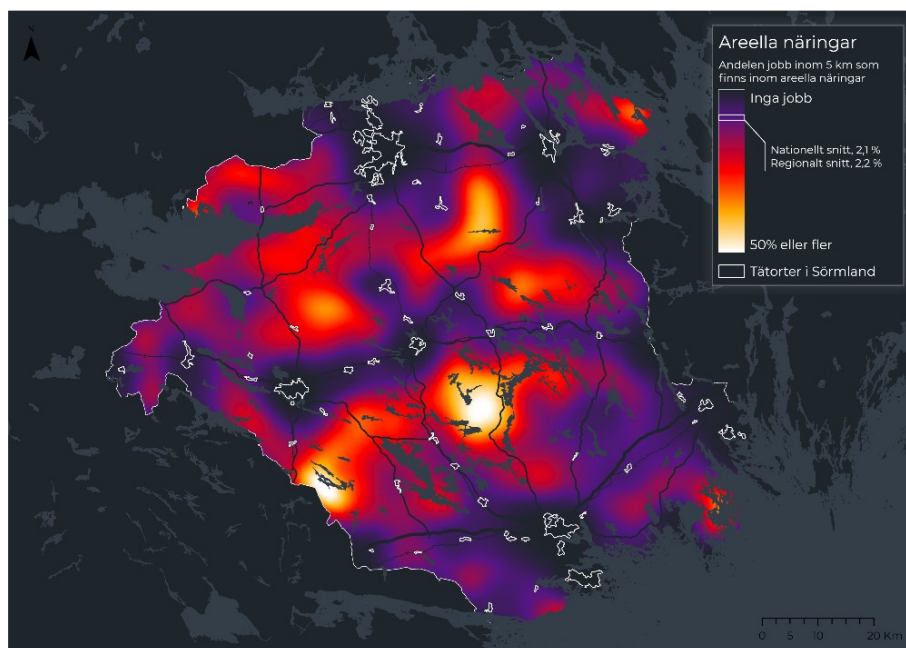
Areella näringar är av naturliga skäl utpräglade landsbygdsbranscher. Totalt sett utgör de areella näringarna drygt 2% av länets sysselsättning vilket är strax över motsvarande andel för riket. Sysselsättningen inom de areella näringarna är utspridd över alla kommuners landsbygdsområden. Men det är statistiken visar tydligt att andelen sysselsatta inom dessa branscher är särskilt hög på landsbygden i Flens kommun, men även i Vingåkers och Gnesta kommuner. Sammantaget speglar det ett öst-västligt stråk av landsbygd centralt i länet, grovt sammanfattat i en bred zon runt väg 57, som särskilt präglad av de areella näringarna.

Av sekretessskäl får inte färre än fem sysselsatta redovisas på karta och då många jordbruksföretag är småföretag med få anställda kommer många rutor med arbetsställen inom denna bransch inte synas på kartan över antal sysselsatta i branschen. Däremot kan det breda stråket norr och söder om väg 57 skönjas på andelskartan.

Figur 9. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Areella näringar.

Figur 10. Areella näringars andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

Tillverkning och annan produktion

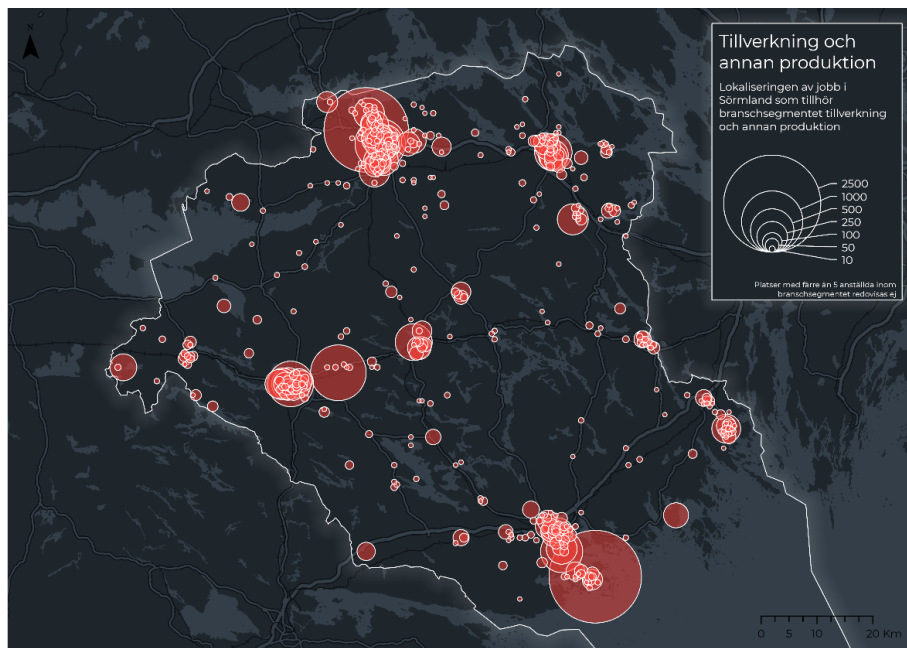
Tillverkning och annan produktion är det största branschaggregatet inom näringslivet i länet. Som framgått ovan är detta också en typ av branscher som är relativt sett vanligare i Sörmland än i övriga riket. En knapp fjärdedel (23%) av länets sysselsättning finns inom detta branschaggregat vilket kan jämföras med en knapp femtedel (19%) i riket. En stor del av detta branschaggregat utgörs av stål- och metallindustrin men även maskintillverkning, livsmedelsframställning, och andra typer av tillverkning. Däremot är det, som framgått av tidigare avsnitt, just stål- och metallindustrin som är högt specialiserad i länet och därmed präglar länets näringsliv som en form av profilbransch.

Som stort branschaggregat har tillverkning och annan produktion ett mångfacetterat geografiskt mönster. Det är många tusen personer som arbetar i de verksamheter som finns inom dessa verksamheter och merparten av dem arbetar vid företag i städerna. Men sett till den relativa betydelsen av dessa verksamheter i sin lokala kontext är det framför allt tre typer av platser som framträder. För det första utmärker sig vissa större orter med en särskilt hög andel av sin sysselsättning inom dessa branscher. Det gäller framför allt Oxelösund och Torshälla, men i mindre skala även Åkers styckebruk och Malmköping. Tillverkningsindustrins närvaro i just Oxelösund och Torshälla är så pass stor att Sörmland ligger mycket nära riksgenomsnittet för tillverkning och annan produktion om dessa två städer exkluderas från länsjämförelsen. Utan dem är Sörmland således inte ett särskilt utpräglat tillverkningslän.

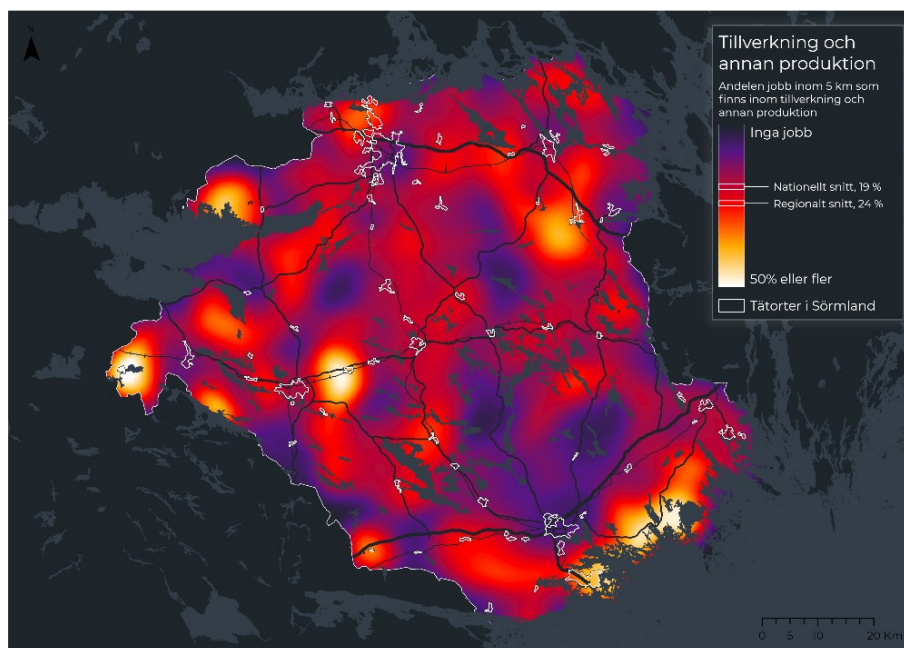
För det andra är tillverkning och annan produktion framträdande i många landsbygdsområden och småorter där antalet företag och arbetsplatser överlag är litet, t ex i stora områden mellan tätorterna och i orter som Högsjö, Bettna och Jönåker. En liten industri där kan utgöra en stor del av det lokala näringslivet.

För det tredje uppträder en del av sysselsättningen inom tillverkning och annan produktion i koncentrationer till vissa utpräglade verksamhets- och industriområden. Detta är vanligt i de större orternas utkanter men även mer perifert som i exempelvis Studsvik och Kronfågels anläggning i Valla.

Figur 11. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Tillverkning och annan produktion.

Figur 12. Tillverkning och annan produktions andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

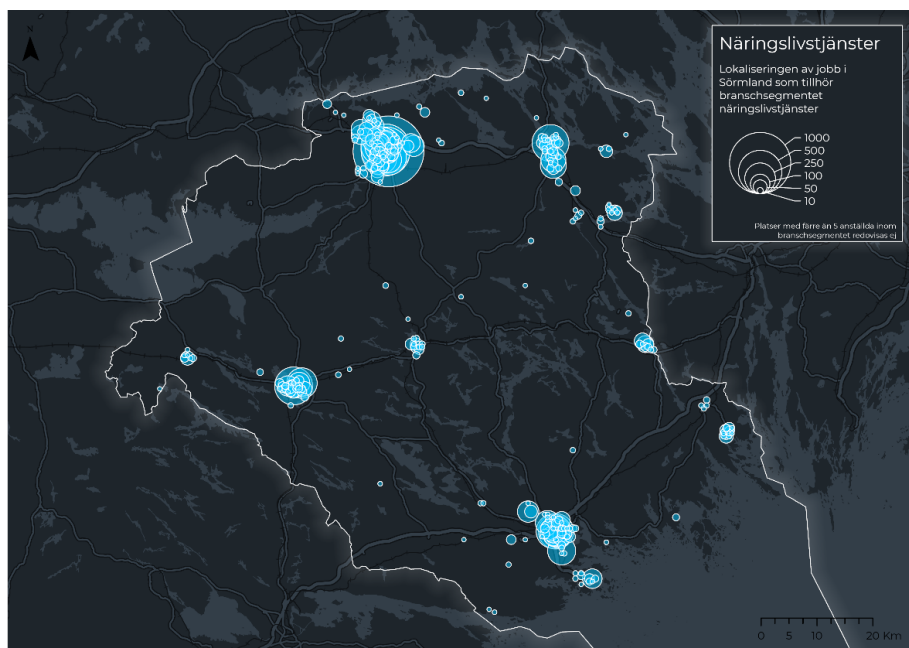
Som framgår av figuren står Oxelösund och Torshälla för förhållandevis mycket av länets totala sysselsättning inom tillverkning och annan produktion. Tillsammans står de två orterna för 13% av länets alla sysselsatta inom detta branschaggregat (att jämföra med 7% av befolkningen). Länets karaktär som tillverkningslän, så som framhölls i avsnitt 2.1 ovan, är således i hög grad präglad av just dessa två orter. Om man räknar bort Oxelösund och Torshälla ur jämförelsen med riket blir storleken på detta branschaggregat i Sörmland istället mycket likt rikets.

Näringslivstjänster

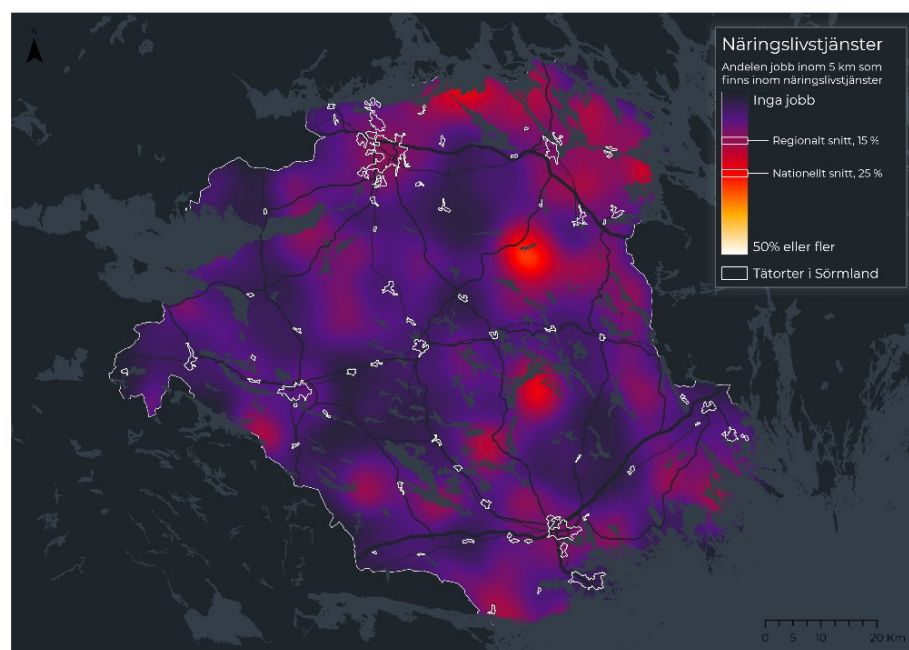
Näringslivstjänster är genomgående underrepresenterade i Sörmland. Andelen sysselsatta inom dessa näringar är 16% att jämföra med 24% i riket som helhet. Det bör dock tilläggas att rikssiffran är påtagligt präglad av Stockholms län som är ett särfall i detta avseende med den höga koncentrationen av huvudkontor, konsulttjänster, kommunikationstjänster, m.m. I ett nationellt sammanhang är det därför i princip bara Stockholms län som har en högre andel sysselsatta inom näringslivstjänster än riket har. Men även i jämförelse med andra län utanför Stockholm är detta branschaggregat relativt sett underrepresenterat i länet.

Branschaggregatet är huvudsakligen koncentrerat till städer, vilket framgår av kartan nedan. Ur ett relativt perspektiv är det i princip Eskilstuna, Nyköping och Strängnäs som drar upp länsgenomsnittet då dessa tre är de enda städer med en högre andel sysselsatta inom näringslivstjänster än länet som helhet har. Precis som för alla branscher kan det dock tilläggas att även dessa branscher kan utmärka sig lokalt i glesa områden med få andra arbetsställen så att andelen blir hög. Så är fallet i några av länets mindre orter men också landsbygdsområdena utmed länsgränsen mot Stockholms län, vilket kan skönjas på kartan nedan där särskilt Strängnäs omgivningars lyses upp mer än många andra delar av länet.

Figur 13. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Näringslivstjänster.

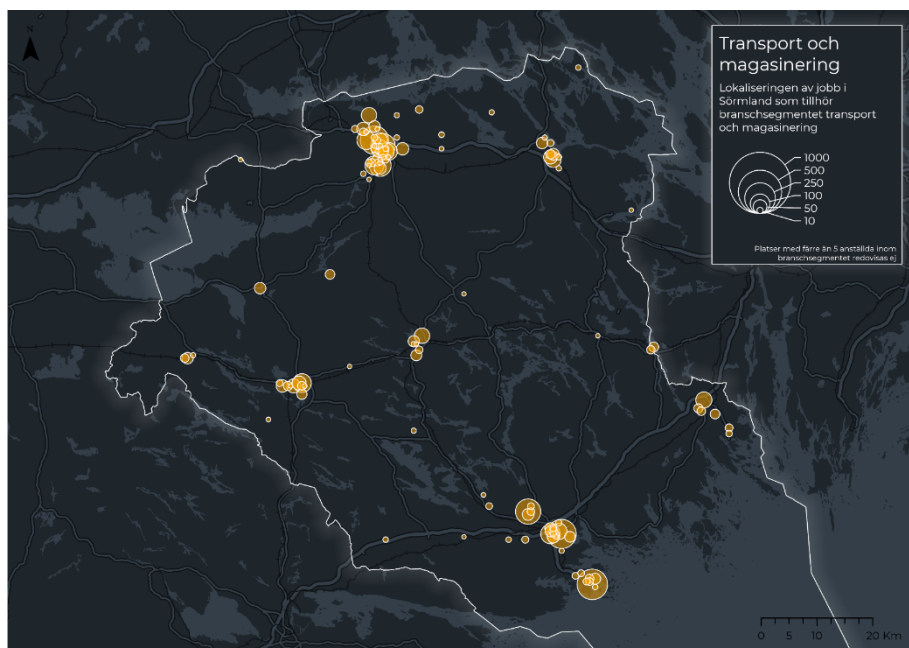
Figur 14. Näringslivstjänsters andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

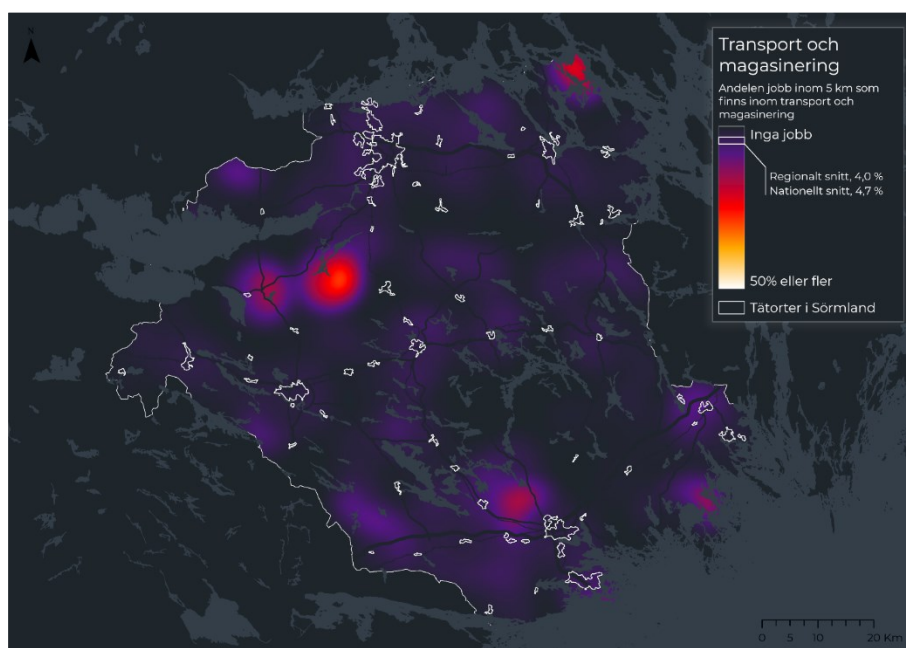
Transport och magasinering

Transport och magasinering är ett litet aggregat av branscher. Totalt arbetar knappt 5000 personer inom dessa näringar i Sörmland. Det motsvarar 4% av länets sysselsättning vilket kan jämföras med 4,7% i riket som helhet. I absoluta tal finns de tydligaste koncentrationerna av dessa verksamheter i och i utkanten av städerna. Flygplatser, hamnar och kombiterminaler är exempel på enskilda anläggningar som genererar sysselsättning inom detta branschaggregat. Därför ger platser som Skavsta, Oxelösunds hamn, Vagnhärad och Eskilstuna kombiterminal avtryck i statistiken över branschaggregatets förekomst i länet. Den största delen utgörs dock av transportföretag som taxiföretag, åkerier och bussföretag, som finns mer utspridda över länet och utgör därför relativt sett en större andel av sysselsättningen på landsbygd än i städerna. Sett till näringslivet som helhet är dessa verksamheter dock relativt små och därför ger de inget starkt avtryck i den relativa bilden av branschens betydelse, utom på några enstaka platser. I sammanhanget kan det noteras att datan som ligger till grund för denna kartläggning avser förhållandena 2019 (det senast tillgängliga året) och därför är inte de allra senaste årens händelser, t.ex. Amazons etablering utanför Eskilstuna, avspeglade här.

Figur 15. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Transport och magasinering.

Figur 16. Transport och magasinerings andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

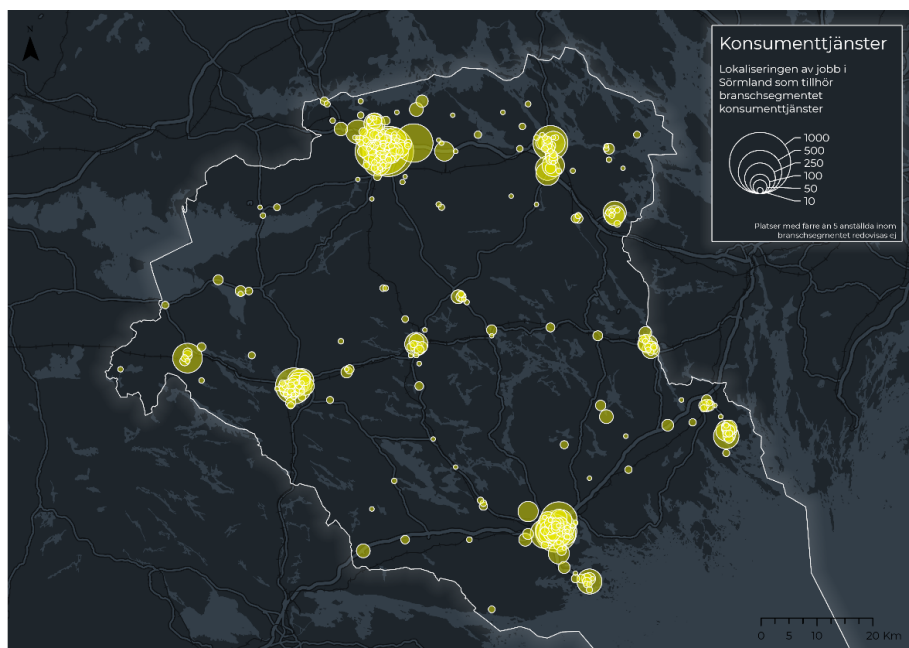

Konsumenttjänster

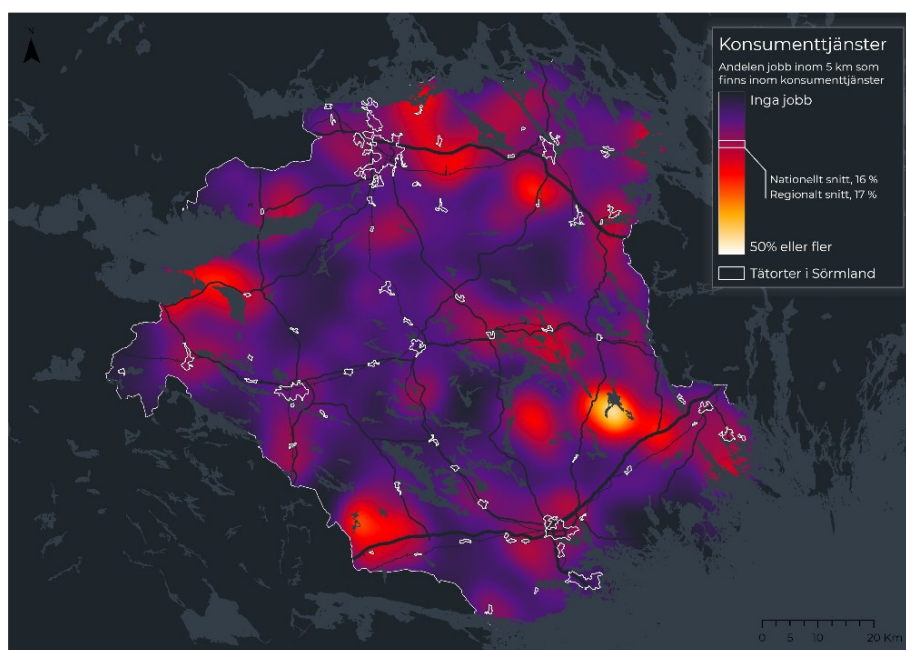
Konsumenttjänster är ett branschaggregat som omfattar verksamheter med hushåll och privatpersoner som huvudsaklig kundgrupp. Dessa verksamheter är i hög grad befolkningsanknutna och har därför generellt sett en jämn spridning, såväl över landet, som över länet. Överlag är det mycket liten variation mellan länen i detta avseende, även om vissa koncentrationer av funktioner såsom hotell- och restaurangverksamhet i orter med stark besöksnäring, eller handel i gränsområden, kan innebära att vissa kommuner har en överrepresentation av detta branschaggregat.

Samma principer gäller inom Sörmland. Verksamheter inom detta branschaggregat tenderar att finnas där människor bor och därför varierar deras förekomst med befolkningen. Med några undantag har kommunhuvudorterna en något högre andel sysselsatta inom dessa näringar. Inom orter kan särskilda handelsområden sticka ut. I övrigt är det enstaka undantag från detta generella mönster på platser med specifika anläggningar inom näringar som besöksnäringen (t.ex. Sundbyholm) eller handel (t.ex. Kvegerö där Sillekrog ligger och Biskopskvarn utanför Strängnäs). Mariefred är annars det undantag som bekräftar regeln i Sörmland, med sin relativt stora närvaro av hotell- och restaurangverksamhet samt verksamheter knutna till kultur.

Figur 17. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Konsumenttjänster.

Figur 18. Konsumenttjänsters andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

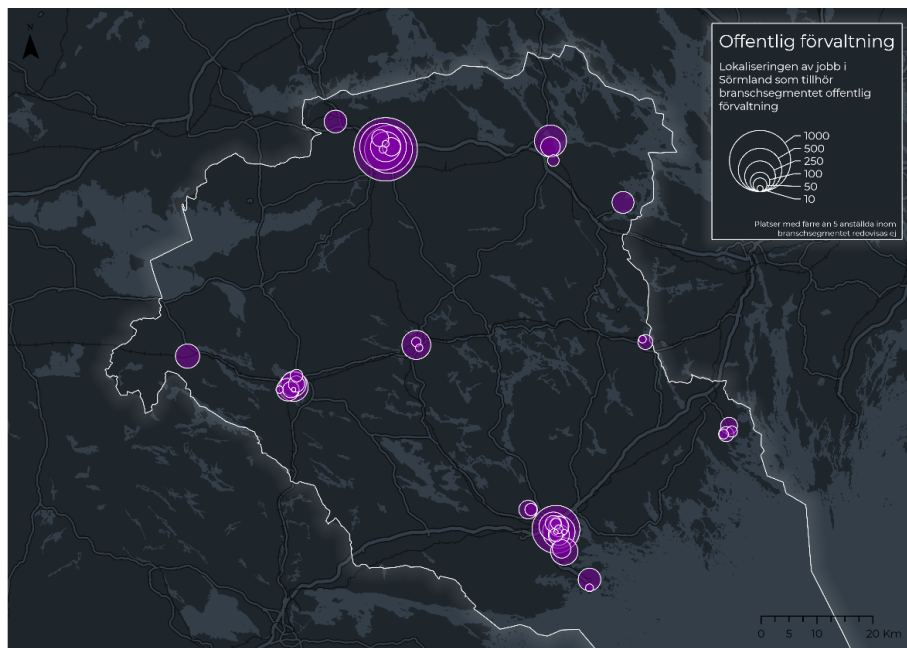

Offentlig förvaltning

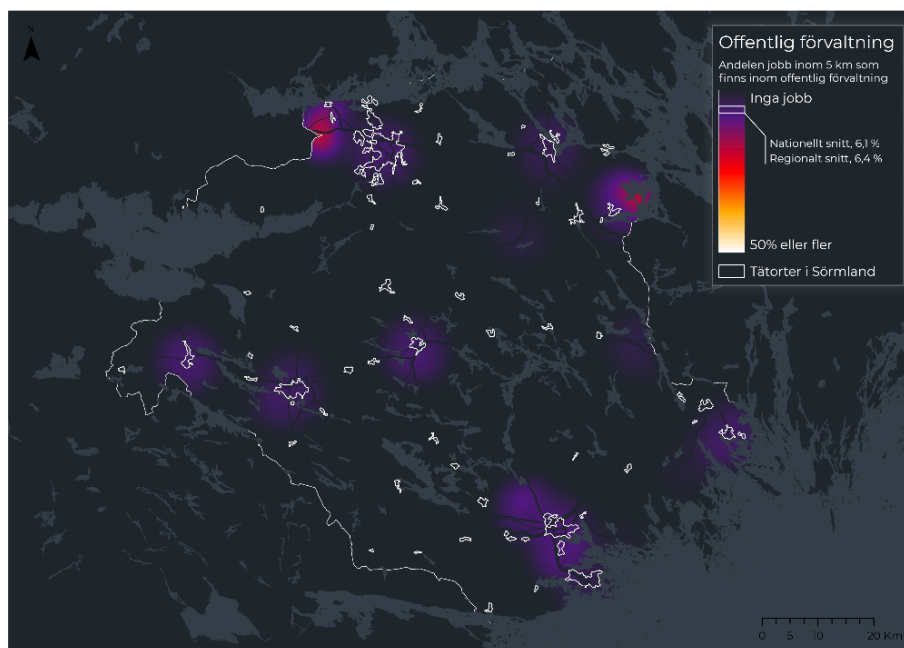
Offentlig förvaltning är, som framgår av benämningen, i princip inte en del av näringslivet men redovisas här för att bidra till ett helhetsperspektiv på den ekonomiska geografin i Sörmland. I jämförelse med de andra branschaggregaten är detta den mest urbana. Merparten av länet saknar helt närvaro av dessa verksamheter och med undantag för några få platser är det enbart i kommunhuvudorterna som dessa verksamheter finns. De mest framträdande undantagen från detta mönster är specifika anläggningar – i Sörmlands fall kriminalvårdsanstalter.

Branschaggregatet är starkt knuten till myndighetskoncentrationer och residensstadsfunktioner. Därför är det en tydlig överrepresentation i av sådana verksamheter Eskilstuna och Nyköping. De största statliga arbetsställena i länet finns där, med flera stora myndigheter i form av Energimyndigheten, Skatteverket, Trafikverket och länsstyrelsen. Även Polisen har stora kontor där liksom i Katrineholm. På mindre orter är det ofta en enskild statlig verksamhet som ger upphov till en relativ överrepresentation på arbetsmarknaden. I Sörmlands handlar det främst om Polisen, som har kontor i samtliga kommuner.

Figur 19. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Offentlig förvaltning.

Figur 20. Offentlig förvaltnings andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

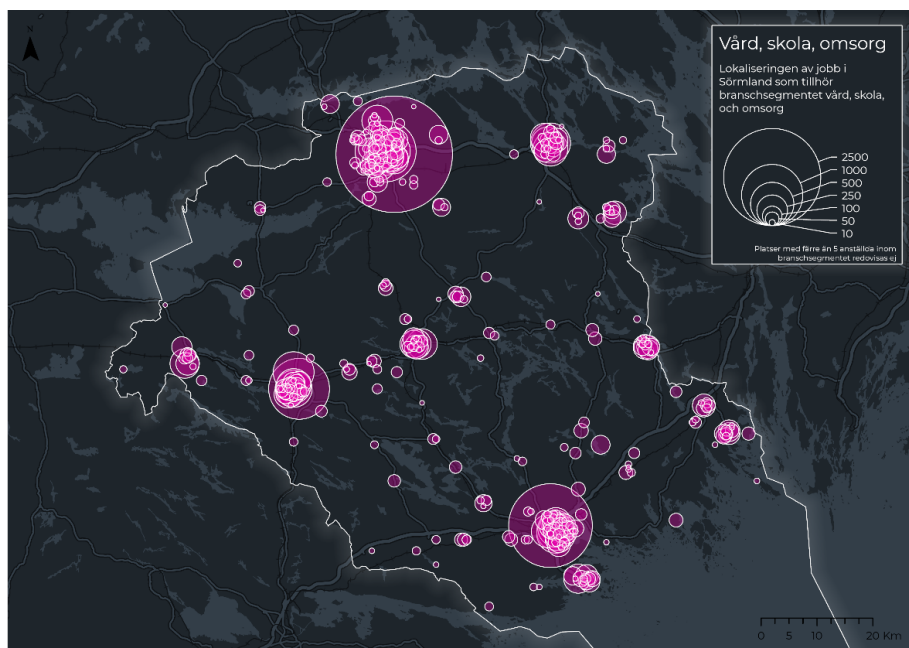

Vård, skola, omsorg

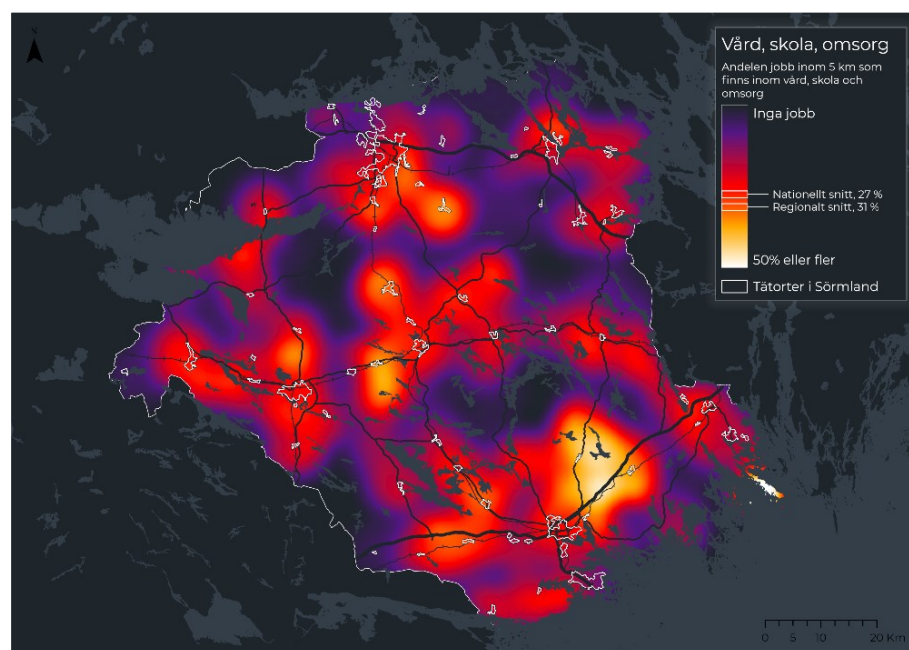
Liksom hushållstjänster är detta ett aggregat av branscher som tenderar att vara befolkningsanknuten och därmed förhållandevis jämnt spridd i ett regionalt perspektiv. Skillnaderna mellan olika regioners andel av sysselsättningen inom dessa verksamheter i Sverige är relativt liten och det är även de inomregionala skillnaderna mellan kommuner. Orter som har en hög relativ närvaro av detta branschaggregat är framför allt orter där andra branscher är relativt små och vice versa. Därför är andelen sysselsatta inom vård, skola och omsorg högre i exempelvis Gnesta och Vingåker än i Oxelösund.

Ofta är de enskilda arbetsställena inom detta branschaggregat förhållandevis stora vilket kan medföra en viss koncentration av sysselsättningen där dessa arbetsställen finns. Lokalt kan därför enstaka skolor, vårdcentraler, m.m. föranleda en påtaglig överrepresentation på vissa orter och i mindre samhällen. Sködinge, Ärla och Västerljung är exempel på det liksom Tystberga, med både grundskola och naturbruksgymnasium.

Figur 21. Antal sysselsatta inom branschaggregatet Vård, skola, omsorg.

Figur 22. Vård, skola, omsorgs andel av den totala sysselsättningen inom fem km.

SÅRBARHET I DET SÖRMLÄNSKA NÄRINGSLIVETS GEOGRAFI

Föregående avsnitt har redogjort för det sörmländska näringslivslandskapet och visat vad som kännetecknar det sörmländska näringslivet som helhet och dess inomregionala variationer. I detta avsnitt utvecklas en diskussion om länets sårbarhet mot bakgrund av den näringslivsstruktur som visats ovan. Detta görs ur några olika perspektiv, där bredden i branschstrukturen är ett genomgående tema.

1.7 BEROENDET AV MÅNGA ELLER FÅ BRANSCHER

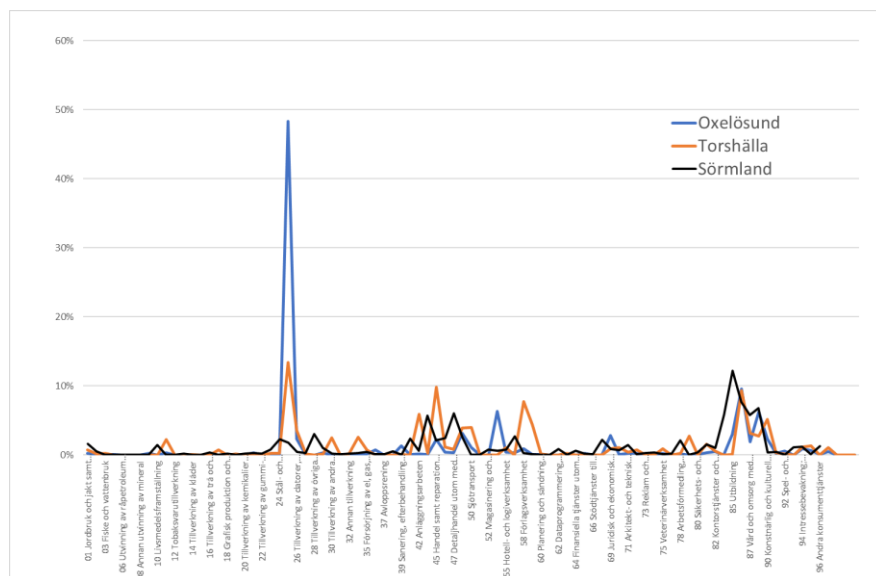
Branschbredd och robusthet i näringsstrukturen

Orters beroende av enskilda branscher eller t.o.m. enskilda företag hänger ofta nära samman med ortsstorlek. Ju mindre en ort är desto färre företag på orten och desto mindre tenderar branschbredden att vara. Riktigt små orter eller landsbygdsområden kan vara helt dominerade av enskilda företag, ibland kompletterade av några mindre serviceverksamheter. Handel, restaurangverksamhet och personliga tjänster, t ex frisörer, är vanliga exempel på branscher som finns på många orter även om det inte är många sysselsatta inom dessa. På de flesta orter finns även någon form av byggverksamhet, inte sällan hantverkare i en- eller fåpersonsföretag.

I Sörmland märks ortsstorlekens betydelse för näringslivets bredd särskilt i kontrasten mellan vissa tydliga exempel på detta. I ena ändan av spektrumet finns större orter som Eskilstuna och Nyköping som har en stor branschbredd. I andra ändan av spektrumet finns mindre orter som Högsjö med en befolkning på ca 650 personer och där över 80% av sysselsättningen finns inom branschen textilvarutillverkning, och Kvegerö med endast drygt 200 invånare och tre fjärdedelar av sysselsättningen inom handel, bland annat vid Sillekrog rastplats.

Men det finns även exempel på större orter som är starkt präglade av enskilda branscher eller enskilda företag. Bland alla orter med minst 300 arbetstillfällen är ingen så starkt präglad av en bransch som Oxelösund, där nästan hälften av all sysselsättning återfinns i en bransch. I jämförelse med exempelvis Torshälla, som är ett annat tydligt centrum för den sörmländska tillverkningsindustrin och som också har en framträdande närvaro av ett industriföretag så är just det enskilda företagets dominans långt mindre där, vilket framgår av grafen i figur 23, där de två orternas näringsprofil jämförs. Oxelösund är en tätort med drygt 11.000 invånare men har i detta avseende en näringsprofil som påminner mer om orter med några hundra invånare.

Figur 23. Andel sysselsatta per bransch i Oxelösund och Torshälla jämfört med Sörmland som helhet. Grafen illustrerar särskilt Oxelösunds stora beroende av en enskild bransch.

Ett sätt att mäta i vilken utsträckning orter är beroende av ett fåtal eller många näringsgrenar är att titta på standardavvikelsen i sysselsättnings fördelning över olika branscher. Standardavvikelsen beskriver den genomsnittliga avvikelsen från medelvärdet för de branscher som omfattas av undersökningen. Om sysselsättningen är jämnt fördelad över samtliga branscher kommer standardavvikelsen bli låg och ju större spridningen och skillnaden är mellan branscherna desto högre blir standardavvikelsen. En hög standardavvikelse indikerar således ett större beroende av få branscher och därmed en större sårbarhet för förändringar i ekonomin som påverkar just dessa branscher. Med standardavvikelsen som mått framgår det tydliga sambandet mellan ortsstorlek och branschstruktur av tabellen nedan, med Oxelösund som det mest framträdande undantaget.

Tabell 5. Antal sysselsatta och standardavvikelsen i sysselsättningens fördelning över olika branscher, samt branschbredd som andel av det totala antalet branscher på SNI 2-siffernivå. Sorterat efter standardavvikelse. Avser sysselsatt dagbefolkning 2019 i tätorter med minst 200 sysselsatta.

<i>Ort</i>	<i>Antal sysselsatta</i>	<i>Standard- avvikelse</i>	<i>Branschbredd (SNI 2-siffernivå)</i>
Högsjö	235	8,6%	18%
Oxelösund	4579	5,3%	58%
Ärla	211	5,0%	22%
Kvicksund	331	4,7%	29%
Jönåker	238	4,7%	22%
Stigtomta	248	4,6%	28%
Åkers styckebruk	667	4,5%	38%
Valla	212	4,2%	27%
Hälleforsnäs	242	3,9%	30%
Vagnhärad	851	3,6%	42%
Malmköping	592	3,5%	34%
Stallarholmen	435	3,4%	38%
Vingåker	1519	3,2%	46%
Mariefred	1018	3,0%	48%
Flen	2721	2,8%	57%
Gnesta	1809	2,8%	54%
Trosa	2302	2,5%	65%
Nyköping	18017	2,5%	79%
Eskilstuna	33931	2,4%	80%
Torshälla	2147	2,4%	55%
Katrineholm	10377	2,4%	71%
Strängnäs	6889	2,2%	71%
<i>Sörmland</i>	<i>122292</i>	<i>2,0%</i>	<i>93%</i>

Detta är ett grovt mått på sårbarhet i enskilda orter och branschindelningen är inte gjord för att sysselsättningen ska vara jämnt fördelad mellan dem. Det intressanta är därför inte vilken nivå som standardavvikelsen ligger på utan hur den skiljer sig mellan orter, och var den är hög respektive låg i förhållande till andra orter eller länsgenomsnittet.

Ett kompletterande mått på sårbarhet är branschbredd, vilket även diskuterats ovan. Även branschbredd har lyfts in i tabellen och den bild som framkommer baserat på det är generellt sett samma. Orter med stort beroende av enskilda eller ett fåtal branscher har också en mindre branschbredd och vice versa.

Lokal eller regional sårbarhet

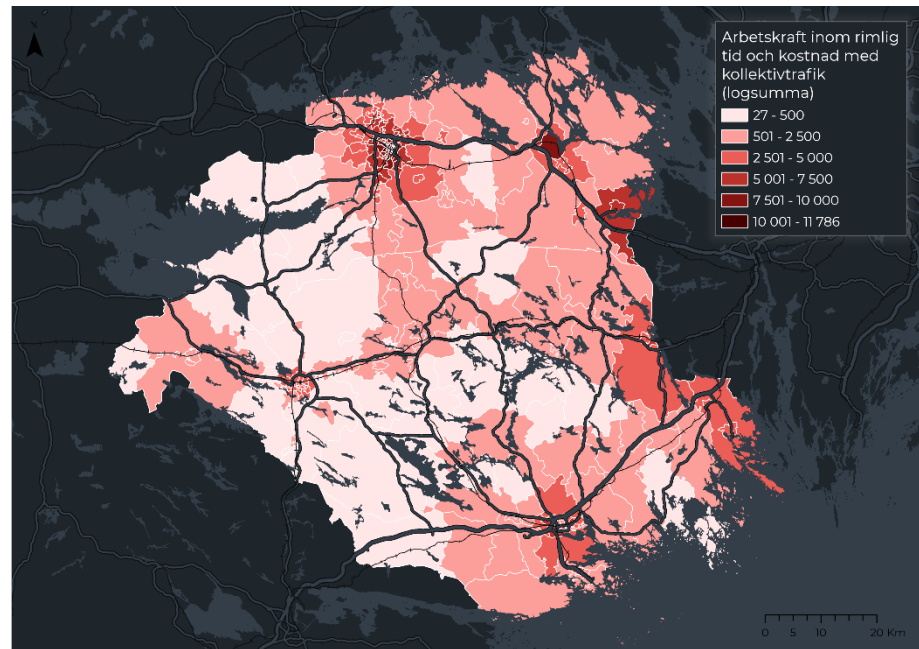
Det bör noteras att detta är en inzoomning på ortsnivå. Varje ort befinner sig i ett vidare regionalt sammanhang. Kringliggande landsbygd, grannstäder, grannkommuner eller platser i andra län utgör delar av det rumsliga system och den arbetsmarknad som varje ort befinner sig i. Det som innebär sårbarhet i den enskilda orten behöver därför inte nödvändigtvis vara en regional sårbarhet eller en sårbarhet för de som bor på orten då pendling jämnar ut arbetsmarknadens beroende av enstaka orter. T.ex. återfinns Ärla och Kvicksund samt Jönåker och Stigtomta högt på listan i tabell 5 men dessa orter ligger i Eskilstuna respektive Nyköpings kommuner som båda tillhör länets mest robusta kommuner i detta avseende. Ett liknande förhållande gäller även för Torshälla i relation till Eskilstuna och Oxelösund i relation till

Nyköping, som statistiskt sett ingår i samma funktionella lokala arbetsmarknad.

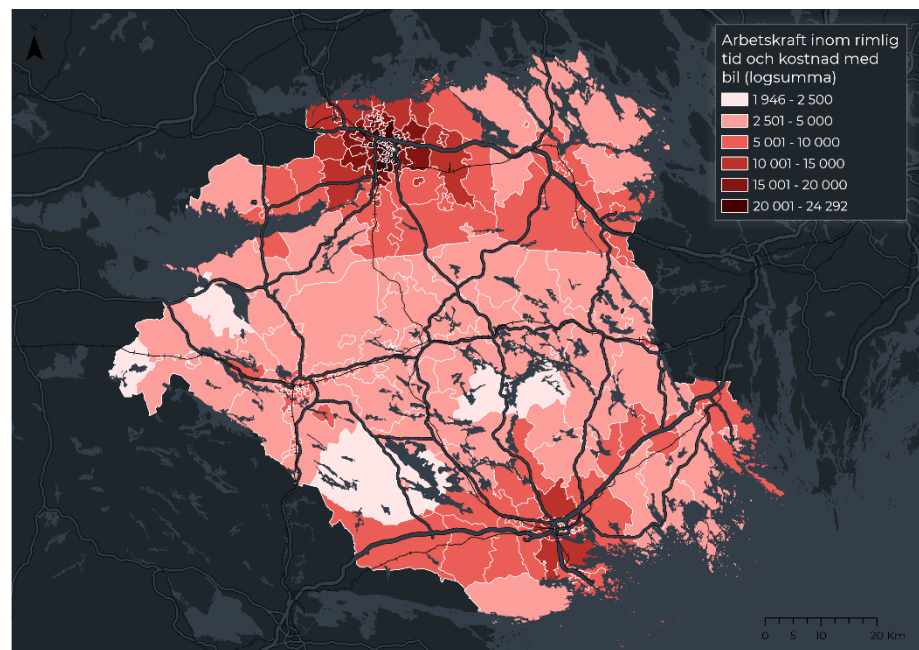
Ur ett vidare regionalt och funktionellt perspektiv behöver sårbarhet och robusthet därför ses i ljuset av platserns tillgänglighet till sitt omland. Företag som är lokaliserade centralt i stora städer har goda förutsättningar att rekrytera arbetskraft därför att befolkningsunderlaget är stort i den absoluta närheten. Den motsvarande absoluta närheten till potentiell arbetskraft minskar med ortsstorleken vilket bidrar till småorternas sårbarhet. Men det befolkningsunderlag som utgör potentiell arbetskraft finns också på längre avstånd bortom den enskilda orten vilket gör att även småorter kan ge goda förutsättningar för företag att hitta den arbetskraft de behöver, beroende på deras läge i den regionala geografin. Sett ur det perspektivet har en ort som Mariefred, med en befolkningsstorlek som är mindre än samtliga kommunhuvudorters i väg 57-stråket, en högre tillgänglighet till arbetskraft med både bil och kollektivtrafik än merparten av orterna i just det stråket från Gnesta till länsgränsen väster om Vingåker. Ur ett storleksperspektiv har särskilt Eskilstuna och Nyköping gynnsamma geografiska förutsättningar som följd av sina storlekar. Men ur ett sådant regionalt tillgänglighetsperspektiv som här diskuteras innebär närheten till Stockholmsområdet för orterna utmed den östra länsgränsen – Trosa, Vagnhärad, Gnesta, Mariefred och även Strängnäs – gynnsamma geografiska förutsättningar som härrör ur tillgängligheten till omlandet snarare än orternas befolkningsstorlek. I ljuset av väginfrastrukturen i länet har överlag orterna i E20- och E4-stråken generellt sett högre tillgänglighet än i väg 57-stråket.

Detta framgår av följande kartpar som visar tillgängligheten till arbetskraft i olika delar av länet. Måttet som används är storleken på den potentiella arbetskraften inom det omland som nås med en viss resuppostring (logsumma). Logsumman består av en generaliserad kostnad för ett färdmedel och kan liknas vid restid men inkluderar även ytterligare aspekter som speglar den uppostring det medför att förflytta sig och översätts i kartans förklaring därför med "rimlig tid och kostnad" med kollektivtrafik respektive bil.

Figur 24. Tillgänglighet till arbetskraft med kollektivtrafik.

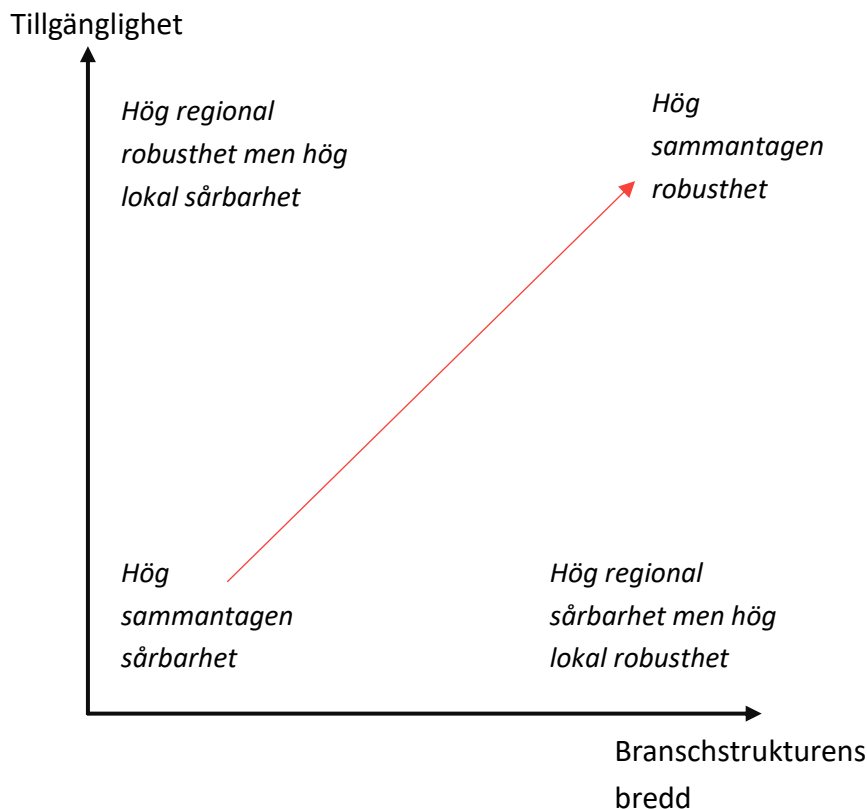
Figur 25. Tillgänglighet till arbetskraft med bil.

Av detta resonemang följer således att enstaka orters beroende av enskilda branscher inte nödvändigtvis behöver innebära ett sårbarhetsproblem för den lokala arbetsmarknaden och det lokala näringslivet som helhet. Närheten till Nyköping bidrar exempelvis till att motverka riskerna med den branschstruktur som kännetecknar Oxelösunds näringsliv. På motsvarande sätt bidrar närheten mellan Torshälla och Eskilstuna till en robusthet i det lokala näringslivet i den delen av länet. Tillgänglighetskartorna ovan ger således ett kompletterande perspektiv till bilden av sårbarhet och robusthet i det sörmländska näringslivets geografi, där en högre tillgänglighet speglar en högre robusthet i detta regionala avseende, medan ett mindre beroende av enstaka branscher, dvs större branschbredd, speglar en högre lokal robusthet.

Schematiskt kan dessa kompletterande perspektiv illustreras med följande figur, som gör en principiell åtskillnad mellan lokal och regional sårbarhet/robusthet.

Figur 26. Sårbarhet/robusthet ur olika perspektiv. Regional och lokal sårbarhet/robusthet kan ha ömsesidigt förstärkande eller kompenserande effekter ur ett sammantaget perspektiv.

Den regionala tillgängligheten kan således motverka vissa av de nackdelar som följer av en ensidig lokal branschstruktur. Effekterna av sådana förändringar i omvärlden som drabbar det lokala näringslivet negativt kan därmed dämpas om exempelvis företagen har lätt att rekrytera ny arbetskraft i det kringliggande omlandet. Omvänt kan en bredd i den lokala branschstrukturen ha en dämpande effekt på den lokala arbetsmarknaden om enstaka branscher drabbas hårt av exempelvis konjunkturförändringar eller en mer djupgående strukturuomvandling. Det finns således grader av sårbarhet där geografiska lägesegenskaper och lokala ortsegenskaper kan kompensera eller förstärka varandra och ge olika grader av sammantagen sårbarhet i det regionala näringslivet.

Tillgängligheten är samtidigt relativ och förändringar i tillgängligheten kan därför påverka orters sårbarhet. Om exempelvis kollektivtrafikförbindelserna för Bettna förbättras kan det geografiska läget mitt i triangeln mellan Nyköping, Katrineholm och Flen få karaktären av ett "strategiskt mellanläge" där den samlade tillgängligheten till arbetskraft kan öka utan att orten som sådan nödvändigtvis ändrar karaktär. Det skulle i så fall medföra en förflyttning för Bettna uppåt i figur 26 från ett nuläge relativt nära origo. På motsvarande sätt kan en ökad digital tillgänglighet innebära att den relativa nackdelen av långa avstånd minskar. För orter som har förutsättningar att dra

nytta av en sådan makrotrend kan det på motsvarande sätt också innebära en förflyttning uppåt i figur 26.

Resonemangen i detta kapitel ska läsas som en tolkning av hur sårbarhet för just enskilda orter kan förstås. Ur ett vidare regionalt perspektiv är ett sådant resonemang också relevant för förståelsen av den regionala funktionaliteten, t.ex. när det gäller hur flerkärnig Ortsstrukturen är, hur beroende den lokala arbetsmarknaden är av specifika platser och koncentrationer av arbetstillfällen, hur förutsättningarna att bo och verka i olika delar av länet varierar, osv. På storregional nivå är det exempelvis intressant att notera att Strängnäs har en så pass bred branschstruktur trots sin storlek, något som bidrar till en robusthet i den sydvästra delen av Stockholms lokala arbetsmarknad, som Strängnäs statistiskt sett ingår i.

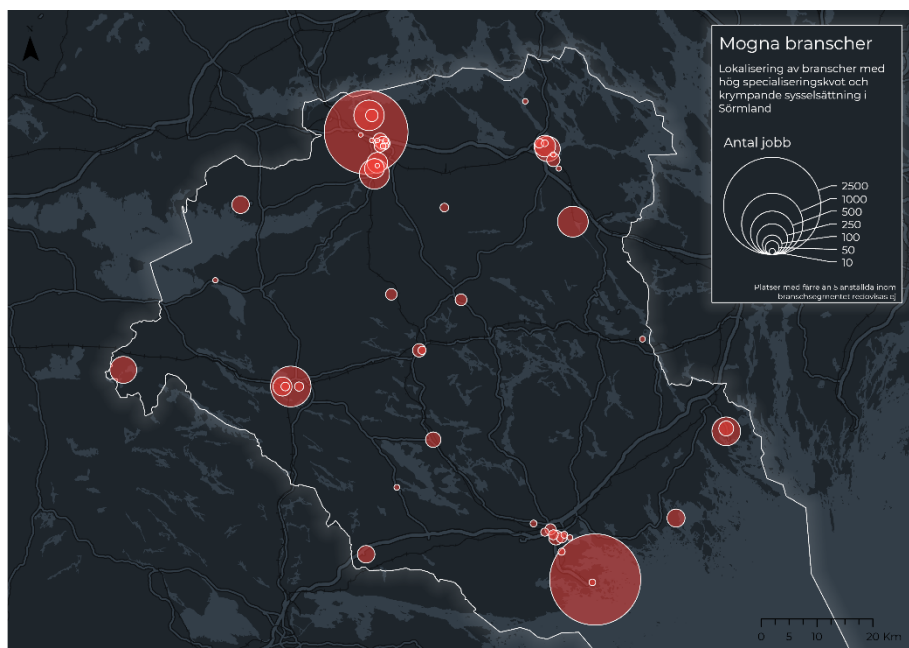
1.8 NÄRINGSLIVETS OMSTÄLLNING

Ett annat perspektiv på sårbarhet är att ställa sig frågan vad som kan förväntas hända om de branscher som är särskilt starka i Sörmland minskar sin betydelse i den regionala näringslivsstrukturen, exempelvis som följd av någon av de makrotrender som beskrivs nedan i 4.2.2 och mer utförligt i Bilaga D. Tillgängligheten till kringliggande arbetsmarknader blir då en viktig faktor i länets robusthet. Men kanske ännu viktigare blir länets omställningsförmåga.

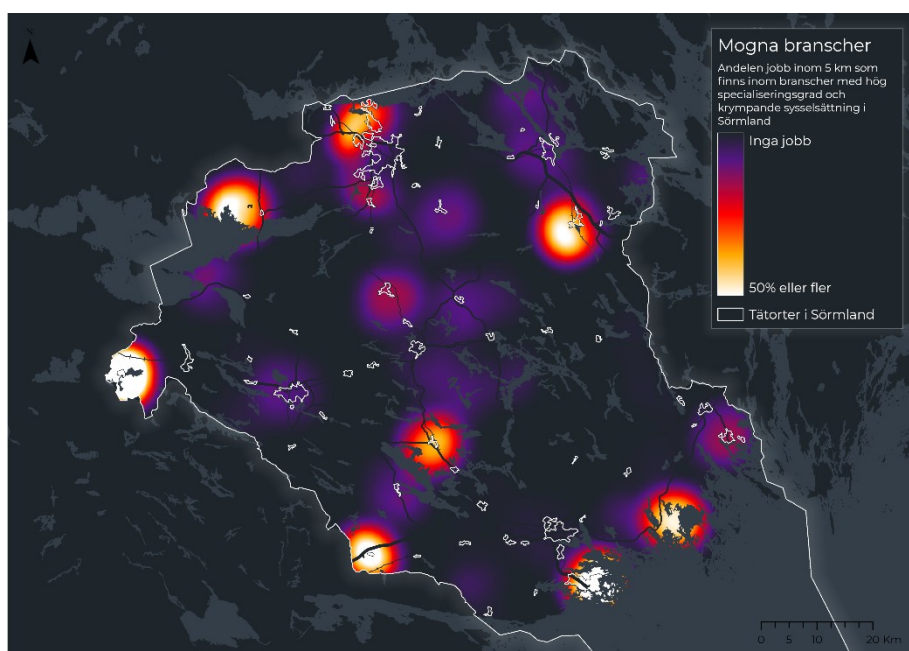
Konsekvenser av förändringar i näringslivet och på arbetsmarknaden

Av kapitel 2 ovan har det framgått att en stor del av de branscher som länet är mest specialiserade inom är krympande. Sysselsättningen inom dessa "mogna branscher" är uppgår till ca 7 500 personer, vilket är ca 3 500 personer färre än 2008. Dessa mogna branscher utgör en delmängd av branschaggregatet Tillverkning och annan produktion och är mer koncentrerade i vissa delar av länet än andra. Som framgår av figur 27 visar en kartläggning av de mogna branscherna att de har tydliga tyngdpunkter i Oxelösund och Torshälla, men också en tydlig förekomst på ett flertal ytterligare platser runt om i länet. Förutom i Oxelösund och Torshälla är de mogna branscherna relativt sett särskilt betydelsefulla punktvis på platser i många delar av länet, vilket framgår av figur 28. I den omställning av det regionala näringslivet som sammanfattas i kapitel 2 kan således dessa orter betraktas som särskilt sårbara.

Figur 27. Antal sysselsatta inom "mogna branscher".

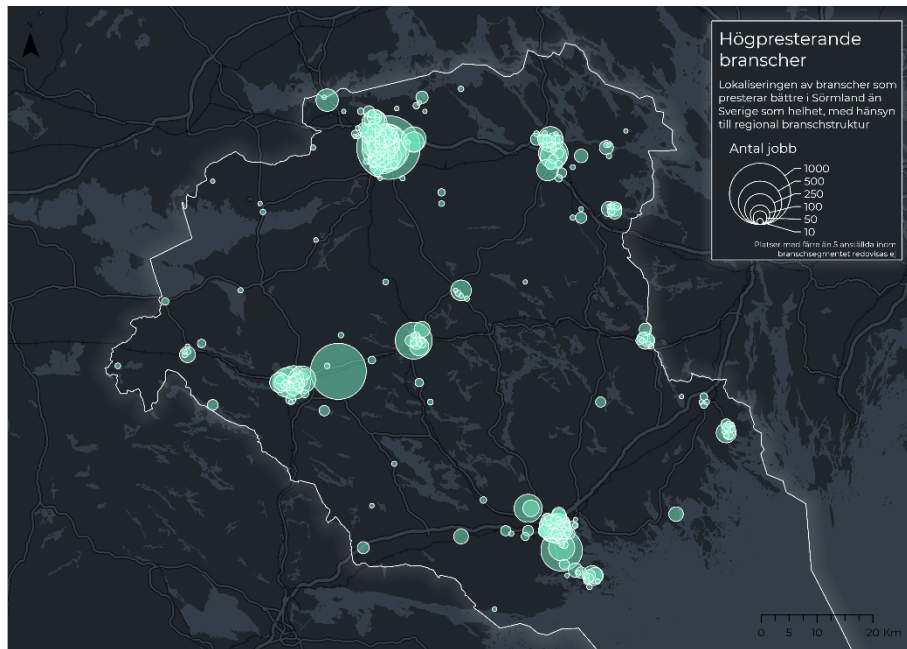
Figur 28. Andelen "mogna branscher" av den totala sysselsättningen inom fem km.

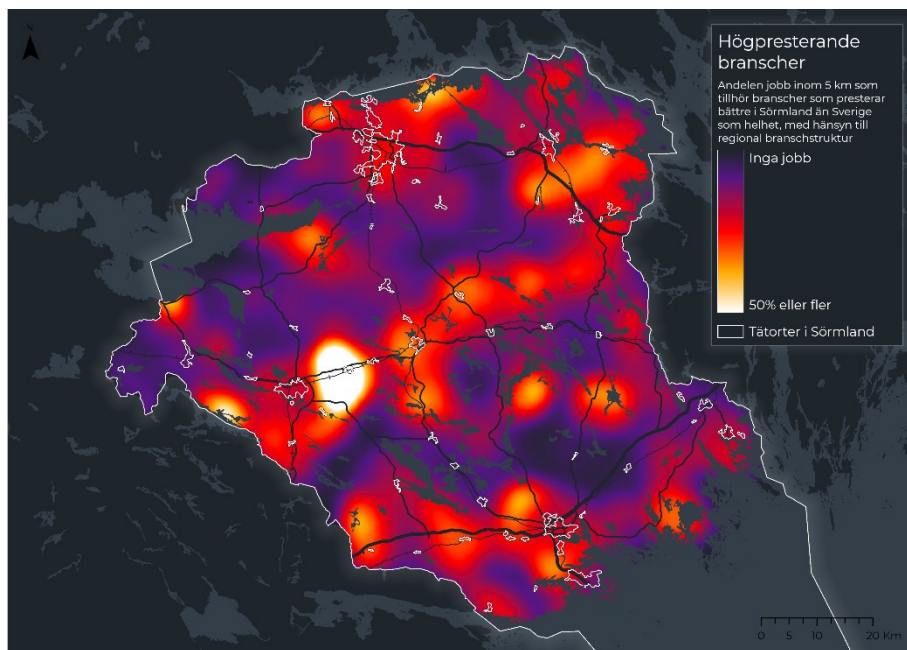
Samtidigt visade analysen i kapitel 2 (se tabell 4 och figur 8) att flera branscher i Sörmland uppvisar en högre sysselsättningstillväxt än vad som kan förväntas av dessa branscher ur ett nationellt perspektiv. Det är branscher som har komparativa fördelar av att vara lokaliserade i Sörmland och som på sikt har förutsättningar att bli allt mer betydelsefulla i det regionala näringslivet. Vissa av dem är offentliga verksamheter, men en stor del av de branscher som i figur 9 betecknas som högpresterande utgörs av branscher i det privata näringslivet. Dessa "högpresterande" branscher sysselsätter nästan 20 000 personer, vilket talar för att Sörmland har goda förutsättningar att möta den omställning av näringslivet som pågår.

Ur ett geografiskt perspektiv är det dock inte helt och hållet samma platser i länet som präglas av dessa branscher som av de mogna branscherna – se kartpar 29 och 30 nedan. Till skillnad från de mogna branschernas geografi har inte de högpresterande branscherna samma punktvisa rumsliga mönster. Dessa är istället mer utspridda och överlappar endast delvis med de mogna branscherna rent geografiskt. Ett exempel på en skillnad mellan dessa två geografier är förhållandet mellan Oxelösund och Nyköping, där Nyköping utmärker sig med en större koncentration av sysselsatta inom högpresterande branscher, på motsvarande sätt som även Eskilstuna gör i förhållande till Torshälla. Även Strängnäs kan noteras som en utmärkande plats med tydlig skillnad mellan de två branschkategorierna, där de högpresterande branscherna har relativt hög närvaro medan de mogna branscherna inte har det.

Figur 29. Antal sysselsatta inom "högpresterande branscher".

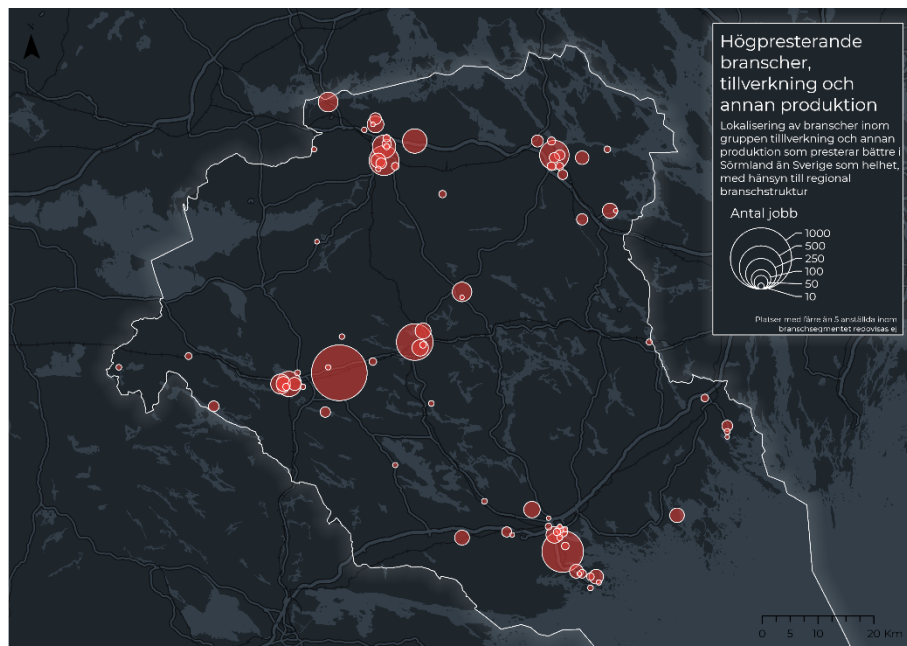

Figur 30. Andelen "högpresterande branscher" av den totala sysselsättningen inom fem km.

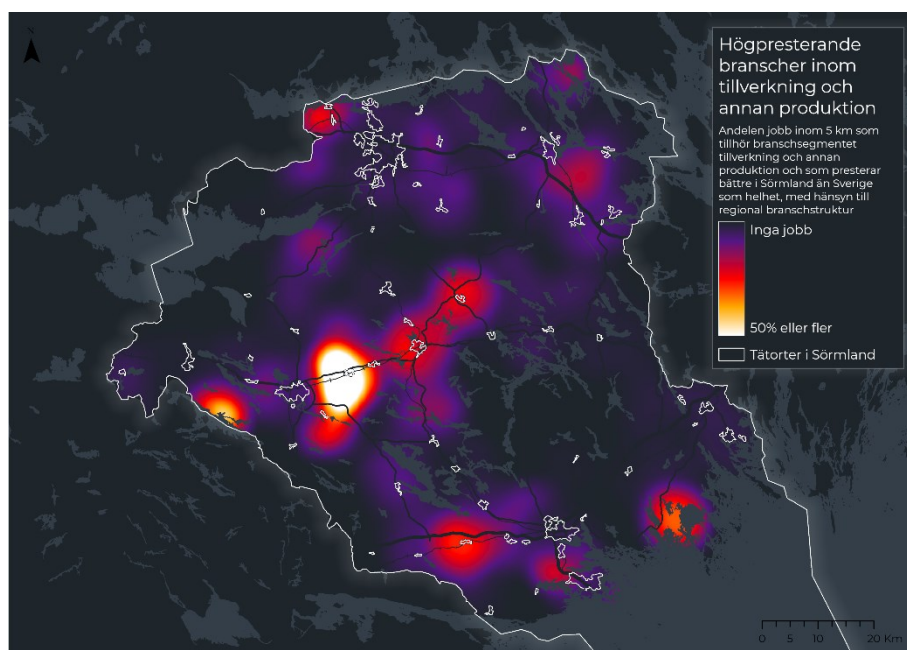

Ett annat exempel på en tydlig skillnad mellan de mogna respektive högpresterande branschernas geografier är områdena kring Katrineholm-Flen-Malmköping. Dessa områden uppvisar en relativt hög närvaro av de högpresterande branscherna, men inte på samma sätt för de mogna branscherna, trots att Tillverkning och annan produktion är förhållandevis framträdande just där. Förklaringen till det är att det är inom högpresterande tillverkningsbranscher som sysselsättningen är särskilt hög i dessa områden. De verksamheter som avspeglas i figur 29 ingår i flera olika branschaggregat, varav några är inom Tillverkning och annan produktion. Just dessa branscher tenderar att ha en hög närvaro just kring Katrineholm-Flen-Malmköping. Detta framgår av kartpar 31 och 32 som visar just sysselsättningen i "högpresterande branscher" inom branschaggregatet Tillverkning och annan produktion.

Figur 31. Antal sysselsatta inom "högpresterande branscher" inom branschaggregatet Tillverkning och annan produktion.

Figur 32. Andelen "högpresterande branscher" inom branschaggregatet Tillverkning och annan produktion av den totala sysselsättningen inom fem km.

Den omstrukturering av det regionala näringslivet som just nu pågår kan ses som något positivt då det medför en ökad produktivitet och konkurrenskraft i befintliga branscher samtidigt som nya näringar växer fram. Samtidigt sätter det press på arbetsmarknaden, både hos den arbetskraft som söker sig till de mogna branscherna och för företagen i de nya framväxande branscher som är beroende av ny arbetskraft och kompetens.

Myndigheten Tillväxtanalys har gjort studier på hur arbetskraften rör sig mellan branscher⁶ och visar där att de branscher som de största flödena av arbetskraft går mellan tenderar att vara närbesläktade och återfinns ofta inom samma branschaggregat. Om ett företag lägger ner är det därför väntat att arbetskraften söker sig till andra företag inom liknande branscher. I ljuset av den minskande sysselsättningen inom länets mogna branscher innebär närvaron av högpresterande och växande branscher inom Tillverkning och annan produktion en viss robusthet för Sörmland. Samtidigt medför det också en påtaglig risk för ökad konkurrens om dessa arbetstillfällen. Som kartserierna ovan visar är det inte heller säkert att de nya arbetstillfällena uppkommer på samma plats som de som försvinner. Arbetstillfällen som tidigare varit en naturlig del av det regionala näringslivet löper därmed risk att försvinna utan att den befintliga arbetsmarknaden i länet nödvändigtvis klarar att möta en friställd arbetskraft. Omvänt medför denna omvandling att de framväxande verksamheterna inte nödvändigtvis hittar den personal de behöver i den befintliga arbetskraften och länet står då inför en påtaglig matchningsproblematik.

Drivkrafter för näringslivets omställning

Vad är det då som talar för att denna strukturomvandling kommer fortsätta och vad finns det för möjligheter för Sörmland i det sammanhanget? Flera makrotrender bidrar till att skapa förändrade förutsättningar för det befintliga näringslivet och kommande etableringar, inte minst som drivkrafter för ökad produktivitet och en mer effektiv produktion av varor och tjänster. Några av dessa drivkrafter och det omvandlingstryck som de ger upphov till lyfts översiktligt här och beskrivs mer utförligt i bilaga D.

En viktig sådan trend är *klimatförändringarna* och ett ökat tryck på grön omställning. 2017 antog Sverige ett klimatpolitiskt ramverk innehållande en klimatlag, ett klimatmål och ett klimatpolitiskt råd. Det långsiktiga målet innebär att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären år 2045, för att därefter uppnå negativa utsläpp. Till 2030 ska utsläppen från inrikes transporter minska med 70% från 2010 års nivåer. I Långtidsutredningen från 2019 görs bedömningen att detta kommer bidra till att ekonomin i stort växer långsammare jämfört med ett basscenario där klimatmålen inte nås. Transporttjänster förväntas bli dyrare och som följd av det sjunker tillväxttakterna för transport och magasinering. Dyrare transporter väntas även få indirekta effekter för produktionen för de flesta av näringslivets branscher och i synnerhet för de branscher som transporterar stora mängder tungt gods, t.ex. jord- och skogsbruk, många industribranscher, samt byggverksamhet. Samtidigt innebär detta omvandlingstryck stora möjligheter för ett land som Sverige och ett län som Sörmland. Bara i utvecklingsländerna uppskattas att marknaden för miljöteknik de närmaste tio åren är 13 gånger högre än Sveriges årliga BNP. Sverige ligger i framkant gällande innovation inom miljöteknik, har ett starkt varumärke på många marknader och ett innovationstryck som tvingar svenska företag att ligga före globala konkurrenter. Därtill kan efterfrågan på närodlade livsmedel komma att öka och med närheten till den stora Stockholmsmarknaden kan det innebära stora möjligheter för landsbygderna i Sörmland. Sammanfattningsvis bedöms

⁶ Tillväxtanalys (2021): Metod och data för att mäta skill relatedness mellan branscher baserat på svenska data. Rapport 2021:02:04.

”vinnarna” i omställningen av transport- och energisystem, kopplat till förändrade konsumtionsmönster och framväxten av mer hållbara produktionskedjor vara de branscher som gör denna klimatomställning möjlig. Detta är branscher som exempelvis bygg och anläggning, energi, tillverkningsindustri och vissa kunskapsintensiva tjänster som stödjer dessa branscher i omställningen.

En annan viktig makrotrend är den *demografiska förändring* som följer av att vi lever längre. Invånare i arbetsför ålder (15-74 år) som andel av totalbefolkningen väntas minska vilket kommer ställa högre krav på produktiviteten i den arbetsföra befolkningen. Samtidigt medför migrationen till Sverige ett tillskott till befolkningen i arbetsför ålder, då de som invandrar till Sverige i genomsnitt är yngre än den inrikes födda befolkningen. Detta innebär en stor möjlighet för arbetskraftsförsörjningen. Idag har dock utrikes födda i genomsnitt en svagare ställning på arbetsmarknaden. Sysselsättningen är lägre och arbetslösheten är högre jämfört med inrikes födda vilket aktualiserar frågan om kompetensförsörjning. I den mån näringslivets kompetensbehov inte kan tillgodoses fullt ut med arbetskraftsutbudet kan strävan efter smarta lösningar och ökad output av varje arbetad timme förväntas öka.

Ytterligare en makrotrend som förespås ha långtgående effekter på framtidens näringsliv är *digitaliseringen och automatiseringen*. Det har gjorts olika beräkningar av de förväntade effekterna på sysselsättningen av digitaliseringen och automatiseringen, men en samstämmig bedömning är att antalet arbetstillfällen i många av dagens branscher kommer minska samtidigt som andra kommer öka. Det är också det som avspeglas i figur 7 och 8 ovan där en minskad sysselsättning inom de ”mogna branscherna” möts av en ökad sysselsättning inom länets ”rising stars”, något som delvis kan tolkas som en följd av att industrin tjänstefieras. Flera bedömningar pekar på att digitaliseringen kommer ge upphov till såväl nya branscher som yrken, dels bland data- och ingenjörsvksamheter, dels bland en mängd tjänster inom andra relaterade branscher och som följd av inducerade effekter när efterfrågan i ekonomin ökar.

Även *globaliseringen* bör ses som en makrotrend av stor betydelse för näringslivets förutsättningar. Globaliseringen har under lång tid bidragit till en strukturomvandling som inneburit en storskalig förflyttning av produktion mellan länder och mellan världsdelar. På senare år har dock en rad händelser indikerat att det samtidigt pågår motrörelser som i praktiken bär inslag av nationalisering. Sedan finanskrisen har flera handelshinder införts och protektionismen har ökat. Även Coronapandemin påverkar den globala ekonomiska integreringen. Tendenser till återindustrialisering av Sverige kan skönjas och olika faktorer tyder på att eventuell hemtagning av vissa industrier kan antas ske under 2020-talet. Produktionskostnaderna ökar i Östasien och andelen insatsvaror som producerades utomlands sjönk redan innan Coronapandemin. Under Coronapandemin har industriföretag fått erfara sammanbrott i leverantörskedjor med exportstopp och konfiskering av varor, något som förändrar strategier för riskhantering och kan öka sannolikheten för mer regionaliserade värdekedjor. Utöver det bidrar automatiseringen av industriella processer till att produktionen blir mer specialiserad och kapitalintensiv, vilket gynnar lokalisering av produktion i länder med stabila

institutioner och högutbildad arbetskraft. I det sammanhanget har Sverige och Sörmland stora möjligheter.

Sammantaget kan Sörmlands näringsliv förväntas stå inför ett omvandlingstryck som innebär både möjligheter och utmaningar – översiktligt summerat i tabell 6. I vilken utsträckning dessa möjligheter kan tillvaratas och utmaningarna hanteras beror i hög grad på hur länets aktörer agerar. Som underlag för en diskussion kring det redovisas i nästa avsnitt resultatet av den undersökning som syftat till att beskriva vad näringslivet och näringslivsfrämjande aktörer uppfattar som centrala komponenter i attraktiva miljöer för befintligt och framtida näringsliv i Sörmland.

Tabell 6. Summering av möjligheter och utmaningar i näringslivets omvandling.

Makrotrend	Möjligheter	Utmaningar
Ett förändrat klimat och ökat tryck på grön omställning	Vinnare blir de som gör klimatomställningen möjlig. Stor marknad för miljöteknik . Stärkta förutsättningar för lokal livsmedelsproduktion .	Dyrare transportkostnader → konsekvenser för transportberoende verksamheter såsom transport och magasinering, och varuproducerande näringar Ökad efterfrågan på el och risk för elbrist → utmanande för elintensiva verksamheter
Demografiska förändringar	Inflöde av människor i arbetsför ålder Ökad efterfrågan på smarta välfärdslösningar	Ökad försörjningsbörda som följd av åldrande befolkning Matchning på arbetsmarknaden
Digitalisering och automatisering	Nya tjänster och branscher – produktion av digital teknik, försäljning av digitaliserade tjänster. Ökade intäkter och lägre priser på varor och tjänster ökar efterfrågan i ekonomin . Ökat distansarbete → stärkt matchning på arbetsmarknaden	Befintliga verksamheter och arbetstillfällen automatiseras och försvinner. Kompetensförsörjning inom nya branscher.
Globalisering	Mer specialiserad och kapitalintensiv produktion gynnar lokalisering av produktion i länder med stabila institutioner och högutbildad arbetskraft	Global konkurrens

ATTRAKTIVA MILJÖER FÖR BEFINTLIGT OCH FRAMTIDA NÄRINGSLIV I SÖRMLAND

I detta kapitel är fokus på att beskriva näringslivets *uppfattningar* om vad som ingår i en attraktiv miljö för att bedriva och utveckla verksamhet utifrån flera perspektiv. Vilka är komponenterna i en attraktiv miljö för företagande och etableringar? Är det några komponenter som är viktigare än andra? Vad krävs för att etablera sig i regionen/stanna i regionen? Vad hindrar/skapar trögheter? I kapitlet lyfts röster från och om Sörmlands näringsliv, med utgångspunkt i fokusgruppsintervjuer och individuella intervjuer med nio företrädare för Sörmlands näringsliv, sju företrädare för Region Sörmland och två företrädare från kommuner i Sörmland som arbetar med näringslivsfrågor. Utöver detta har tre experter/forskare intervjuats för att fånga ett bredare näringslivsperspektiv med en framåtblickande ansats, dessa har valts ut just utifrån sin kunskap/forskning kopplat till näringslivet förutsättningar och behov. Näringslivsföreträdarna representerar en bredd av branscher från tillverkningsindustri till besöksnäring till handel, från det stora internationella företaget till den enskilda handelsidkaren, och deras företag är belägna i olika delar av Sörmland. Samtidigt bör det beaktas just att kapitlet bygger på ett fåtal röster, inte en fullständig bild. Det ger en indikation över vad som uppfattas som viktigt som kan fördjupas och nyanseras i det fortsatta arbetet.

Inledningsvis är perspektivet det *befintliga näringslivet* och dess behov, därefter vänder vi blicken mot *framtidens näringsliv*. Vad kommer att karaktärisera framtidens näringsliv och vilka komponenter kommer vara viktiga?

1.9 BEFINTLIGT NÄRINGSLIV: KOMPONENTER I EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR FÖRETAGANDE, NÄRINGSLIV OCH ETABLERINGAR

Att en attraktiv miljö är viktigt för företagande, näringsliv och etableringar är samtliga respondenter överens om. Men vari ligger det attraktiva? Är det några komponenter som är särskilt viktiga för att skapa en attraktiv miljö? Nej, menar flertalet av respondenterna, det är svårt att peka ut enskilda komponenter som är särskilt viktiga, snarare lyfts att *flera* komponenter måste finnas på plats för att en miljö ska vara attraktiv för näringslivet. I intervjuerna är det dock ett antal komponenter som ständigt återkommer. Komponenterna som lyfts särskilt är:

- En attraktiv boendemiljö
- Transportinfrastruktur, tillgänglighet och det geografiska läget
- Övrig infrastruktur (t.ex. bredband, energiförsörjning)
- Tillgång till rätt kompetens
- Kommunernas bemötande, stöd och inställning till företagande
- Planberedskap och tillgång till mark
- Kluster av samverkanspartners

De olika komponenter beskrivs mer ingående nedan. Det ska tilläggas att några av komponenter delvis hänger samman. Det bör också tilläggas att komponenterna är av olika slag. Några komponenter är samhällseliga funktioner med tydligt rumsligt avtryck, till exempel bostäder, infrastruktur och servicefunktioner. Andra komponenter är mer eller mindre immateriella, till exempel frågor kring bemötande och kompetens.

Skillnader och likheter mellan olika typer av verksamheter

En del av komponenterna framhålls som viktiga oberoende av vilken typ av verksamhet företagen bedriver, detta gäller framförallt komponenterna - attraktiv boendemiljö, tillgång till rätt kompetens samt kommunernas bemötande. När det gäller vilka fysiska aspekter som företagen bedömer som särskilt viktiga tycks det däremot finnas skillnader beroende på vilken typ av verksamhet man bedriver. Vissa av företagen bedriver verksamheter som är mer platsberoende jämfört med andra och då blir den fysiska platsen mer betydelsefull. Verksamheter som är mer platsberoende är exempelvis företag inom besöksnäringen som har platsen som utgångspunkt i sin verksamhet, logistikföretag som är beroende av en viss form av tillgänglighet eller företag som är beroende av närhet och flöden av människor (exempelvis butiker).

Tillgång till mark är en komponent som främst lyfts kopplat till nyetableringar och för verksamheter som kräver mycket mark. Infrastruktur är en viktig komponent för flera olika typer av verksamheter. Möjligheter för medarbetarna att ta sig till arbetet lyfts oberoende vilken verksamhet företagen bedriver. Däremot är exempelvis transporter mer viktigt för företag inom logistikverksamhet och energifrågan mer viktig för företag som är verksamma inom mer energikrävande företag. Även energifrågan lyfts, liksom tillgången till mark, särskilt i samband med nyetableringar.

Finns inte nödvändiga förutsättningar på plats spelar vissa andra ingen roll

En övergripande iakttagelse är att det tycks finnas en skillnad mellan komponenter i fråga om relevans. Respondenterna tycks uppfatta vissa komponenter som är helt nödvändiga för att över huvud taget kunna bedriva verksamhet medan andra komponenter snarare kan ge ett stort plus när de mer grundläggande komponenterna redan fungerar väl. Om "hygienkomponenterna" inte finns på plats så spelar så väger däremot "pluskomponenterna" och deras positiva effekter sällan upp. Saknas exempelvis tillräcklig elförsörjning så spelar det ingen roll att regionen har goda klustermöjligheter. Medan exempelvis transportinfrastruktur, bredband, elförsörjning och kompetens tycks utgöra "hygienkomponenter" så lyfts kommunens bemötande, stöd och inställning till företagande samt ett kluster av samverkanspartners (t.ex. kunder och underleverantörer) i första hand som pluskomponenter

För att ge några exempel på detta vill vi lyfta följande citat:

"Läget slår allt, men att kommunen i detta fall varit väldigt bra i bemötandet är en win-win. Hade kommunen varit exemplarisk i sitt bemötande/samarbete hade det fortfarande inte övervägt lägets prioritet."

"Personerna som bor här måste känna att allt grundläggande finns på plats men också känna sig säkra och trygga där man bor. På så sätt kan regionen och företagen utvecklas tillsammans."

En attraktiv boende- och livsmiljö

I princip samtliga respondenter lyfter attraktiv boendemiljö som en viktig komponent i en attraktiv miljö för företagande, näringsliv och etableringar. Detta eftersom det gör att man kan attrahera och behålla personal men även ur aspekten kopplat till de anställdas välmående generellt. En av respondenterna uttrycker följande:

"Om inte personalen trivs privat och har en bra boendemiljö kommer de aldrig att fungera på jobbet. Vi vet att utbrändhet ofta sker på grund av livssituation."

Representanterna understryker att en attraktiv boendemiljö har blivit än viktigare till följd av pandemin eftersom fler arbetar hemifrån. Vad som innefattar en attraktiv boendemiljö menar respondenterna dels handlar om tillgången till bra bostäder, dels om andra centrala delar i livsmiljön såsom skola, vård, omsorg och trygghet.

Även tillgång till caféer och kultur lyfts som delar i en attraktiv livsmiljö. Utöver dessa fysiska attribut lyfter några även betydelsen av att det finns en "framåtanda" så att hela familjen kan se en framtid att kunna växa på platsen. Även aspekter såsom att ha närhet till sin släkt lyfts som del i vad som gör en plats/region attraktiv.

För företag som står inför att rekrytera in specialistkompetens från utlandet ställs attraktivitet kopplat till boende- och livsmiljön på sin spets, menar en av respondenterna som också hänvisar till hur tillgången till (attraktiva) bostäder i dennes fall i viss utsträckning varit en utmaning för verksamheten att kunna etablera sig och växa.

Transportinfrastruktur, tillgänglighet och det geografiska läget

Flera av respondenterna menar att Sörmlands geografiska läge skapar en god grund för en attraktiv miljö för näringslivet. Respondenterna pekar exempelvis på närheten till Stockholm samt goda pendlings- och distributionsmöjligheter till övriga landet. Utöver detta lyfts styrkan i närheten till flera lärosäten och en

vacker miljö för både företag och invånare. Pandemin och ökade möjligheter att arbeta hemifrån menar flera har öppnat upp ett möjlighetsfönster att attrahera fler företag och invånare till Sörmland.

Transportinfrastruktur är en viktig komponent i en attraktiv miljö för företagande, näringsliv och etableringar. Dels lyfts vikten av nödvändig transportinfrastruktur utifrån ett *arbetskraftsperspektiv* dvs. att arbetstagarna kan ta sig till och från arbetsplatserna. Denna aspekt berör på ett eller annat vis samtliga verksamheter. Dels lyfts vikten av nödvändig infrastruktur för verksamheter som mer specifikt är beroende av, exempelvis om man är beroende av transportinfrastrukturen för *distribution av varor*. En av näringslivsrepresentanterna lyfter fram hur det i dennes fall är viktigt att finna sig nära bra infrastrukturleder:

"För oss är det viktigt hur godsflödena rör sig. Var är slutkonsumenten från dessa flöden? Vi vill finnas nära dessa infrastrukturleder."

Transportinfrastruktur som nämns är vägnät, järnväg och hamnar. Respondenten menar att efterfrågan på distribution via järnväg ökar till följd av ökat krav på hållbarhet. Ur hållbarhetsaspekten vill man även, menar en av respondenterna, hålla transporterna så korta som möjligt.

En annan aspekt som lyfts kopplat till infrastruktur är verksamheter som är beroende av *besökare*. Tillgängligheten är viktigt och det måste vara smidigt att ta sig till platsen där företaget är lokaliserat, både med bil och kollektivtrafik. För de som tar bilen måste det även finnas goda möjligheter för parkering.

Ett antal företagare har även lyft att den upplevda ankomstmiljön i Sörmland påverkar deras kunders upplevelse och intryck av både Sörmland och deras verksamheter. Exempelvis beskrivs vikten av attraktiva ankomstpunkter såsom järnvägsstationer eller infartsvägar via E20.

Annan infrastruktur – energi och bredband

Utöver den transportinfrastruktur som nämns ovan framförs även betydelsen av välfungerande infrastruktur i termer av energi och bredband. Detta är viktigt både utifrån perspektivet attraktiva boendemiljöer och som förutsättning för att bedriva verksamhet.

Energiförsörjning och tillgången på el lyfts av företagen dels i relation till nyetableringar dels med anledning av energiintensiva verksamheter, som exempelvis tillverkningsindustrin. Flera menar att bristen på el är ett av de största hindren för nyetableringar. En av respondenterna menar på att elkrävande verksamheter utesluter områden där elförsörjningen inte fungerar:

"Sverige är ojämlikt vad gäller elförsörjning. Elkrävande verksamheter får utesluta vissa områden då stamnäten inte räcker och gör det kan det vara så att elledningar inte räcker. Detta påverkar företag som söker att etablera sig."

En annan av respondenterna menar på att de inte kan investera i ett visst område om de inte är garanterade att elförsörjningen kommer vara stabil över tid. En näringslivschef i en av Sörmlands kommuner menar att bristen på el redan har lett till att Sörmland behövt tacka nej till nyetableringar:

"Vi måste ju tacka nej till förfrågningar för att vi inte kan förse tillbörlig energi. Först tittar nog dock företagen på var man vill vara. Är det en bra plats för personalen, för verksamheten? Etc. Men elen sätter stopp ibland. Sådana infrastrukturen delar är jätteviktigt."

Tillgången till bredband är även en aspekt som lyfts kopplat till infrastruktur. En av respondenterna menar att utbyggnaden av bredband kommit ganska långt men däremot finns vissa områden där uppkopplingen brister.⁷ Det leder till att verksamheter inom exempelvis besöksnäringen drabbas:

"Inom näringen finns det anläggningar som är viktiga "dragare" som ligger naturskönt. Om man inte kan ha uppkoppling i dessa områden kan man inte driva en verksamhet. Det gäller att hitta lösningar så att man kan få 100% täckning för företagen."

Tillgång till rätt kompetens

En komponent som återkommer i intervjuerna rör tillgången till *rätt kompetens*. Detta, menar många, är helt avgörande för nyetableringar och utveckling av den befintliga verksamheten. Eftersom bristen på kompetens i princip finns i hela Sverige menar en av respondenterna att det vid nyetableringar är särskilt viktigt att hitta en region med rätt kompetens. En respondent som nyligen etablerat sin verksamhet i Sörmland uttrycker detta:

"Det saknas inte kapital, inte marknad eller stöd från myndigheter. Det saknas kompetens."

Trots att en av anledningarna till att detta företag valde just Sörmland var närheten till kompetensen i Stockholm och Mälardalen menar respondenten att de ändå varit tvungna att handplocka nödvändig kompetens utanför Sverige och då främst ingenjörer.

Rätt kompetens är inte bara viktig vid nyetableringar utan även när en företagare står inför ett val om att fortsätta eller avveckla/omlokalisera sin verksamhet. En näringslivsrepresentant exemplifierade att de undersökte en

⁷ Enligt statistik från PTS har bara 66% av hushållen i länets glesbebyggda delar tillgång till, eller absolut närhet, till bredband med hastigheten 1Gbit/s. I Gnesta och Trosa kommuner är motsvarande andel 45%. Avser oktober 2020. Källa: Post och Telestyrelsens statistikportal.

omlokalisering men valde att stanna kvar i Sörmland eftersom rätt kompetens inte fanns på den aktuella platsen utanför Sörmland. I detta fall handlade det om specialistkompetens kopplat till hantverket att totalrenovera datorer snarare om en hög utbildningsnivå i sig.

En annan av näringslivsrepresentanterna exemplifierade relationen mellan arbetskraft och läge på ett annat sätt. I detta fall hade man identifierat utmaningar kopplat till hög omsättning av personal, och vid en specifik nyetablering ställt sig frågan hur man får "lojal arbetskraft", det vill säga arbetskraft som inte byter jobb särskilt ofta. Företaget gjorde då valet att etablera sig i ett område där det inte fanns så många andra alternativa arbetsplatser.⁸

Vikten av kommunens och regionens arbete med kompetensförsörjningen lyfts av några av näringslivsrespondenterna, liksom vikten av att kommunen/regionen verkar för att utbildningarna som finns matchar företagens befintliga behov men även de behov som kan identifieras i framtiden. En del i detta handlar om *samverkan* mellan regionen/kommunerna och näringslivet. En regionrepresentant exemplifierar hur de arbetat med workshops utifrån företagens utmaningar så att det finns en bas för vilka behov som finns och vilka tjänster som finns. Detta kan företagen dra nytta av när de etablerar sig. Arbetssättet innebär även att kommunen får information om vilka tjänster som efterfrågas, vilket i förlängningen resulterar i att de kan bygga utbildningar utifrån detta. Respondenten menar att olika YH utbildningar har startats baserat på detta arbetssätt.

Att ha en sådan kapacitet och förmåga att långsiktigt arbeta med kompetensförsörjningen menar regionrespondenten blir en viktig faktor vid nyetableringar:

"Det blir en faktor för oss att vi kan säga till företagen att vi redan har en etablerad kontakt och korrespondens mellan kommun, region och stat för hur vi kan arbeta tillsammans. Volvo och Northvolt är ju gränsöverskridande exempel där det behövs strukturella samarbete för att kunna hantera avancerade etableringar och sedan även kunna hantera den typen av verksamhet".

Kommunernas bemötande och inställning till företagande

Kommunernas bemötande, stöd och inställning till företagande är en komponent som återkommande lyfts av näringslivsrespondenterna, och detta utifrån flera olika aspekter. Dels lyfts vikten av att kommunen är serviceinriktad och generellt ger ett bra bemötande. En respondent lyfter exempelvis att om man har en kontakt in på kommunen underlättar det i ärendena:

⁸ Detta specifika exempel var inte i Sörmland. Vi väljer att lyfta det ändå då resonemanget är intressant utifrån frågeställningarna i denna rapport.

"En kommun ska vara enkel att ha att göra med. Man vill inte få 50 olika kontakter, vi vill ha en singulär ingång."

Dels lyft vikten av att kommunerna bidrar med konkret stöd och aktivt medverkar till etableringar och att företagen växer. Det kan handla om stöd kopplat till olika typer av tillstånd eller vara proaktiva när det gäller markfrågan. En respondent uttrycker exempelvis att det underlättar för företagen när kommunerna är behjälpliga i frågor kring olika tillstånd. Vid nyetableringar lyfts dessutom vikten av att känna att kommunen deltar och stöttar genom hela resan:

"Vi har rakt igenom haft väldigt bra dialog med hela kommunen. Både vad gäller etablering, mark och kompetens. Det har alltid varit en bra och kompetent ingång på näringslivskontoret. Det har varit en exemplarisk hantering av kommunen."

Det anses även vara viktigt att kommunen följer de tidsramar som finns för att företagen ska få förtroende till kommunen. Detta menar en respondent kan skapa ringar på vattnet. Lyckas kommunerna med detta skapas ett gott rykte. Om man som kommun däremot misslyckas kan det leda till att färre vill etablera sig i kommunen.

En kommun som är behjälplig på olika sätt menar en av respondenterna kan hjälpa till med utmaningarna gällande att hitta rätt kompetens, som diskuterades ovan:

"Sedan kan det även tilläggas att om det är en bra kommun som är enkel att ha att göra med löser sig oftast kompetensfrågan också. Kommunen är då spindeln i nätet som kan vidarebefordra en till berörd person som då kan hjälpa en på bästa sätt utifrån ens egna behov."

Även från regionens håll lyfts vikten av kommunernas arbete kopplat till att skapa en bra miljö för näringslivet. Flera av de aspekter som företagarna lyfter är även det som respondenterna på regionen pekar på som viktigt. Från regionens sida lyfts hur enskilda tjänstepersoners kompetens inom mångkulturalism och jämställdhet och att bristen på denna kunskap kan påverka nyföretagandet negativt. En respondent från regionen uttrycker detta:

"Kvinnor har svårare att få finansiering, samma sak är det för utrikesfödda. Systemen och stödet är uppbyggt efter normtänkt och där passar inte alla idéer in. Vi behöver se över vad och vilka vi stöttar."

Respondenten menar att genom att ha bristande kunskap i dessa frågor kan det leda till att man har svårare att förstå vissa affärsidéer och därför inte ger stöd.

En av de intervjuade forskarna lyfter vikten av vilket rykte en kommun lyckas etablera. Då handlar det dels om vilken attityd och kultur som finns dels vilken kompetens som finns på kommunen. Markaryd lyfts som ett gott exempel på en kommun som både lyckats locka till sig många företag och fått dem att växa. Forskaren menar på att det förmodligen beror på att man som kommun uppfattas som tillmötesgående, flexibel och att det finns en gemensam dialog mellan kommunen och företagare vilket leder till en ökad förståelse mellan aktörerna.

Kompetensen inom kommunförvaltningen påverkar även kommunernas rykte och när företag upplever att förvaltningen inte fungerar så kan det bero på just bristande kompetens. Respondenten menar att det exempelvis kan handla om hög omsättning på personal, att chefer inte klarar sina uppgifter eller att IT-system inte fungerar:

"Det är viktigt att understryka detta. En dålig förvaltning är inte bara dålig för personalen utan för hela kommunen och det rykte man får."

En annan av forskarna menar på att tidsaspekten i exempelvis handläggningstider är ett hinder för näringslivet och är något som behövs moderniseras:

"Det tar för lång tid. Det är säkert beroende på system och de strukturer som finns. Vi måste modernisera hur vi jobbar och fattar beslut för att hänga på näringslivets hastighet."

Planberedskap och tillgång till mark

Tillgång till mark framförs som en viktig komponent, särskilt gällande nyetableringar och för de verksamheter som kräver mycket mark. Denna komponent tycks i viss mån hänga samman med kommunens stöd och bemötande. Flera av de som intervjuats menar att om kommunerna tillhandahåller bra etableringsmark där man kan bedriva verksamhet så visar det på kommunernas goda bemötande, stöd och inställning till företagande. En respondent menar att marktillgång och planberedskap skapar en smidig process vid expansioner och nyetableringar:

"Man tar stora beslut för expansion och nyetableringar så när man kommer till kommunen måste processen gå smidigt. Det måste finnas planberedskap och en smidig process"

Flera understryker vikten av att få ned handläggningstiderna och arbeta effektivt men även att kommunerna måste vara proaktiva gällande att ta fram tillgänglig mark för försäljning. Flera respondenter lyfter att Eskilstuna kommun legat långt fram gällande detta. En av respondenterna lyfter att om kommuner är duktiga på att ha färdigplanerad mark till försäljning så ligger man nära etableringsmöjligheter av olika verksamheter:

"Eskilstuna har varit duktiga gällande marktillgång, de har tagit fram översiktsplaner, detaljplaner så de kan ta fram mark till försäljning. Ligger man långt fram där så ligger man långt fram nära en etablering. Vi vill flytta in så fort som möjligt. Då måste man ha färdigplanerad mark och gärna terrasserad mark. För att kunna erbjuda kunderna den tidsplan de har."

En av respondenterna menar att många kommuner har en utmaning kopplat till detaljplanerad mark som matchar det företagen behöver.

Kluster av samverkanspartners

En komponent som lyfts av flera respondenter är vilka andra aktörer som är bedriver verksamhet i närområdet. Flera ser fördelarna med att ligga i kluster med likvärdiga aktörer eller underleverantörer. En respondent resonerar kring klustringen:

"(En särskild plats) har ju restauranger och andra anläggningar som gynnar vår verksamhet. Det kommer fler verksamheter till området som vi kan dra nytta av. Dessa kommer ha koppling till våra leverantörer inom dagligvarubranschen vilket är helt suveränt."

En annan av respondenterna pekar på att det skapar ett tydligt mervärde för kunden när man kan samarbeta med andra företagare, ett samarbete som underlättas av att man ligger geografiskt nära varandra.

1.10 FRAMTIDENS NÄRINGSLIV: KOMPONENTER I EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR FÖRETAGANDE, NÄRINGSLIV OCH ETABLERINGAR

Ovan har fokus varit på vad som är viktigt för att näringslivet ska uppfatta en miljö som attraktiv idag. Men vad kommer att vara viktigt i framtiden? Liksom beskrivs ovan har WSP intervjuat näringslivsrepresentanter och representanter för Region Sörmland, men har också intervjuat tre forskare/experter som valts ut särskilt utifrån deras kunskap om näringslivets förutsättningar och omvandling utifrån ett bredare perspektiv. Respondenterna bedömer sammantaget att följande kommer att karaktärisera framtidens näringsliv:

- Attraktiva boendemiljöer blir allt mer viktigt och att satsa på det kan vara ett sätt för regionen att locka till sig kompetens
- Utmaningarna kring kompetensförsörjningen blir allt mer kritiskt
- Infrastruktur och särskilt elförsörjning är en viktig framtidsfråga
- Ökade krav på hållbarhet
- Framtiden ställer förändrade krav på organisationer
- Vilket näringsliv vill man ha?

Flera av de komponenter som lyfts som viktiga idag för möjligheten till tillväxt eller etableringar menar respondenterna blir än viktigare i framtiden. Det som

särskilt lyfts är attraktiva boendemiljöer och utmaningarna kring kompetensförsörjning.

Infrastruktur och särskilt elförsörjning bedöms vara viktigt även i framtiden. Brist i elförsörjningen menar respondenterna redan idag skapar hinder för nyetableringar. I och med den ökade elektrifieringen blir denna fråga än mer viktig både kopplat till nyetableringar och förutsättningar att bedriva sin verksamhet.

Utöver dessa komponenter som lyfts som viktiga idag för möjligheten till tillväxt eller etableringar pekar respondenten på att framtiden innebär ökade krav på hållbarhet, både från konsumenternas sida men även i form av olika lagkrav som innebär en ökad elektrifiering.

Framtiden spås även medföra förändrade krav på organisationer och ledarskap. Exempelvis kring frågor hur man skapar en företagskultur, hur man arbetar med mångfald och inkludering, hur man organiserar sig och hur man stimulerar intraprenörsskap på distans. Även förändrade krav på kommunerna och regionerna lyfts, dels gällande vikten att få ett gott rykte för att öka chansen till nyetableringar och öka tillväxten av existerande näringsliv. Dels kring kommunens och regionens roll som möjliggörare och aspekten kring att möjliggöra forum för nätverk med andra företag där företag kan diskutera sina utmaningar och erfarenheter med andra företag i regionen. Dels lyfts samverkan mellan kommunerna i regionen gällande kommunöverskridande frågor som elförsörjning eller kompetensförsörjning.

Slutligen lyfts betydelsen av att identifiera vilket näringsliv man faktiskt vill ha framåt - att identifiera vilka Sörmlands styrkor är, specialisera sig och kommunicera dessa. Genom en tydlig specialisering kan Sörmland fokusera på att attrahera och utveckla den kompetens som behövs och det är även något som kan fungera förstärkande för etableringar.

Attraktiva boendemiljöer blir allt mer viktigt och att satsa på det kan vara ett sätt för regionen att locka till sig kompetens

Alla tre forskare/experter lyfter att en attraktiv boendemiljö och bostad ökar i betydelse för näringslivet i framtiden. Pandemin har lett till att fler arbetar på distans och har även öppnat upp möjligheter för fler yrkesgrupper att arbeta på distans. De tekniska lösningarna gör denna utveckling möjlig. Att fler kan och förmodligen i framtiden kommer arbeta på distans innebär att platsen där man bor kan komma att bli ännu viktigare i framtiden. Experterna pekar på att Sörmland har goda förutsättningar att lyckas med att attrahera kompetens ur boendemiljöaspekten och lyfter de goda geografiska förutsättningarna. Två av experterna uttrycker följande:

"Sörmland har alla förutsättningar framåt. Det har närhet både till Stockholm och landsbygd. Det är viktigt att förvalta och lyfta fram det."

"Var tycker folk att det är bra att bo? Sörmland har en bra utgångspunkt här. Många lämnar tanken på en storstad - På riktigt."

En av experterna understryker även vikten av att arbeta generellt med attraktiva platser och då även med tillgången till bra skolor och vård.

En av experterna understryker vikten av strategisk planering av bostäder. För att attrahera människor att vilja flytta så är det viktigt att det finns bra bostadsmöjligheter som är attraktiva för alla målgrupper. Experten lyfte att det exempelvis är viktigt att ge goda möjligheter för personer att kunna bygga småhus och pekar på att mycket av bostadsbyggandet idag är flerhusbostäder. Att kommuner blir mer proaktiva och skapar möjlighet och smidiga ansökningsprocesser för byggandet av småhus menar respondenten därför blir en viktig aspekt i att attrahera kompetens och de målgrupper som inte vill bo i flerbostadshus.

En annan aspekt som nämns är att kommunerna behöver bli mer proaktiva i att planera och bygga blandade bostadstyper i samma områden och samtidigt inkludera arbetsplatser i dessa områden. Respondenten menar att det är viktigt att undvika att det uppstår utsatta området och samtidigt skapa förutsättningar för bostadsbyggande. Experten lyfter även vikten av att blanda bostäder och arbetsplatser:

"Det finns goda förutsättningar att se hur andra europeiska länder proaktivt planerar sina städer. Se till att arbetsplatser och bostäder är blandade så det inte uppstår utsatta områden där det inte finns någon arbetsplats"

Även företagen anser att en attraktiv boendemiljö kommer vara viktigt i framtiden. Det som lyfts är, liksom det experterna menar, att distansarbetet gör platsen där de flesta företag verkar på mindre viktig än vad den varit. Det gör att en attraktiv boendemiljö blir viktigare för framtidens näringsliv. När man inte längre behöver vara på ett kontor i samma utsträckning blir det än mer viktigt att boendeplatsen är attraktiv. En näringslivsrepresentant pekar på att pandemin öppnat upp ett möjlighetsfönster för Sörmland. Genom att vi har visat på under pandemin att vi kan arbeta var som helst ifrån öppnas möjlighet att människor flyttar ut från storstäderna. Detta, menar respondenten, är en möjlighet som Sörmland måste förvalta genom att säkerställa att det finns bra boende- och livsmiljöer. Respondenten tror också på att detta för med sig en marknad och ett potentiellt behov för företag att etablera sig utanför tätorterna.

Kompetensförsörjningen blir allt mer kritiskt

Två av experterna pekar på kompetensförsörjningen som en viktig framtidsfråga. Det har varit en utmaning länge, men bedöms bli alltmer kritisk i framtiden:

"Nu är det akut. Till och med för de stora företagen. Detta är en avgörande fråga. Löser vi inte det här nu blir det inte bra framåt."

Experterna menar att det finns olika sätt för en kommun att påverka denna utveckling. Dels handlar det om att säkerställa att det finns attraktiva bostäder så kan man attrahera kompetens till länet, dels att arbeta utifrån att kommunerna och regionerna har ett ansvar i kompetensförsörjningen.

Kommunerna har även ett utbildningsansvar och här menar en av experterna att det är viktigt att se till att få väl fungerande skolor; väl fungerande skolor är viktigt för framtidens näringsliv. Detta lyfts även av näringslivsrepresentanter som en viktig fråga.

Experter lyfter även vikten av att tänka brett kring kompetensförsörjningen:

"Det är inte bara ingenjörer som behövs utan i hög grad unga med lägre utbildning som fått med sig tillräckligt med färdigheter för att kunna fungera på en arbetsplats."

En expert lyfter fram lärlingssystem som något som kan vidareutvecklas och understryker att kommunerna är viktiga för att hjälpa till att få till bra lärlingsplatser. Även här är dialogen mellan företagen och kommunen viktig; om kommunerna lyckas få till goda dialoger med företag som erbjuder lärlingsplatser kan det skapa ringar på vattnet och få fler företag intresserade av att erbjuda platser. Yrkehögskolor lyfts även som viktigt att satsa på framåt eftersom de utbildningarna är framgångsrika sett till att många får jobb efter avslutad utbildning. Här kan kommuner och regioner kan främja dialoger med företagen och att uppmuntra etablering av fler yrkehögskolor.

En av experterna menar också på att man inte ska stirra sig blind på högre utbildning utan fokusera på talang ur en bredare bemärkelse:

"Kompetensförsörjning är ett sådant akademiskt begrepp. Vi måste bryta ned det och prata om talang. Det är inte alltid utbildning löser det utan det kan vara andra kompetenser som man inte bara får genom en akademisk utbildning"

Respondenten menar att företag exempelvis kan hitta talanger genom Science parks eller olika kluster, kompetens som är spetsad och långt framme i utvecklingen. Respondenten menar även att utbildningarna ligger efter inom vissa av spetsområden. Hen menar att man även här behöver tänka annorlunda gällande universitet och högskolorna och fundera kring hur olika lärosäten bör specialisera sig inom områden istället för att vara breda.

En av experterna lyfter perspektivet att en ökad distansundervisning vid lärosätena kan påverka kompetensförsörjningen på olika sätt i framtiden. Distansundervisningen har öppnat upp för att fler kan studera och även byta

utbildningsinriktning under sitt arbetsliv. Distansundervisningen underlättar för personer med familj att studera och man behöver inte längre flytta för att studera vid ett visst lärosäte.

Flera av näringslivsrepresentanterna lyfter även att tillgången till rätt kompetens blir viktigt även i framtiden. En av respondenterna menar att exempelvis industrin i framtiden kommer kräva en annan typ av kompetens. Produktionen blir allt mer teknologisk och det kräver en mer högtbildad arbetskraft. En annan respondent lyfter även vikten att möta förändringen mot ett kunskapssamhälle i kompetensförsörjningen:

"Vi går mer mot ett kunskapssamhälle och då gäller det att ha kompetens. Det är centralt för att företagen ska kunna vara konkurrenskraftiga men även för att människorna ska kunna vara anställningsbara."

Respondenten lyfter även att det är viktigt att man kan vidareutveckla sina kompetenser. Förändringstakten kommer gå allt snabbare och då behöver både företag och människor stöd i att utveckla sina kompetenser. En annan understryker även vikten av att arbeta för att möta den ökade flexibiliteten på arbetsmarknaden. Människor kommer behöva byta yrken och branscher framåt och då är det viktigt att vi har ett system för att möta detta.

Infrastruktur och elförsörjning en viktig framtidsfråga

Både näringslivsrepresentanter och de tre experterna framhåller att välfungerande infrastruktur är centralt även i framtiden. Det handlar både om elförsörjning, tillgång till internet och möjligheterna att ta sig till och från där man bor på ett smidigt sätt, året runt. Tillgång till internet lyfts exempelvis som en viktig aspekt för möjliggörande av distansarbete i framtiden.

En av experterna lyfter särskilt elförsörjningsfrågan. Att näringslivet vet att el kan levereras på dygnets alla timmar, varje dag, är en viktig komponent för företagen – idag och i framtiden. Experten menar att det är viktigt att kommuner och regioner aktivt driver på elförsörjningsfrågan gentemot myndigheterna. Kan ett företag bygga egna reservkrafter så kanske man kan överbrygga möjlig brist i elförsörjningen men då man måste få ett tillstånd att göra detta och då har kommunerna en viktig roll.

Här skulle Sveriges relativt låga energikostnad kunna innebära en komparativ fördel gällande nyetableringar som kräver mycket energi:

"I Sverige har vi en relativt låg energikostnad, jämfört med exempelvis Kina där elen är dyrare än i Sverige."

I och med den ökade elektrifieringen blir denna fråga än mer viktig både kopplat till nyetableringar och förutsättningar att bedriva sin verksamhet. En respondent menar dock att alla verksamheter berörs och inte bara de som har hög elförbrukning:

"Verksamheten i sig kanske inte drar särskilt mycket el, men alla kanske har elbilar i framtiden som de tar till jobbet."

Ökade krav på hållbarhet

Hållbarhetsfrågan som framtidsfråga lyfts framförallt av näringslivsrepresentanterna, både generellt och kopplat specifikt till en ökad elektrifiering. En näringslivsrespondent resonerar att det både finns ett ökat krav på hållbarhet från kundernas sida och olika lagkrav som sätter krav på företagen.

Betydelsen av hållbara transporter framhålls. Det spås också att järnvägens betydelse för godstransport troligen kommer att öka dels transporter med elfordon. En respondent resonerar om detta:

"Hur ska transporterna ske på ett hållbart sätt så att vi inte påverkar klimatet negativt? Vi måste öka användandet av järnväg/elfordon eller andra bränsleceller. Hur ska då samhället/regioner kunna svara upp på detta. Järnvägen är ett bra alternativ idag, sjövägen även så, men dess betydelse framgent är intressant och viktig."

Respondenten menar att det inte bara handlar om transporter av gods utan även privat och till och från sin arbetsplats. Att arbeta med hållbara transporter är viktiga för att kunna locka arbetskraft, attrahera nyetableringar och få företag att utvecklas.

En respondent lyfter att ett ökat krav på hållbarhet ställer krav på möjligheterna att klustra sig, både med andra företag men även med utbildning och forskning:

"Hållbarhet kommer att genomsyra allt. Det gäller alla typer av företag. Vad det än handlar om måste det finnas hållbarhetsaspekter inkluderade och då måste det finnas möjligheter att klustra sig. Och då gäller det även med utbildning och forskning."

En näringslivsrespondent lyfter vikten av långsiktiga spelregler från politiken. Ett exempel rör att utbyggd laddinfrastruktur krävs till följd av fler elektriska fordon, vilket nödvändiggör politisk uppbackning.

Även en av experterna lyfter hållbarhet som en viktig aspekt för framtiden och menar att näringslivet ligger före politiken i dessa frågor, exempelvis hur man med ny teknik och digitalisering kan skapa nya hållbara affärsmodeller. Experten menar att det här kan skapa vissa inlåsningseffekter för att driva på en utveckling som är bra för klimatet.

"Om politiken inte driver på så blir det svårt. Hållbarhet är business idag, men det finns hinder som gör det svårt."

Framtiden ställer förändrade krav på offentliga organisationer

Två av experterna lyfter fram att framtiden kommer ställa större krav på organisationer och ledarskap. Dels kring frågor hur man skapar en företagskultur, hur man arbetar med mångfald och inkludering, hur man organiserar sig och hur man stimulerar intraprenörskap på distans.

"Pandemin innebär att vi inte har det traditionella sättet att jobba på. Det ställer helt andra krav på ledarskapet som är avgörande för framtiden. Hur bygger man en stark värdegrund när man är på kontoret två dagar i veckan? Hur organiserar man verksamheten? Hur grupperar man olika kompetenser? Och hur stimulerar man intraprenörskap?"

En av experterna lyfter även att den polarisering som finns i samhället med ökade konflikter kommer ställa högre krav för organisationer att arbeta med mångfald och inkludering.

"Vi behöver lyfta goda exempel på de platser och organisationer som är duktiga på att hantera inkludering och mångfald. Vi behöver rusta oss för att kunna hantera konflikter på arbetsplatsen".

Kommunernas/regionens roll i att stärka förutsättningarna för näringslivet lyfts på flera vis kopplat till näringslivsfrågor lyfts som viktigt för framtiden. En del ligger i kommunernas rykte, vilket experterna lyfter som viktigt för framtidens näringsliv. Ett gott rykte kan öka chansen till nyetableringar och öka tillväxten av existerande näringsliv (vilket även nämndes i föregående avsnitt om dagens näringsliv). Ett gott rykte kan skapas genom exempelvis kompetens, att vara tillmötesgående och flexibel samt att ha en gemensam dialog mellan kommunen och företagare vilket leder till en ökad förståelse mellan aktörerna. En annan del i hur kommunerna/regionen kan agera möjliggörare för det framtida näringslivet handlar om att erbjuda forum för nätverk med andra företag. Att kommunen arrangerar, eller initierar, olika forum där företag kan diskutera sina utmaningar och erfarenheter med andra företag i regionen. En tredje del handlar om samverkan mellan kommunerna i regionen gällande kommunöverskridande frågor som elförsörjning eller kompetensförsörjning, vilka är centrala för näringslivets förutsättningar att verka och utvecklas.

Vilket näringsliv vill Sörmland attrahera i framtiden?

Att regionen identifierar sin specifika komparativa fördel är något som lyfts av en av experterna som en viktig fråga för hur det framtida näringslivet kommer se ut:

"Man måste ställa sig frågan: Var ska Sörmland vara om X-antal år? Sedan samlar man näringslivstopparna, forskare, politiker och annat och diskutera detta och lägga en tydlig linje[...] Man måste stoppa följa-John leken där alla regioner härmar varandra och istället identifiera sina specifika möjligheter."

Experten lyfter även vikten av att samverka med andra initiativ som ligger i samma linje och inte tävla eller motarbeta varandra. Genom en tydlig specialisering kan man även fokusera på att attrahera och utveckla den kompetens som behövs.

Även näringslivsrepresentanterna lyfter vikten av att konkretisera vad Sörmland vill framåt. Vilket näringsliv vill man ha och vilka kompetenser vill man attrahera? Näringslivsrepresentanterna lyfter en önskan om att politikerna är tydliga på denna punkt, och då samtidigt tydligt förmedlar vad som gör den specifika kommunen eller regionen bättre än någon annan för medborgarna och näringslivet – vilka är styrkorna? Behovet av långsiktiga politiska spelregler från kommunerna liksom en samverkan mellan kommunerna och regionen för att skapa förutsättningar för näringslivet är något som lyfts.

1.11 SCENARIER FÖR FRAMTIDENS NÄRINGSLIV – UPOPI RESPEKTIVE DYSTOPI

Hur påverkas Sörmland av de utvecklingsriktningar och förutsättningar som beskrivs? Vad är viktigt att ta med sig till det fortsatta arbetet i länet och arbetet med utveckling av en strukturbild för hållbara Sörmland? Dessa frågor var fokus för en scenarioworkshop som genomfördes i oktober 2021 med ett tjugotal tjänstepersoner från Regionen och kommunerna medverkade. Syftet med scenarioworkshopen var att förankra resultaten av studien och samtidigt involvera deltagarna i en dialog kring länets framtid.

Scenarioarbete är ett verktyg för att försöka förstå framtiden i syfte att kunna skapa ökad beredskap. Principen är att samhällsutvecklingens komplexitet och de många osäkerheter som framtiden bär med sig innebär att man behöver arbeta utifrån flera *alternativa* framtidsbilder. Vid scenarioworkshopen fokuserade arbetet på två "hårdragna" scenarier – det utopiska Sörmland dvs. "Sörmland i sitt esse" respektive det dystopiska Sörmland "här vill vi inte hamna".

Viktiga trender och fenomen

Trendanalys är ofta ett första steg i ett scenarioarbete. I detta fall utgjorde WSP:s kunskapssammanställning (se bilaga D) underlag för att beskriva samhällstrender med påverkan på det sörmländska näringslivet. Fyra trender är i fokus: *förändrat klimat, demografi, digitalisering, samt globalisering*. Dessa

är trender som Region Sörmland, med flera, pekar ut kopplat just till framtidens näringsliv.⁹

Men utöver (mega)trender bör scenarioarbete även ta i beaktande att det kan uppstå händelser som kommer "från flanken" och överrumplar (även om det ibland kan vara möjligt att se mönster i efterhand). Dessa händelser kan benämnas "jokrar" eller "svarta svanar". De kan ha olika former av konsekvenser, olika grad av påverkan, och olika geografiskt omland. Det är viktigt att ha ett sätt att arbeta med jokrar och svanar för att inte stå handfallna, dvs. att bygga beredskap.

Som ett förarbete inför scenariobygget ombads workshopdeltagarna ombads diskutera följande frågeställningar:

- Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?
- Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?
- Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?

Särskilt relevanta trender och fenomen

Digital omställning/automatisering/teknikutveckling nämns av flertalet. Här anses det vara viktigt att även få med underleverantörerna och de mindre företagen då de stora ofta ligger mer i framkant.

Elektrifiering och elförsörjning lyfts.

Kompetensutvecklingen är en trend att hålla koll på, bland annat i relation till den tekniska utvecklingen. Vissa tjänster kan komma att försvinna medan nya tillkommer. För att minska sårbarheten lyfts även kompetensförsörjning i relation till en omställning/breddning av branscher. Kompetensutveckling för en fortsatt klimat- och hållbarhetsomställning ses också som viktigt.

Pandemin spås kunna ha effekter på länet. Dels i termer av effekter på flyttmönster genom ökad inflytt. Dels genom ökat hemarbete och förändrade pendlingsmönster.

Trygghetsfrågan lyfts som viktig, inte minst utifrån ett attraktivitetsperspektiv. Det är viktigt att följa de demografiska trenderna och skapa förutsättningar för attraktiva boendemiljöer.

Skapa beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"

Samverkan över kommungränser, förvaltningsgränser och mellan olika aktörer är viktigt för att skapa ökad beredskap för "jokrar" och "svarta svanar". En form av samverkan som lyfts särskilt rör kompetensförsörjningsfrågor, såsom direksamverkan mellan företag, kommun och akademi. En annan form av samverkan rör samverkan kring krishantering. Pandemin har aktualiserat bristande kontaktvägar och okunskap om vem som tar hand om vad, och det är viktigt att veta vilka som finns runt om oss. Nätverk eller forum för erfarenhetsutbyte och kontaktytor mellan företag nämns också i anknytning till samverkan.

⁹ <https://regionsormland.se/tillvaxt-utveckling/sormlandsstrategin/strukturbild/>

Gemensam *planering* lyfts som ett verktyg för att öka beredskap för "jokrar", andra planeringsrelaterade förslag är flexibilitet i ÖP, mindre skraddarsydda DP och vikten av att få fart på planprocesser.

Vikten av att *bygga kunskap*, omvärldsbevakning och ökad innovationsförmåga lyfts också som verktyg för att skapa beredskap.

Trenders rumsliga konsekvenser

Under pandemin har nyttjandet av *fritidshus* samt omvandling av fritidshus till permanentboende ökat.

Distansarbete har särskilt stor påverkan på vissa områden och branscher medan andra berörs i mindre utsträckning. Digitalisering möjliggör för personal att arbeta på andra platser än där företagets etablerings/skatteort finns – jämfört med exempelvis SSAB som är mycket platsberoende.

Man ser förutsättningar och möjligheter för att etablera lager i Sörmland, kopplat till *ökningen av digital handel*.

Potential för ökad kapacitet för *lagring av drivmedel* kopplat till klimatomställning med större användning av biodrivmedel nämns, samt eventuellt behov av bussdepåer.

Två motsatsbilder

Med stöd i diskussionen kring trender, fenomen och svanar utvecklade grupperna beskrivningar av vad som karaktäriserar Sörmland 2030 och/eller 2050. Dels det *utopiska* – Sörmland i sitt esse, dels det *dystopiska* – här vill vi inte hamna. Scenarierna beskrevs i termer av vad som karaktäriserar näringslivet men även vad som karaktäriserar samhället. I viss mån beskrevs scenarierna även i rumsliga termer, t.ex. kvaliteter/avsaknad av kvaliteter, orters funktioner/avsaknad av funktioner, relationer mellan orter, samband, kopplingar, relationer (transportinfrastruktur), relationen Sörmland – övriga Mälardalen/ Sverige/ världen, energi, IT, vatten etc.

Utopi – Sörmland i sitt esse

- Alla "hygienfaktorer" finns på plats.
- Sörmland lyckas svara upp mot trender och jokrar. Regionen och näringslivet är ledande gällande klimatomställningen och utstrålar konkurrenskraft. Underleverantörerna lyckas haka på hållbarhetsomställningen och alla mål i Agenda 2030 är uppnådda.
- Självförsörjandegraden har ökat, likaså en ökad cirkulär produktion.
- Man drar nytta av det strategiska läget, det finns en närhet till mycket och Sörmland är inte bara beroende av Stockholm – Stockholm är också beroende av Sörmland!
- Sörmland upplevs tryggt och attraktivt och lyfts som en plats där man både vill bo och verka, såväl som företag som individer i olika åldrar.
- Digitaliseringen har vidgat arbetsmarknaden – man kan bo i Sörmland men jobba i New York. Tillgången på kompetens är god och utbildningstillfällen matchar mot det lokala näringslivets behov på såväl lång som kort sikt.

- Den sörmländska kulturen präglas av en positiv attityd med förnyelsevilja, nyfikenhet och framtidstro.

Dystopi – här vill vi inte hamna

- Näringslivet lyckas inte ställa om, fordonsindustrin går under och företagen vågar inte utvecklas. Energitillgången och elförsörjningen har inte lösts vilket påverkar hela regionens utveckling. Energin räcker inte till SSAB:s satsningar.
- Ostlänken blir inte av och Skavsta flygplats stänger vilket har en negativ inverkan på tillgängligheten.
- Sörmland klarar inte av kompetensomställningen och tappar både arbetskraft och företag till Stockholm. Dessutom försvinner arbetstillfällen i och med automatiseringen.
- Sörmland lyckas inte vända folkhälsoproblematiken. Dessutom ökar arbetslösheten och otryggheten. Samhället är segregerat med ökade klyftor och en tydlig uppdelning mellan stad och land inom tätorter. Avsaknad av mötesplatser bidrar till social distansering och psykisk ohälsa.
- Sörmland präglas av en "det var bättre förr"-anda och negativ framtidstro.

SLUTSATSER

1.12 NÄRINGSLIVETS RUMSLIGA MÖNSTER

På en länsövergripande nivå har Sörmland en näringsstruktur som något generaliserande kan beskrivas som förhållandevis likt rikets. Branscher som framför allt utmärker sig i Sörmland återfinns framför allt inom branschaggregatet Tillverkning och annan produktion där merparten av länets specialisering återfinns. Den geografiska fördelningen av sysselsättningen inom dessa verksamheter är dock inte jämnt utspridd över länet utan uppvisar vissa koncentrationer. Framför allt utmärker sig Torshälla och Oxelösund som länets stora tillverkningsorter. Tillverkningsindustrins närvaro på dessa två orter är så pass hög att om de exkluderades från länssammanfattningen skulle inte näringslivet i Sörmland vara nämnvärt mer präglat av tillverkningsindustrin än i riket som helhet.

Bransch för bransch kännetecknas länets näringslivslandskap av stora geografiska variationer:

- De areella näringarna utgör en utpräglad landsbygdsbransch, och är särskilt centrala i det centrala stråket genomlänet från Gnesta, via Flen och Katrineholm mot Vingåker.
- Tillverkning och annan produktion kännetecknas särskilt av tre typer av platser:
 - Landsbygdsområden och småorter där antalet arbetsplatser överlag är litet, t ex i stora områden mellan tätorterna och orter som Högsjö, Valla och Bettna.
 - Några specifika orter, framför allt Oxelösund och Torshälla, men även Åkers styckebruk.
 - Särskilda industriområden, ofta i de större orternas utkanter men även mer perifert som t ex Studsvik.
- Näringslivstjänster kännetecknas av en generell koncentration till städer (framför allt Eskilstuna, Nyköping, Strängnäs), men är genomgående underrepresenterade i Sörmland och därför är det endast i glesa områden med få andra arbetsställen som denna bransch framträder särskilt.
- Konsumenttjänster är i hög grad befolkningsanknutna och uppvisar därför generellt sett en jämn spridning över länet, med undantag för några platser, ofta med specifika anläggningar inom exempelvis besöksnäringen (t.ex. Sundbyholm) eller handel (Sillekrog).
- Verksamheter inom transport och magasinering är volymmässigt tydligt knutna till infrastruktur (t.ex. Skavsta, Oxelösunds hamn, Vagnhärad, Eskilstuna kombiterminal) och/eller städer, men relativt sett större på landsbygd.
- Offentlig förvaltning är starkt knuten till myndighetskoncentrationer och residensstadsfunktioner (Eskilstuna och Nyköping), men återfinns även vid specifika statliga verksamheter utanför de större städerna (t.ex. Mariefred).

- Verksamheter inom vård, skola och omsorg är som regel befolkningsanknuten och förhållandevis jämnt spridd i ett regionalt perspektiv, men lokalt kan enstaka skolor, vårdcentraler, mm föranleda en påtaglig överrepresentation på vissa orter (t.ex. Tystberga, Sköldinge, Ärla, m.fl.)

1.13 SÅRBARHETER I NÄRINGSLIVETS GEOGRAFI

Vissa platsters relativa beroende av ett fåtal branscher, i synnerhet inom tillverkningsindustrin bidrar till dessa platsters konkurrenskraft genom den specialisering som det innebär. Med det följer också en sårbarhet som aktualiseras av en generell strukturomvandling i ekonomin, särskilt i områden som är starkt specialiserade inom branscher som är krympande. Branschbredd är starkt korrelerat med ortsstorlek och beroendet av få branscher är därför särskilt påtagligt på mindre orter. Ett viktigt undantag från detta är Oxelösund som trots sin storlek på ca 11 000 invånare har en branschstruktur som påminner om orter med några hundra invånare. Även jämfört med Torshälla, som också har en tydlig prägel av tillverkningsindustrin, är Oxelösunds branschstruktur ovanligt specialiserad.

Platsters sårbarhet är dock inte enbart avhängigt den lokala branschstrukturen. I kombination med bredden i en Orts branschstruktur spelar tillgängligheten till olika typer av funktioner i det kringliggande omlandet en stor roll för hur sårbar en plats är för konjunkturförändringar eller strukturomvandling. Sårbarhetsbegreppet bör därför förstås ur både ett lokalt och regionalt perspektiv, där kombinationen av den lokala branschstrukturen och den regionala tillgängligheten genererar olika grad och typer av sårbarhet respektive robusthet. Orter med en bred branschstruktur och samtidigt hög tillgänglighet i en större regional skala ger en sammantagen robusthet och förutsättningar att möta sådana omvärldsfaktorer som driver fram ett omställningsbehov i näringslivet. I orter med en ensidig näringsstruktur men med ett mångfacetterat omland kan omvärldsförändringar slå hårt mot det lokala näringslivet men inte nödvändigtvis mot orten som sådan då tillgängligheten till arbetskraft och arbetstillfällen i omgivningen kan kompensera för de lokala förutsättningarna. På motsvarande sätt kan en lokal branschbredd på orter i ett glest omland dämpa effekterna av ett externt omvandlingstryck även om ortens långsiktiga förutsättningar kan vara ansträngda om tillgängligheten är låg. Tillgängligheten kan dock påverkas och därmed förändras över tid, dels genom investeringar och åtgärder i transportsystemet, dels som följd ett ökat genomslag för digitala lösningar som minskar betydelsen av fysisk närhet.

Flera makrotrender driver fram ett omställningsbehov i näringslivet, inte minst klimatförändringarna, demografiska förändringar, digitaliseringen och automatiseringen. Även globaliseringen kan förväntas ha betydelse för näringslivets förutsättningar och det finns tecken på att detta går i två riktningar, dels i form av ökad internationell konkurrens, dels i form av en eventuell återindustrialisering som kan ge nya möjligheter för den svenska tillverkningsindustrin.

Strukturomvandlingen är således utmanande men innebär samtidigt stora möjligheter i en allt mer digital och miljöanpassad ekonomi. En fortsatt positiv sysselsättningsutveckling i Sörmland förutsätter därmed en anpassning av näringslivet och som följd av det även en förändring av länets branschstruktur.

1.14 SKAPANDET AV EN ATTRAKTIV MILJÖ FÖR NÄRINGSLIVET

Respondenterna i denna studie pekar på ett antal komponenter som särskilt centrala i en attraktiv miljö för näringslivet:

- En attraktiv boendemiljö
- Transportinfrastruktur, tillgänglighet och det geografiska läget
- Övrig infrastruktur (t.ex. bredband, energiförsörjning)
- Tillgång till rätt kompetens
- Kommunernas bemötande, stöd och inställning till företagande
- Planberedskap och tillgång till mark
- Kluster av samverkanspartners

Samtidigt är en tydlig slutsats av studien att en attraktiv miljö för näringslivet kräver en kombination av komponenter som skapar en helhet. Faktorer som kommunernas bemötande, stöd och inställning till företagande samt kluster av samverkanspartners beskrivs som viktiga men övertrumfar inte betydelsen av "hygienkomponenter" som el, bredband, trygghet, kompetens, mm. Ett strategiskt arbete för att skapa attraktiva miljöer för företagande och etableringar behöver därför utgå från ett helhetsgrepp om en stor bredd av frågor inom det offentliga ansvaret. Det gäller inte minst om man tittar framåt mot de behov som framtidens näringsliv bedöms ha. I beskrivningen av vad som kan förväntas karaktärisera framtidens näringsliv pekar respondenterna sammantaget på följande faktorer:

- Attraktiva boendemiljöer blir allt mer viktigt och att satsa på det kan vara ett sätt för regionen att locka till sig kompetens
- Utmaningarna kring kompetensförsörjningen blir allt mer kritiskt
- Infrastruktur och särskilt elförsörjning är en viktig framtidsfråga
- Ökade krav på hållbarhet
- Framtiden ställer förändrade krav på organisationer

Därtill talar studiens empiri för att det blir viktigt för lokala och regionala aktörer att identifiera vilket näringsliv man faktiskt vill ha framåt - att identifiera vilka Sörmlands styrkor är, specialisera sig och kommunicera dessa. Genom en tydlig specialisering kan Sörmland fokusera på att attrahera och utveckla den kompetens som behövs och det är även något som kan fungera förstärkande för etableringar.

1.15 BEHOVET AV ETT RUMSLIGT PERSPEKTIV PÅ NÄRINGSLIVETS UTVECKLING OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

En övergripande slutsats av arbetet är sammanfattningsvis att det strategiska arbetet med näringslivsutveckling behöver beakta det faktum att det sörmländska näringslivet är geografiskt differentierat och utgå från olika platser olik förutsättningar. Inte minst analysen av sårbarhet aktualiserar detta. Vikten av att kombinera förståelsen av enskilda orters egenskaper med det regionala sammanhanget är ett tydligt uttryck för det rumsliga perspektivets betydelse. Iakttagelsen att de mogna branscherna och de framväxande högpresterande branscherna inte alltid återfinns på samma platser är ett annat exempel på varför näringslivets geografi är viktigt att förstå.

Den regionala näringslivsstrategin kan därför behöva anlägga ett geografiskt perspektiv för att tydliggöra behovet av olika typer av insatser i olika delar av länet. Denna studie har haft ett översiktligt perspektiv och prioriterat bredd framför djup. Mot den bakgrunden kan studien med fördel användas som utgångspunkt för fördjupade analyser av specifika branscher och/eller platser i näringslivets geografi, exempelvis kring sårbarhet utifrån tillverkningsindustrins betydelse för olika platser, logistikverksamhetens förutsättningar i olika delar av länet eller besöksnäringens möjligheter, eller potentialen i stärkta samband över länsgränserna.

BILAGOR

BILAGA A: BRANSCHINDELNINGAR SOM ANVÄNDS I RAPPORTEN

Kod enl. Utökad indelning	Text	Ingående koder, Sni2007 (2-siffer)	Kod enl. Grov indelning	Branschaggregat
U01	Jordbruk, skogsbruk och fiske	01-03	G01	Areella näringar
U02	Utvinning	05-09	G02	Tillverkning och annan produktion
U03	Livsmedelstillverkning	10-12	G02	Tillverkning och annan produktion
U04	Textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning	13-15	G02	Tillverkning och annan produktion
U05	Trävaruindustri	16	G02	Tillverkning och annan produktion
U06	Massa- och pappersindustri	17	G02	Tillverkning och annan produktion
U07	Grafisk produktion	18	G02	Tillverkning och annan produktion
U08	Petroleumprodukter	19	G02	Tillverkning och annan produktion
U09	Kemikalietillverkning	20	G02	Tillverkning och annan produktion
U10	Läkemedelstillverkning	21	G02	Tillverkning och annan produktion
U11	Gummi- och plastvaruindustri	22	G02	Tillverkning och annan produktion
U12	Jord- och stenvaruindustri	23	G02	Tillverkning och annan produktion
U13	Stål- och metallverk	24	G02	Tillverkning och annan produktion
U14	Metallindustri	25	G02	Tillverkning och annan produktion
U15	Tillverkn maskin och apparat	26-28	G02	Tillverkning och annan produktion
U16	Transportmedelsindustri	29-30	G02	Tillverkning och annan produktion
U17	Övrig industri	31-32	G02	Tillverkning och annan produktion
U18	Reparationer av maskiner och apparater	33	G02	Tillverkning och annan produktion
U19	Energiförsörjning	35	G03	Tillverkning och annan produktion
U20	Vattenförsörjning och avloppsrening	36-37	G03	Tillverkning och annan produktion
U21	Avfallshantering och sanering	38-39	G03	Tillverkning och annan produktion
U22	Byggverksamhet	41-43	G04	Tillverkning och annan produktion
U23	Handel samt rep. av motorfordon	45	G05	Konsumenttjänster
U24	Partihandel	46	G05	Näringslivstjänster
U25	Detaljhandel	47	G05	Konsumenttjänster
U26	Transport och magasinering	49-52	G06	Transport och magasinering
U27	Post	53	G06	Transport och magasinering
U28	Hotell- och restaurangverks.	55-56	G07	Konsumenttjänster
U29	Förlagsverksamhet och film, radio och TV	58-60	G08	Näringslivstjänster
U30	Tele	61	G08	Näringslivstjänster
U31	Dataveksamhet och informationstjänster	62-63	G08	Näringslivstjänster
U32	Finansiell verksamhet	64	G09	Näringslivstjänster
U33	Försäkringar	65	G09	Näringslivstjänster

U34	Stödtjänster till försäkringar och finansiell verksamhet	66	G09	Näringslivstjänster
U35	Fastighetsverksamhet	68	G10	Näringslivstjänster
U36	Juridisk och ekonomisk konsultverksamhet	69	G11	Näringslivstjänster
U37	Företagskonsulter	70	G11	Näringslivstjänster
U38	Teknisk konsultverksamhet	71	G11	Näringslivstjänster
U39	Forskning och utveckling	72	G11	Näringslivstjänster
U40	Reklam och marknadsundersökningar	73	G11	Näringslivstjänster
U41	Andra företagstjänster inkl. veterinärverksamhet	74-75	G11	Näringslivstjänster
U42	Uthyrning och leasing	77	G11	Näringslivstjänster
U43	Arbetsförmedling och bemanningsföretag	78	G11	Näringslivstjänster
U44	Resebyråer, bevakningstjänster mm	79-82	G11	Näringslivstjänster
U45	Offentlig förvaltning	84	G12	Offentlig förvaltning
U46	Utbildning	85	G13	Vård, skola, omsorg
U47	Hälsa- och sjukvård	86	G14	Vård, skola, omsorg
U48	Vård och omsorg med boende	87	G14	Vård, skola, omsorg
U49	Öppna sociala insatser	88	G14	Vård, skola, omsorg
U50	Kultur, nöje och fritid	90-93	G15	Konsumenttjänster
U51	Annan serviceverksamhet och personliga tjänster	94-99	G15	Konsumenttjänster
U99	Okänd bransch	00	G99	Okänd verksamhet

BILAGA B: SYSSELSÄTTNING, TILLVÄXT OCH SPECIALISERING

Bransch	Antal sysselsatta		Tillväxt 2008-2019		Specialisering	
	2008	2019	Antal	Andel	Kvot	Grupp
U13 stål- och metallframställning	3556	2791	-765	-22%	4,20	Hög
U12 tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter	711	941	230	32%	2,18	Hög
U15 tillverkning av datorer, elektronikvaror, optik, elapparatur och andra maskiner och apparater	6974	4491	-2483	-36%	1,72	Hög
U04 textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning	478	289	-189	-40%	1,62	Hög
U21 avfallshantering, återvinning och sanering	415	594	179	43%	1,51	Hög
U49 öppna sociala insatser	5262	8231	2969	56%	1,36	Genomsnittlig
U03 framställning av livsmedel, drycker och tobak	1482	1750	268	18%	1,33	Genomsnittlig
U10 tillverkning av farmaceutiska basprodukter och läkemedel	433	332	-101	-23%	1,31	Genomsnittlig
U35 fastighetsverksamhet	1995	2684	689	35%	1,29	Genomsnittlig
U14 tillverkning av metallvaror utom maskiner och apparater	3363	2159	-1204	-36%	1,27	Genomsnittlig
U48 vård och omsorg med boende	6851	6996	145	2%	1,27	Genomsnittlig
U23 handel samt reparation av motorfordon och motorcyklar	2236	2515	279	12%	1,26	Genomsnittlig
U22 byggverksamhet	8448	10468	2020	24%	1,19	Genomsnittlig
U47 hälso- och sjukvård	8396	9410	1014	12%	1,16	Genomsnittlig
U46 utbildning	12080	14924	2844	24%	1,12	Genomsnittlig
U20 vattenförsörjning och avloppsrening	131	189	58	44%	1,11	Genomsnittlig
U01 jordbruk, skogsbruk och fiske	2388	2604	216	9%	1,10	Genomsnittlig
U43 arbetsförmedling, bemanning och andra personalrelaterade tjänster	1464	2528	1064	73%	1,03	Genomsnittlig
U25 detaljhandel utom med motorfordon och motorcyklar	7050	7386	336	5%	1,02	Genomsnittlig
U51 annan serviceverksamhet och personliga tjänster	2773	3101	328	12%	1,02	Genomsnittlig
U45 offentlig förvaltning och försvar; obligatorisk socialförsäkring	5652	7079	1427	25%	0,96	Genomsnittlig
U28 hotell- och restaurangverksamhet	2913	4182	1269	44%	0,95	Genomsnittlig
U27 post- och kurirverksamhet	898	718	-180	-20%	0,94	Genomsnittlig
U07 grafisk produktion och reproduktion av inspelningar	713	216	-497	-70%	0,91	Genomsnittlig
U50 kultur, nöje och fritid	1724	2275	551	32%	0,89	Genomsnittlig
U44 rese-, bevaknings-, fastighetsservice- och kontorstjänster m.m.	2775	3515	740	27%	0,86	Genomsnittlig
U19 försörjning av el, gas, värme och kyla	545	571	26	5%	0,83	Genomsnittlig
U26 transport och magasinering	3976	3988	12	0%	0,81	Genomsnittlig
U36 juridisk och ekonomisk konsultverksamhet	663	982	319	48%	0,72	Genomsnittlig
U42 uthyrning och leasing	189	258	69	37%	0,69	Låg
U16 transportmedelstillverkning	1323	1431	108	8%	0,66	Låg
U38 arkitekt- och teknisk konsultverksamhet; teknisk provning och analys	1424	1745	321	23%	0,64	Låg
U18 reparationer och installationer av maskiner och apparater	397	302	-95	-24%	0,61	Låg
U41 andra specialiserade företagstjänster inkl. veterinärverksamhet	348	547	199	57%	0,57	Låg
U24 parti- och provisionshandel utom med motorfordon	3266	2936	-330	-10%	0,57	Låg

U32 finansiella tjänster utom försäkring och pensionsfondsverksamhet	925	753	-172	-19%	0,55	Låg
U40 reklam och marknadsundersökning	365	348	-17	-5%	0,54	Låg
U37 verksamheter som utövas av huvudkontor; konsulttjänster till företag	743	858	115	15%	0,53	Låg
U05 tillverkning av trä och varor av trä, rotting o.d. utom möbler	386	400	14	4%	0,52	Låg
U17 övrig tillverkning	430	299	-131	-30%	0,50	Låg
U11 tillverkning av gummi- och plastvaror	638	214	-424	-66%	0,46	Låg
U09 tillverkning av kemikalier och kemiska produkter	336	186	-150	-45%	0,42	Låg
U29 förlagsverksamhet, film-, video- och tv-programproduktion, sändning av program	697	538	-159	-23%	0,42	Låg
U33 försäkring, återförsäkring och pensionsfondsverksamhet utom obligatorisk socialförsäkring	265	216	-49	-18%	0,40	Låg
U31 dataprogrammering, datakonsultverksamhet och informationstjänster	897	1032	135	15%	0,30	Låg
U34 stödtjänster till finansiella tjänster och försäkring	48	64	16	33%	0,16	Låg
U02 utvinning av mineral	52	32	-20	-38%	0,15	Låg
U39 vetenskaplig forskning och utveckling	91	69	-22	-24%	0,11	Låg
U30 telekommunikation	135	35	-100	-74%	0,07	Låg
U08 tillverkning av stenkolsprodukter och raffinerade petroleumprodukter	2	1	-1	-50%	0,02	Låg
U06 pappers- och pappersvarutillverkning	9	8	-1	-11%	0,01	Låg
U99 okänd verksamhet	2259	2111	-148	-7%	1,38	(Genomsnittlig)
Summa	111570	122292	10722	10%	n.a.	n.a.

BILAGA C: SHIFT-SHARE ANALYS FÖR SÖDERMANLANDS LÄN PER BRANSCH

<i>Bransch</i>	<i>Faktisk tillväxt 2008-19</i>	<i>Bransch- mix effekt</i>	<i>Nationell tillväxt- effekt</i>	<i>Förväntad effekt</i>	<i>Regional effekt</i>
U01 jordbruk, skogsbruk och fiske	216	400	351	751	-535
U02 utvinning av mineral	-20	-5	8	3	-23
U03 framställning av livsmedel, drycker och tobak	268	-342	218	-124	392
U04 textil-, beklädnads- och lädervarutillverkning	-189	-196	70	-125	-64
U05 tillverkning av trä och varor av trä, rotting o.d. utom möbler	14	-119	57	-62	76
U06 pappers- och pappersvarutillverkning	-1	-4	1	-2	1
U07 grafisk produktion och reproduktion av inspelningar	-497	-441	105	-336	-161
U08 tillverkning av stenkolsprodukter och raffinerade petroleumprodukter	-1	0	0	0	-1
U09 tillverkning av kemikalier och kemiska produkter	-150	-92	49	-42	-108
U10 tillverkning av farmaceutiska basprodukter och läkemedel	-101	-219	64	-156	55
U11 tillverkning av gummi- och plastvaror	-424	-187	94	-93	-331
U12 tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter	230	-125	105	-21	251
U13 stål- och metallframställning	-765	-1 290	523	-767	2
U14 tillverkning av metallvaror utom maskiner och apparater	-1 204	-1 076	495	-581	-623
U15 tillverkning av datorer, elektronikvaror, optik, elapparatur och andra maskiner och apparater	-2 483	-2 979	1 026	-1 953	-530
U16 transportmedelstillverkning	108	-214	195	-19	127
U17 övrig tillverkning	-131	-149	63	-86	-45
U18 reparationer och installationer av maskiner och apparater	-95	-100	58	-41	-54
U19 försörjning av el, gas, värme och kyla	26	-43	80	37	-11
U20 vattenförsörjning och avloppsrening	58	36	19	55	3
U21 avfallshantering, återvinning och sanering	179	50	61	111	68
U22 byggverksamhet	2 020	750	1 242	1 993	27
U23 handel samt reparation av motorfordon och motorcyklar	279	107	329	436	-157
U24 parti- och provisionshandel utom med motorfordon	-330	-375	480	106	-436
U25 detaljhandel utom med motorfordon och motorcyklar	336	-313	1 037	724	-388
U26 transport och magasinering	12	-213	585	372	-360
U27 post- och kurirverksamhet	-180	-328	132	-196	16
U28 hotell- och restaurangverksamhet	1 269	801	428	1 229	40
U29 förlagsverksamhet, film-, video- och tv-programproduktion, sändning av program	-159	-117	103	-15	-144
U30 telekommunikation	-100	-37	20	-17	-83
U31 dataprogrammering, datakonsultverksamhet och informationstjänster	135	388	132	520	-385

U32 finansiella tjänster utom försäkring och pensionsfondsverksamhet	-172	-122	136	14	-186
U33 försäkring, återförsäkring och pensionsfondsverksamhet utom obligatorisk socialförsäkring	-49	-22	39	17	-66
U34 stödtjänster till finansiella tjänster och försäkring	16	2	7	9	7
U35 fastighetsverksamhet	689	322	293	616	73
U36 juridisk och ekonomisk konsultverksamhet	319	163	98	260	59
U37 verksamheter som utövas av huvudkontor; konsulttjänster till företag	115	282	109	391	-276
U38 arkitekt- och teknisk konsultverksamhet; teknisk provning och analys	321	437	209	646	-325
U39 vetenskaplig forskning och utveckling	-22	-20	13	-7	-15
U40 reklam och marknadsundersökning	-17	-98	54	-44	27
U41 andra specialiserade företagstjänster inkl. veterinärverksamhet	199	95	51	146	53
U42 uthyrning och leasing	69	41	28	69	0
U43 arbetsförmedling, bemanning och andra personalrelaterade tjänster	1 064	630	215	845	219
U44 rese-, bevaknings-, fastighetsservice- och kontorstjänster m.m.	740	34	408	442	298
U45 offentlig förvaltning och försvar; obligatorisk socialförsäkring	1 427	700	831	1 532	-105
U46 utbildning	2 844	958	1 777	2 735	109
U47 hälso- och sjukvård	1 014	-401	1 235	834	180
U48 vård och omsorg med boende	145	-601	1 008	407	-262
U49 öppna sociala insatser	2 969	1 137	774	1 911	1 058
U50 kultur, nöje och fritid	551	286	254	539	12
U51 annan serviceverksamhet och personliga tjänster	328	153	408	560	-232
U99 okänd verksamhet	-148	232	332	565	-713
Totalt	10 722	-2 222	16 409	14 186	-3 464

BILAGA D: KUNSKAPSÖVERSIKT – ÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR FRAMTIDENS NÄRINGS LIV

Denna kunskapsöversikt ska ge en utblick över forskning och annan kunskap kring framtidens näringsliv. Översikten fokuserar på trender som tros påverka näringslivets utveckling och vilka effekterna spås vara på näringslivet. Urvalet av trender har gjorts i flera steg. Initialt har en bred genomlysning över trender som tros påverka näringslivets utveckling genomförts med utgångspunkt i ett urval av utredningar och kunskaps- och forskningssammanställningar. Även effekterna av trenderna har beskrivits. Kunskapsöversikt ska ge en översiktlig bild över kunskapsläget och hänvisar till källor för eventuell fördjupning.

De fyra trenderna som är i fokus i denna kunskapsöversikt är ett *förändrat klimat*, *demografi*, *digitalisering*, samt *globalisering*. Dessa är trender som Region Sörmland, med flera, pekar ut kopplat just till framtidens näringsliv.¹⁰

Viktigt att poängtera är det finns även andra trender som kan påverka näringslivet på olika vis i framtiden och dessutom finns trender som indirekt kan påverka näringslivet. Denna kunskapsöversikt är begränsad till både trender och effekter som fokuserar på näringslivet eller arbetsmarknaden samt där det finns forskning eller kunskap.

Även tidsperspektiven i texten har styrts beroende på tillgängliga källor och vilka årtal de använder i sina beräkningar men generellt behandlar denna kunskapsöversikt spannet 10-20 år framåt.

Ett förändrat klimat och ökat tryck på grön omställning

2017 antog Sverige ett klimatpolitiskt ramverk innehållande en klimatlag, ett klimatmål och ett klimatpolitiskt råd. Det långsiktiga målet innebär att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären år 2045, för att därefter uppnå negativa utsläpp.¹¹ Den 9 augusti 2021 publicerade FN:s klimatpanel, IPCC, en ny rapport. I rapporten konstaterades det att det krävs kraftiga åtgärder för att nå 1,5-graders målet.¹²

Klimatpolitiska rådet uppmanar regeringen att höja ambitionerna för att nå de klimatpolitiska målen och menar att takten i klimatomställningen är för låg och därför inte tillräcklig för att nå klimatmålen.¹³ Klimatpolitiska rådet rekommenderar bland annat snabbare elektrifiering, ny vägtrafikbeskattning, statliga utvecklingsmedel till fossilfria och konkurrenskraftiga industriprocesser samt incitament för att implementera och skala upp koldioxidavskiljning och lagring.¹⁴

Regeringens klimatpoliska handlingsplan ger på kortare sikt en antydning om förändringar i prioriteringar och styrmedel. Exempel på detta är ändrade regler för de allmänna pensionsfonderna för att placeringar i fossil energi ska minska, att Riksgälden under 2020 har börjat utfärda statliga gröna obligationer, ett uppdrag till Miljömålsberedningen att bereda frågan om mål för konsumtionsbaserade utsläpp samt att Upphandlingsmyndigheten ges i

¹⁰ <https://regionsormland.se/tillvaxt-utveckling/sormlandsstrategin/strukturbild/>

¹¹ <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Klimat/Sveriges-klimatlag-och-klimatpolitiska-ramverk/>

¹² IPCC (2021) Climate Change 2021 The Physical Science Basis

¹³ Klimatpolitiska rådet (2021). Klimatpolitiska rådets rapport 2021

¹⁴ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

uppdrag att lämna förslag på åtgärder kopplat till offentlig upphandling som kan bidra till att nå klimatmålen. Den här typen av reformer och satsningar skulle förändra näringslivet i Sverige både nationellt och regionalt.

Samtidigt som förändringar ses på en policynivå i form av regelverk och incitament som driver en klimatomställning kan även förändringar i investeringar ses. Exempelvis så har Blackrock, som är världens största fondförvaltare, sedan 2020 enbart investerat i hållbara företag och Europeiska Investeringsbanken (EiB) slutar från 2021 att ge lån till fossilberoende energiprojekt.¹⁵ Sammantaget bidrar dessa förändringar till ett ökat tryck på grön omställning för näringslivet.

Effekter på ekonomin och olika branscher

I långtidsutredningen från 2019 görs beräkningar där de nationella klimatmålen nås med höjda koldioxidskatter. De högre koldioxidskatterna leder till en mer uttalad strukturomvandling. I utredningen jämförs beräkningarna med de basberäkningar som gjorts där klimatmålen inte nås. Beräkningarna redovisar årliga tillväxttakter under perioden 2015–2035, för de två alternativen. Rapporten pekar på att ekonomin i stort växer långsammare, i genomsnitt 2,0 procent per år i stället för 2,1 i basscenariot. Den långsammare tillväxten gör att även försörjningsbalansens efterfrågesida växer långsammare med undantag från offentlig konsumtion som är samma i båda scenarier.

Anledningen till en lägre tillväxttakt i ekonomin är att hushållens arbetsutbud är lägre i den beräkningen där klimatmålen nås. Arbetsutbudet blir lägre till följd av lägre timlön som är en konsekvens av högre koldioxidskatt. Samtidigt blir hushållens konsumtionskorg dyrare än i basscenariot där klimatmålen inte nås. Hushållens konsumtion är 4 procent lägre än i basscenariot 2035. Arbetsproduktiviteten påverkas endast marginellt av i beräkningarna där klimatmålen nås.¹⁶

I utredningen lyfts att sektorsmålet för utsläpp från transporter är det mål som är svårast att nå och innebär i beräkningarna att koldioxidskatten på bensin och diesel måste höjas. Konsekvensen av detta är att transporttjänster blir dyrare och tillväxttakterna för transport och magasinering är betydligt lägre i deras beräkningar där klimatmålet nås. Detta gäller både sett till förädlingsvärde och arbetade timmar.

Dyrare transporter får även indirekta effekter för produktionen för de flesta av näringslivets branscher och i synnerhet för de branscher som transporterar stora mängder tungt gods. Detta är branscher som jord- och skogsbruk, de flesta av industribranscherna, samt byggverksamhet.

Branscher som påverkas i mindre utsträckning är exempelvis kemisk industri och hushållstjänster samt el, värme och vatten. Den senare på grund av att produktionen domineras av el, där efterfrågan ökar till följd av de höjda koldioxidskatterna och ett skifte från andra energikällor till elektricitet, något som samtidigt riskerar att leda till höjda elpriser.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ SOU 2019:61 - Sveriges ekonomi – utsikter till 2035

Elektrifieringen accelererar framåt och regeringen tar i nuläget fram en nationell strategi för elektrifiering som ska bidra till en snabb, smart och samhällsekonomiskt effektiv elektrifiering.¹⁷ Regeringen har även inrättat en elektrifieringskommission för att påskynda arbetet med elektrifiering av de tunga vägtransporterna och transportsektorn som helhet.¹⁸ Regeringen har även gett Trafikverket i uppdrag att inleda planering för utbyggnad av ca 3000 km elväg längs det statliga vägnätet. Till detta kan tilläggas att flera länder förbjuder nya bensin- och dieseldrivna bilar från 2030 och att utredning om utfasning av fossila drivmedel föreslår att senast 2040 ska fossila drivmedel fasas ut i Sverige.

Fordonsindustrin påverkas av denna omställning både kopplat till en ökad efterfråga nationellt men kanske framförallt en global efterfråga. 30 procent av den globala nybilsförsäljningen räknas vara av eldrivna fordon år 2025, vilket motsvarar 10 miljoner fordon per år. 2030 beräknas detta uppgå med 28 miljoner per år.¹⁹ Omställningstrycket inom fordonsindustrin ökar således. Något som ska nämnas som en stor utmaning för denna omställning i Sverige och globalt är elnätets kapacitet.

Samtidigt som långtidsutredningen pekar på flera sektorer där tillväxttakten förväntas bli lägre finns det även branscher där tillväxtmöjligheter finns. Bara i utvecklingsländerna uppskattas att marknaden för miljöteknik de närmaste tio åren är 13 gånger högre än Sveriges årliga BNP.²⁰ Sverige ligger i framkant gällande innovation inom miljöteknik, har ett starkt varumärke på många marknader och ett innovationstryck som tvingar svenska företag att ligga före globala konkurrenter.²¹

Sammanfattningsvis bedöms "vinnarna" i omställningen av transport- och energisystem, kopplat till förändrade konsumtionsmönster och framväxten av mer hållbara produktionskedjor vara de branscher som gör denna klimatomställning möjlig. Detta är branscher som exempelvis bygg och anläggning, energi, tillverkningsindustri och vissa kunskapsintensiva tjänster som stödjer dessa branscher i omställningen. Även företag inom pappers- och massabranschen gynnas av en ökad efterfråga på förnybara skogsprodukter i mode och bygg. Samtidigt ska tilläggas att omställningen kan slå hårt mot enskilda företag och delbranscher.²²

Demografiska förändringar

Den framtida befolkningsutvecklingen är central för att analysera utvecklingen på arbetsmarknaden och arbetade timmar på längre sikt. Enligt SCB:s befolkningsframskrivning förväntas befolkningen växa med i genomsnitt 0,7 procent per år fram till 2028, för att växa med i genomsnitt 0,4 procent per år till 2035. År 2035 bedöms befolkningen i Sverige vara 11,3 miljoner personer.²³ I Sörmland beräknas det år 2030 bo 317 400 personer. Det är en ökning med 19 900 personer eller 6,7 procent jämfört med år 2019. Den största ökningen sker i åldersklassen 80 år och äldre. De beräknas vara 10 300 eller 60,8 procent fler än idag.²⁴

¹⁷ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/transportsektorn-elektrifieras/el-4/>

¹⁸ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/transportsektorn-elektrifieras/el-1/>

¹⁹ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

²⁰ <https://www.wwf.se/klimat/klimatmal/>

²¹ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

²² Ibid.

²³ SOU 2019:61 - Sveriges ekonomi – utsikter till 2035

²⁴ https://www.scb.se/contentassets/bcda4f8050ab4bd496c7e12196bcb623/be0401_2020i30_sm_be18sm2002.pdf

Andelen i arbetsför ålder minskar

Både för Sverige som helhet och i Sörmland varierar ökningstakten mellan olika åldersgrupper. Det är, som nämndes ovan, främst antalet äldre som ökar, de över 75 år. Detta beror dels på en ökad medellivslängd och att de stora födelsekullarna från 1940-talet når denna ålder. Detta innebär att andelen i arbetsför ålder (15-74 år) minskar som andel av totalbefolkningen. Inom gruppen i arbetsför ålder finns även skillnader. Åldersgruppen 25–54 år väntas minska som andel av befolkningen och andelen unga (15-25 år) samt andelen äldre (55–74) förväntas öka.²⁵

Andelen utrikes födda ökar

Andelen utrikes födda fortsätter att öka i den arbetsföra befolkningen, även om migrationen minskar. Viktigt att påpeka är att migrationsframskrivningen är mer osäker jämfört med fertilitet och mortalitet som är relativt stabil. Nettomigrationen (antalet invandrade minus antalet utvandrade) bedöms i närtid uppgå till ca 50 000–60 000 personer per år i Sverige, för att sedan minska till runt 30 000 personer per år fram till 2035. Detta innebär att andelen utrikes födda av den totala befolkningen förväntas öka från 19 procent (2018) till omkring 22 procent år 2035 i Sverige.

Migrationen till Sverige antas påverka arbetsmarknaden främst på två sätt. Dels är de som invandrar till Sverige i genomsnitt yngre jämfört med den inrikes födda befolkningen. Det innebär att andelen i arbetsför ålder är högre bland utrikesfödda (79 procent år 2018) jämfört med inrikes födda (70 procent). Denna andel förväntas öka framåt, år 2035 beräknas andelen vara 82 procent bland utrikes födda medan andelen för inrikes födda istället bedöms minska till 67 procent. Således ökar andelen utrikesfödda bland befolkningen i arbetsför ålder. Dels påverkas arbetsmarknaden av att utrikes födda (främst utomeuropiskt födda) i genomsnitt har en svagare ställning på arbetsmarknaden. Sysselsättningen är lägre och arbetslösheten är högre jämfört med inrikes födda. När grupper med svagare ställning på arbetsmarknaden ökar i andel av befolkningen bidrar det till en svagare utveckling sett till sysselsättning och arbetade timmar.

Integrationen blir en kritisk faktor för kompetensförsörjningen

En högre andel äldre och yngre ökar trycket på de offentliga finanserna. I kombination med att andelen i arbetsför ålder minskar och andelen utrikes födda i denna grupp ökar, blir integrationen en kritisk faktor för kompetensförsörjningen. Eftersom utrikes födda har lägre sysselsättningsnivåer (en skillnad på ca 10 procentenheter) i kombination med en lägre självförsörjningsgrad utgör de en viktig kompetensreserv. Frågan om integration på arbetsmarknaden blir därför central för näringslivets kompetensförsörjning.

Arbetsmarknadssituationen för ungdomar som har ofullständiga gymnasiebetyg är problematiskt på grund av det väl belagda sambandet

²⁵ SOU 2019:61 - Sveriges ekonomi – utsikter till 2035

mellan utbildning och olika arbetsmarknadsutfall.²⁶ Här finns det stora klyftor mellan olika grupper. Andel elever som är behöriga till gymnasieskolan är för elever med svensk bakgrund knappt 20 procentenheter högre jämfört med elever med utrikes bakgrund. Skillnaderna är särskilt stora om man jämför med elever som invandrat till Sverige efter 2011, där det skiljer nästan 40 procentenheter.

De skillnader som finns mellan elevernas resultat kan till stor del förklaras av skillnaderna i socioekonomisk bakgrund. Jämförs skillnader i relation till föräldrarnas högsta utbildningsnivå skiljer behörigheten med mer än 40 procentenheter mellan de elever vars föräldrar har förgymnasial respektive eftergymnasial utbildning.

Dessa skillnader som finns förväntas dessutom förvärras av pandemin. Skolverkets undersökningar visar på att ungefär två tredjedelar av huvudmännen för grundskolan uppger att pandemin i någon mån påverkat frånvaron olika för olika elevgrupper i grundskolan. Det vanligaste var att man uppgav sig se att frånvaron bland elever i utsatta områden eller bland elever med mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund varit större. Detta resultat kunde ses även i gymnasieskolan där främst nyanlända i lever och i något fall även andra elever med migrationsbakgrund, varit frånvarande i högre utsträckning. Men det handlar även om att vissa svenskfödda elever med mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund haft en högre frånvaro.²⁷

Eftersom efterfrågan på arbetskraft med minst gymnasiekompetens ökar samt att gruppen utrikes födda ökar som andel av arbetsför befolkning (som i snitt har lägre gymnasiebehörighet) riskerar kompetensförsörjningen försämrats om inte särskilda insatser genomförs för att motverka detta.

Digitalisering och automatisering

Digitaliseringen förväntas ha långtgående effekter på framtidens näringsliv och är den trend som lyfts mest förekommande i vår sökning efter trender som påverkar framtidens näringsliv.

Framtidens produktion av varor och tjänster

Tillväxtanalys skriver i rapporten *Hur kan staten främja användandet av digitaliseringens möjligheter i näringslivet?* (2018) om framtidens produktion av varor och tjänster. De hänvisar till OECD som har analyserat vad som utmärker framtidens produktion. De anser att följande teknologier antingen redan börjat påverka marknader, affärsupplägg och produktionen, eller att de förväntas göra det i framtiden:

- *Big Data och självlärande system:* datorer utmanar de arbetsuppgifter som tidigare bara har kunnat utföras av människor. Exempel på detta är ökad kvalitet i upptäckt av vissa typer av sjukdomar eller journalistiska texter som helt eller delvis produceras automatiskt.
- *Robotar* blir allt bättre på att simulera mänsklig intelligens och blir därmed mer autonoma. Interaktionen mellan människan och

²⁶ Se exempelvis IFAU: <https://www.ifau.se/Forskningsomraden/Arbetsmarknaderna-for-unga-och-aldre/>

²⁷ <https://www.skolverket.se/download/18.22df6cdd172a07d4e641955/1597322681732/pdf7079.pdf>

automatiserade system förväntas öka när sensorer och intuitiva gränssnitt utvecklas och datorer svarar på tal. Detta förändrar produktionen i både tillverkningsindustrin och tjänstesektorn.

- *IoT* ("Internet of Things", dvs. sakernas internet): Produkter kopplas i högre grad upp mot olika nät och ny teknik kan användas för att öka produktiviteten, genom till exempel förbättrad övervakning av produktionssystem. Olika produkters datadelning och beteende kan samordnas.
- *3D-skrivare* blir billigare och allt mer sofistikerade. I en möjlig framtid kan 3-D utskrifter utföras med programmerbar materia, vilket kan göra tillverkning i små kvantiteter lönsam och mer hållbar.²⁸

I Tillväxtanalys rapport lyfts att teknisk utveckling inom till exempel sensorer, dataanalyser och additiv tillverkning behövs för att möta framtida utmaningar. Vikten av att hantera affärsutveckling såsom nya affärsmodeller och tjänster lyfts som viktiga för omställningen framåt.²⁹

Produktivitetstillväxt

Digitaliseringen har historiskt sett lett till en produktivitetstillväxt. Exempelvis finns det en studie som jämförde 17 länder mellan åren 1993 och 2007 som visade att robotarna ökade både arbetsproduktiviteten och det uppskattade mervärdet för industrin. Det visade sig att robotar bidrog till både löneökningar och en höjning av den totala produktionen. Det fanns inte några signifikanta effekter på det totala antalet arbetade timmar dock en indikation på en minskning i antalet arbetade timmar för anställda med både låg och medellång utbildning³⁰.

Tillväxtanalys lyfter i sin rapport *Digitaliseringens bidrag till tillväxt och konkurrenskraft i Sverige* (2014) att deras tillväxtbokföringsberäkningar visar att under åren 1995–2005 stod Informations- och Kommunikationsteknologisektorn (IKT) och IKT-investeringar i hela den svenska ekonomin för 32 procent av produktivitetstillväxten. Mellan åren 2009-2013 var ökningen ännu större; den stod för 42 procent av produktivitetstillväxten³¹.

Vissa arbeten försvinner eller ersätts

Det finns en osäkerhet kring hur stor effekten av digitaliseringen kommer att vara på arbeten som försvinner eller ersätts och forskningsresultat är motstridiga. Det finns uppskattningar som visar att cirka hälften av de svenska jobben skulle kunna ersättas av digital teknik under de kommande tjugo åren. Då handlar det såväl om rutinarbeten som om mer kvalificerade arbeten.³²

²⁸ Tillväxtanalys (2018) *Hur kan staten främja användandet av digitaliseringens möjligheter i näringslivet?*

²⁹ Ibid.

³⁰ Graetz G, Michaels G (2015) Robots at Work, CEP Discussion Paper nr 1335 <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1335.pdf>.

³¹ Tillväxtanalys (2014) *Digitaliseringens bidrag till tillväxt och konkurrenskraft i Sverige*

³² Fölster S (2014) Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. Stiftelsen för strategisk forskning

Samtidigt pekar internationella forskare på att ett yrke ofta består av flera arbetsuppgifter där inte samtliga är enkla att automatiseras. Exakt hur stor andel av arbetstillfällena som påverkas av detta varierar i olika studier. En del forskning som tittar på enskilda arbetsuppgifter visar att åtta procent av jobben i Sverige riskerar att automatiseras inom 20 år och att ungefär en fjärdedel av jobben riskerar att förändras kraftigt.³³ I en rapport från Nordregio dras slutsatsen att ca en tredjedel av jobben i Sörmland löper hög risk att automatiseras inom två decennier.³⁴

Tillväxtanalys publicerade år 2020 en Delphistudie inom området inom ramen för sitt regeringsuppdrag att analysera och utvärdera statens insatser för att stärka Sveriges tillväxt och näringslivsutveckling. Där bedömde experterna det som sannolikt att arbetsuppgifterna kraftigt kommer att förändras inom tio år på minst en fjärdedel av de jobb som idag finns. Experterna såg det som mindre sannolikt att hälften eller en fjärdedel av jobben kommer att automatiseras och försvinna helt inom denna period.³⁵

Arbeten som förväntas tillkomma

Samtidigt som arbeten kommer försvinna till följd av digitaliseringen och automatisering kommer nya arbeten att uppstå. Fölster (2015) kategoriserar de positiva effekterna av digitaliseringen på framtida arbeten i tre spår:

- 1) ett ökat behov av arbetskraft för att producera digital teknik (inklusive datatekniker och ingenjörer)
- 2) ett ökat behov av arbetskraft för att sälja digitaliserade tjänster
- 3) det faktum att ökade intäkter och lägre priser på varor och tjänster ökar efterfrågan i ekonomin.

Antalet dataspecialister i Sverige ökade exempelvis med mer än 3 000 personer per år mellan 2006 och 2011 och förväntas ge det största tillskottet i antalet arbetstillfällen för alla yrken under de kommande 15 åren.³⁶

Programmerare och systemutvecklare var år 2015 den snabbast växande yrkeskategorin i Sverige och förväntas en sysselsättningsökning på cirka 142 000 personer inom 15 år. Fölster (2015) menar även att efterfrågan på ingenjörer och andra som konstruerar och bygger digital hårdvara förväntas öka kraftigt.

Det är dock inte endast yrken som är knutna direkt till utveckling av ny teknik som förväntas öka. Ökad komplexitet leder också till ett större behov av jurister, revisorer och högre tjänstepersoner. I sin teoretiska kunskapsöversikt över framtidens arbetsmarknad (2015) lyfter Eva Lindell att exempelvis yrkesgruppen högre ämbetsmän och politiker under 2003-2013 ökade med 271 procent i Sörmland. Denna trend antas fortsätta växa med digitaliseringens och automatiserings utveckling.

³³ Nedelkoska, L., & Quintini, G. (2018). Automation, skills use and training. Retrieved from 44 OECD. (2016). Skills for a Digital World: OECD Publishing, 2016 Ministerial Meeting on the Digital Economy Background Report.

³⁴ Nordregio (2020): State of the Nordic region 2020.

³⁵ Tillväxtanalys (2020) Framtidens digitala kompetensbehov – en delphiinspirerad studie

³⁶ 3 Fölster S (2015) De nya jobben i automatiseringens tidevarv, Swedish Foundation for Strategic Research

Andra yrkeskategorier som förväntas öka är yrken som kopplas till digitaliseringens och automatiseringens möjliggörande av tillverkning och distribuering av varor. Fölster (2015) menar att när tillverkningen blir enklare underlättas produktionen av olika produktvarianter vilket kan skapa mervärde för konsumenterna i form av ett större utbud "kundanpassade" produkter och tjänster. Ett större utbud av olika produkter menar han kräver fler anställda som marknadsför, säljer, installerar och servar dessa. Exempel på yrken han lyfter kopplat till denna utveckling är företagssäljare och demonstratörer. Dessutom menar han att digitaliseringen möjliggör att företagen lättare kan nå en större marknad.

Fölster (2015) menar även att fler högavlönade, som till en liten del kan hänföras till digitaliseringen, skapar en tillväxt bland andra yrkeskategorier. Han tar exempelvis upp turismrelaterade jobb, underhållning och köp av hushållsnära tjänster.

En ökad jobbpolarisering?

Det finns en omfattande forskningslitteratur som pekar på att den teknologiska utvecklingen och den ökade digitaliseringen har lett till en polarisering på arbetsmarknaden. Detta innebär att yrken som ligger i mitten av lönefördelningen har tenderat att krympa relativt hög- och lågavlönade yrken.

IFAU har i sin rapport *Jobbpolarisering och efterfrågan på olika förmågor på framtidens arbetsmarknad* från 2019 undersökt jobbpolariseringen i Sverige. Rapporten visar på att sysselsättningstillväxten under 2000-talet har varit polariserande, med relativt högre tillväxt bland både hög- och låglöneyrken.

Det finns de som framhäver kritik mot polariseringshypotesen. I sin rapport *Polariseringsmyten – Försvinner verkligen de medelkvalificerade jobben?* (2019) kritiserar Michael Thålin den forskning som bedrivits inom ämnet och menar att polariseringsmodellen kan förklaras med arbetsmarknadens långsiktiga strukturomvandling. Han vänder sig mot metoden att använda svensk lönedata för att klassificera yrkens kvalifikationer och använder istället utbildningsnivå som mått på kvalifikationsnivå. Han visar på att det skett en kontinuerlig uppgradering av kvalifikationerna på arbetsmarknaden och inte någon jobbpolarisering. Han visar på att det är de lågkvalificerade jobben, som endast kräver grundskola, som minskat. De medelkvalificerade jobben har stadigt ökat fram till år 2000 och därefter har de minskat. Dock inte med mer än de lågkvalificerade jobben.

Han menar även att när lönestatistik används som klassificeringsmetod antas horisontella förflyttningar mellan olika yrkeskategorier med olika lönenivåer istället för en vertikal förflyttning. Vad han menar har skett är att mansdominerade yrken med traditionellt sätt högre löner har minskat medan yrken som dominerats av kvinnor och varit lägre betalda istället har ökat.³⁷

Distansarbete gör pendlingskommuner mer attraktiva men vissa branscher kan drabbas hårt av distansarbetandet

³⁷ Thålin (2019) *Polariseringsmyten – Försvinner verkligen de medelkvalificerade jobben?*

Den snabba tekniska utvecklingen, med bland annat nya digitala kommunikationslösningar, har skapat ökade möjligheter att arbeta på distans. Knappt en fjärdedel av arbetsmarknaden i Sverige kan jobba på distans på heltid och i Södermanland är denna siffra 21 procent.³⁸ Pandemin har inneburit att de yrkesgrupper som har haft möjlighet har arbetat på distans och McKinsey lyfter i sin rapport *Future work after Covid-19* (2021) att distansarbete och virtuella möten sannolikt kommer att fortsätta efter pandemin slut, om än mindre intensivt än vid pandemins topp.³⁹

Distansarbete och bättre möjligheter till pendling kan ge en viss långsiktigt ökad efterfråga på boende i pendlingsorter. En ökad inflyttning av barnfamiljer under 2020 rapporteras från regionala kärnor som Eskilstuna och mindre städer som Nyköping och Strängnäs. Det talar för att inflyttningen kan pågå åtminstone en bit in på 2020-talet.⁴⁰

Distansarbete bidrar även till en ökad tillgänglighet till arbetsmarknaden, något som underlättar matchningen. Det innebär att boenden i Sörmland har lättare att skaffa sig ett mer specialiserat yrke samtidigt som näringslivet i Sörmland får enklare att rekrytera kvalificerad kompetens. Region Sörmland lyfter i sin rapport *Distansarbetets omfattning och konsekvenser* (2021)⁴¹ att detta på sikt borde bidra till att både den genomsnittliga lönenivån och näringslivets produktivitet ökar. Samtidigt lyfter man att ett ökat distansarbetande skulle kunna leda till nyetableringar av kvalificerade företag i Sörmland eftersom de inte blir lika platsberoende när de letar kompetens.

Det finns dock vissa branscher som kan missgynnas till följd av de digitala arbetsformerna. Färre konferenser och arbetsresor slår exempelvis hårt mot delar av besöksnäringen som vänder sig till företag och affärsresenärer. Även exempelvis byggbranschen påverkas till följd av förändrad efterfrågan på nybyggda kontor, samtidigt som hushållen istället kan förväntas investera mer i sina bostäder vilket kan gynna hantverkare och andra yrken inom byggsektorn.

Globalisering

En ökad gränsöverskridande handel med varor, tjänster, kapital, arbetskraft, information och teknologi har historiskt sett drivits på av digitalisering, handelsliberaliseringar och lägre transportkostnader.

Handel med omvärlden är en viktig faktor för Sveriges tillväxt. Under första halvan av 1800-talet stod export och import för ungefär en tiondel av Sveriges BNP, jämfört med år 2015 då den stod för nästan hälften. Exporten har lämnat betydande bidrag till BNP-tillväxten de senaste 50 åren och tog framförallt fart under 1960-talet. Exportens tillväxttakt har fluktuerat de senaste tjugo åren, främst kopplat till konjunkturförändringarna. Exempelvis ledde lågkonjunkturen i början av 2000-talet till en avtagande tillväxttakt för att sedan ta fart och dämpas väsentligt till följd av finanskrisen under 2008 och 2009. Under

³⁸ WSP (2021) Ökat distansarbete – så påverkas svenska städer och kommuner

³⁹ <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19>

⁴⁰ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

⁴¹ Region Sörmland (2021) Distansarbetets omfattning och konsekvenser

finansskrisen var det framför allt varuexporten, som utgör runt 70 procent av svensk export, som sjönk.⁴²

Sedan finansskrisen har även fler handelshinder tillkommit jämfört med liberaliseringar som gjorts och protektionismen har ökat. Även Coronapandemin påverkar den globala ekonomiska integreringen.⁴³ Enligt en undersökning från Svensk Näringsliv uppger sju av tio svenska företag som handlar med andra länder att handeln har försvårats under Coronapandemin.⁴⁴ Coronapandemins negativa effekter på världshandeln är dock osäkra om de blir övergående eller mer långsiktigt bidrar till att globaliseringen stannar av.

Tillväxtmarknader kan bli allt viktigare

Utrikeshandeln är avgörande för Sverige och viktigast för de svenska företagen är integrationen på EU:s inre marknad. Nästan tre fjärdedelar av Sveriges varuexport går till Europa.⁴⁵ Tillväxtmarknader blir dock allt viktigare. Kina är Sveriges åttonde största handelspartner och trots Coronapandemin ökade exporten till Kina med 6 procent under 2020.⁴⁶ Den höga befolkningstillväxten i länderna söder om Sahara i Afrika i kombination med en snabbt växande medelklass i länder som exempelvis Nigeria och Etiopien kan ge nya exportmöjligheter. Sveriges historiska biståndsarbete i länder som exempelvis Etiopien och Zambia påverkar Sveriges rykte positivt, vilket gynnar svenska företag.⁴⁷

Nyindustrialisering?

Det finns även olika faktorer som gör att eventuell hemtagning av vissa industrier kan antas ske under 2020-talet. Produktionskostnaderna ökar i Östasien och andelen insatsvaror som producerades utomlands sjönk redan innan Coronapandemin. Under Coronapandemin har industriföretag fått erfara sammanbrott i leverantörskedjor med exportstopp och konfiskering av varor, något som förändrar strategier för riskhantering och kan öka sannolikheten för mer regionaliserade värdekedjor.

Utöver detta bidrar automatiseringen av industriella processer till att produktionen blir mer specialiserad och kapitalintensiv, vilket gynnar lokalisering av produktion i länder med stabila institutioner och högutbildad arbetskraft.⁴⁸

Minskad arbetskraftsinvandring?

Coronapandemin är troligen anledningen till den minskade arbetskraftinvandring som skedde under 2020. Under 2020 beviljades drygt

⁴² <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Varuexport--en-motor-i-svensk-ekonomi/>

⁴³ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

⁴⁴ https://www.svensktnaringsliv.se/fragor/corona-covid-19/nya-handelshinder-gor-krisen-varre_1005326.html

⁴⁵ <https://www.ekonomifakta.se/fakta/ekonomi/utrikeshandel/sveriges-handelspartners/>

⁴⁶ Stockholm Business Region (2021) Framtidens näringsliv i Stockholmsregionen

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

15 000 arbetstillstånd i Sverige, vilket är en minskning jämfört med 2019 då antalet beviljade arbetstillstånd var nästan 22 000. Huruvida denna effekt kommer hålla i sig även efter pandemins slut är svårt att veta.

BILAGA E: SAMMANFATTNING AV SCENARIO-WORKSHOP

Med utgångspunkt i WSP:s kunskapssammanställning (se kap. 2-5) så genomfördes en *scenario-workshop* i oktober 2021. Workshopen genomfördes digitalt och ett tjugotal tjänstepersoner från Regionen och kommunerna medverkade. Sakfrågemässigt representerade deltagarna framförallt näringslivsperspektivet och samhällsplaneringsperspektivet.

Workshopens första del fokuserade på nulägesanalysen – vad karaktäriserar Sörmlands näringslivslandskap idag, och hur uppfattas förutsättningar, styrkor och utmaningar av dagens näringsliv? WSP:s kunskapssammanställning presenterades och därefter gavs möjlighet till frågor och medskick.

I workshopens andra del vändes blicken mot framtiden för att resonera kring trender, fenomen och framtidsscenarier. *Hur påverkas Sörmland av de utvecklingsriktningar och förutsättningar som beskrivs? Vad är viktigt att ta med sig till det fortsatta arbetet i länet och arbetet med utveckling av en strukturbild för hållbara Sörmland?*

Scenarioarbete som metod

Scenarioarbete är ett verktyg för att försöka förstå framtiden i syfte att kunna skapa ökad beredskap. Principen är att samhällsutvecklingens komplexitet och de många osäkerheter som framtiden bär med sig innebär att man behöver arbeta utifrån flera *alternativa* framtidsbilder. Vid denna workshop arbetade vi med två "hårdtagna" scenarier – det utopiska Sörmland dvs. "Sörmland i sitt esse" respektive det dystopiska Sörmland "här vill vi inte hamna". Andra byggstenar för framtidsscenarier hade kunnat vara trender och samhällsfenomen såsom stagnation-tillväxt eller ett platsberoende respektive platsoberoende arbetsliv.

Trendanalys är ofta ett första steg i ett scenarioarbete. WSP presenterade sin kunskapssammanställning därför om samhällstrender med påverkan på näringslivet (se bilaga D) som underlag för övningen. Men utöver trender bör scenarioarbete även ta i beaktande att det kan uppstå händelser som kommer "från flanken" och överrumplar (även om det ibland kan vara möjligt att se mönster i efterhand). Dessa händelser kan benämnas "jokrar" eller "svarta svanar". De kan ha olika former av konsekvenser, olika grad av påverkan, och olika geografiskt omland. Det är viktigt att ha ett sätt att arbeta med jokrar och svanar för att inte stå handfallna, dvs. att bygga beredskap.

Scenarioövningen genomfördes i fyra mindre grupper ("breakout rooms") som leddes av WSP. Övningen bestod av två steg:

1. Identifiera och välj ut viktiga trender och fenomen
2. Beskriv scenarier i termer av två ytterligheter:
 - Det utopiska: Sörmland i sitt esse
 - Det dystopiska: Här vill vi inte hamna

Avslutningsvis presenterades gruppernas sammanställningar, innan workshopen avslutades.

Moment 1: Identifiera och välj ut viktiga trender och fenomen

Syftet med det första momentet var att identifiera och välja ut viktiga trender och fenomen.

- Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?
- Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?
- Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?

Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?

Digital omställning/automatisering/teknikutveckling nämns av flera grupper som viktigt att följa. Här anses det vara viktigt att även få med underleverantörerna och de mindre företagen då de stora ofta ligger mer i framkant.

Elektrifiering och elförsörjning nämns som en särskilt viktig aspekt i en grupp.

Kompetensutvecklingen är en trend att hålla koll på, bland annat i relation till den tekniska utvecklingen. Vissa tjänster kan komma att försvinna medan nya tillkommer. För att minska sårbarheten lyfts även kompetensförsörjning i relation till en omställning/breddning av branscher. Kompetensutveckling för en fortsatt klimat- och hållbarhetsomställning ses också som viktigt.

Pandemin spås kunna ha effekter på länet. Dels i termer av effekter på flyttmönster genom ökad inflytt. Dels genom ökat hemarbete och förändrade pendlingsmönster.

Trygghetsfrågan lyfts som viktig, inte minst utifrån ett attraktivitetsperspektiv. Det är viktigt att följa de demografiska trenderna och skapa förutsättningar för attraktiva boendemiljöer.

Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?

Samverkan över kommungränser, förvaltningsgränser och mellan olika aktörer är särskilt framträdande i förslagen i hur skapa ökad beredskap för eventuella "jokrar" och "svarta svanar". En form av samverkan som lyfts särskilt rör kompetensförsörjningsfrågor, såsom direktsamverkan mellan företag, kommun och akademi. En annan form av samverkan som lyfts särskilt rör samverkan kring krishantering. Pandemin har aktualiserat bristande kontaktvägar och okunskap om vem som tar hand om vad, och det är viktigt att veta vilka som finns runt om oss. Tillväxtverket har ett nätverk kring kris och beredskap – ett liknande nätverk för kommunerna föreslås. Nätverk eller forum för erfarenhetsutbyte och kontaktyta mellan företag nämns också i anknytning till samverkan.

Gemensam *planering* lyfts som ett verktyg för att öka beredskap för "jokrar", andra planeringsrelaterade förslag är flexibilitet i ÖP, mindre skraddarsydda DP och vikten av att få fart på planprocesser.

Vikten av att bygga kunskap, omvärldsbevakning och ökad innovationsförmåga lyfts också som verktyg för att skapa beredskap.

Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?

Under pandemin har nyttjandet av fritidshus samt omvandling av fritidshus till permanentboende ökat. Möjlighet till platsutveckling beroende på hur trenden utvecklar sig finns.

Distansarbete har särskilt stor påverkan på vissa områden och branscher medan andra berörs i mindre utsträckning. Digitalisering möjliggör för personal att arbeta på andra platser än där företagets etablerings/skatteort finns – jämfört med exempelvis SSAB som är mycket platsberoende.

Utveckling av näringslivet i glesa geografier bidrar till social hållbarhet, liksom företag påverkar framtidens kompetens, normer samt ungdomars förutsättningar och möjligheter i närområdet och regionen.

Man ser också förutsättningar och möjligheter för att etablera lager i Sörmland, kopplat till ökningen av digital handel. Ökad kapacitet för lagring av drivmedel kopplat till klimatomställning med större användning av biodrivmedel nämns också, samt eventuellt behov av bussdepåer.

Sammanställning av gruppdiskussioner

Nedan följer de fyra gruppernas respektive sammanställningar.

Grupp 1

Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?	Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?	Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?
Elektrifiering – oerhört viktig! Företagen har ofta högre miljömål än kommunerna. Men helt beroende av elektrifiering. Elektrifieringen en bra trend för Sverige – vi är gröna vilket är en styrka. Ett kollektivtrafikperspektiv: Elektrifieringen även central för kollektivtrafiken. Batterier utmaning ur	Biogas/biodrivmedel som möjliggörare. Kan man hitta en kommersiell aktör som kan bygga upp biogasproduktion/distribution finns stora möjligheter i många delar av näringslivet även utanför SSAB där detta är en stor fråga just nu. Förmågan att möta automatisering/digitalisering beror på vår infrastruktur inom bredband, gröna transporter, mm.	Lagringskapacitet (drivmedel) på olika platser. Ökad lokal produktion och lagringskapacitet. Kollektivtrafikperspektivet: Vart tar resurserna som finns i spillenergi vägen? Traditionellt står bussar ute, men inte nödvändigtvis så framöver. Utmaning att hitta bra lägen för bussdepåer. Inom handel: Digitalisering/automatisering

ett hållbarhetsperspektiv med tanke på behovet av naturresurs. Därför sker också satsningar på biogas som alternativ till batterier. Också en intressant möjlighet att ta vara på spillenergi ur verksamheter som källa till energi, t ex värmeenergi från SSAB. (Det här är en diskussion som är mycket oklar inom kollektivtrafiken idag. Man vet inte vilket ben kollektivtrafiken ska stå på.)

Kommunerna saknar **rådighet över infrastruktur för el**, dels produktionen av el, dels distributionen. Svårt att väva in det i kommunal planering eftersom kommunal rådighet saknas. (Istället är det regeringen och elproducenter som styr frågan.)

Automatiseringen – en möjlighet som måste tas om hand varsamt.

Ex. Självkörande fordon ett intressant projekt men juridiken släpar efter tekniken...

De stora företagen ligger långt fram men inte alltid **underleverantörerna**.

Kreativa näringar som en hygienfaktor. Viktigt för kompetensförsörjningen.

Har vi en **tillräcklig innovationsförmåga**? Se utmaningarna som möjligheter / antibruksmentalitet.

Vikten av **kompetenta företagsledningar** för att svara upp mot omställningsbehoven, både som underleverantör och som primär producent.

Vad gör man för att vara **attraktiv för studenter** från MDH eller andra lärosäten. Hur **attrahera 18-35-åringar**. En annan målgrupp än de vi ofta tänker på. Kanske inte villaområden.

Gemensam planering bland kommunerna.

Tillvarata det **strategiska läget**.

ring **flyttar från fysiskt till digitalt**. Stor möjlighet för Sörmland som får en större andel av den **digitala handeln genom lager**.

Fler tjänster med högre multiplikatoreffekt, även om antalet direkta jobb blir färre...

Högre nyttjande av fritidshus (något som varit särskilt tydligt under pandemin inklusive omvandling till permanentboende). **Närheten till naturen**.

Grupp 2:

Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?	Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?
Utflyttning från städerna efter pandemin, jobba hemifrån. Besvär för vissa företag i Sörmland? Inpendling av chefspositioner. Men också tillgång – folk flyttar till Sörmland och bidrar med ny kompetens. Pandemieffekten på flyttmönster – stor osäkerhet kring effekter. Sörmlänningar pendlar till Sthlm (nuvarande och potentiella nya invånare). Medvetet jobba med förutsättningar attraktiva boendemiljöer (fritid, kultur etc.) samt infrastruktur och pendlingsmöjligheter. Kompetensförsörjningsfrågan – omställning från tillverkning till annat, men också omställning utifrån klimatperspektiv kommer kräva annan kompetens. Trygghetsfrågan – otrygghet i större städer gör att mindre orter blir attraktiva. Skolmiljöer viktiga för att attrahera nya invånare. Livskvalitet. Natur. Boende. Omställningen av näringslivet. Mycket tillverkningsindustri med underleverantörer. Påverkan av handelshinder. Breddning viktigt – minska sårbarhet. Underleverantörer utan egna slutprodukter är beroende av ett fåtal större aktörer. Bedriver aktivitet att medvetandegöra sårbarhet kring detta. Svårt att få gehör när de i nuläget har en bra lönsamhet/affär – förmå dem tänka strategiskt. Omsorg stort i Vingåker. Flaggar för att kommuner överlag tar hem sina långtidsboenden när de ser över sina ekonomier, påverkar landsbygden. Verkstad och omsorg flaggar för starkt ökad rörlighet på arbetsmarknaden – positivt men också oroväckande.	Svårt att planera – vi visste inte att vi skulle få 75 padelförfrågningar. Planberedskap känns 70-tal. Ligger kommunerna med planer i beredskap har fel planer tagits fram. Viktigt att få fart på planprocesser, inte fastna, utan ta fram det som behövs på smidigt sätt. ÖP kan peka ut områden som är lämplig för vissa inriktningar, men däremot hitta andra sätt än att ha DP liggande. Handlar om att ha en flexibilitet i den översiktliga planeringen och en beredskap att snabbt kunna möta frågan, men inte alltid specialsy DP för enskilda företag. Bredd och flexibilitet. Men inte 10 planer i skrivbordslådan, de blir snabbt gamla. Finns en trend med alltför skraddarsydd DP som blir obsoleta snabbt. Tajta samverkan så gott det går över kommungränser och över förvaltningsgränser. Klokskap tillsammans. I pandemin var det tajta avstämnings mellan näringslivschefer i länet, det tycks ha hjälpt. Agila verksamheter – vara beredd och öva på att göra saker. Pandemin aktualiserade bristande kontaktvägar och okunskap om vem som har hand om vad. Ta höjd i organisationerna för att träffas – vem kontakta och när. Samverkan. Senaste två åren i Vingåker– stor brand, stor översvämning, pandemi. Kris för samman. Veta vilka som finns runt oss, det har vi gjort bra! Tillväxtverket har dragit igång ett nätverk kring kris och beredskap. Delar erfarenheter om hur bygga upp beredskap, ha en plan om hur ta sig an i en region vid nedläggning, naturkatastrof etc. Samma kunde man ha inom en kommun. Erfarenhetsdelandet är viktigt.

Grupp 3:

Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?	Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?	Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?
Klimat- och hållbarhetsutmaningar. Kompetensförsörjning. Inflyttning från andra län. Diskrepans mellan behov av långsiktig verksamhet och kortsiktiga stöd, kommunal utmaning.	Kunskap är viktig faktor för hantering. Agera på den kunskap vi har. Arbeta aktivt med hållbarhetsmål/-mått, använda det som attraktionskraft. Samverkan och strukturerat samarbete kring kompetensförsörjningsfrågorna, påverka utbildningsval.	Platsutveckling, svemester. Ökad aktualitet i frågan om markanvändning/-konflikter. Självförsörjning i livsmedel? Distansarbete har påverkan på vissa områden och branscher men inte andra.

Grupp 4:

Vilka trender och fenomen är särskilt relevanta att beakta när det gäller Sörmlands utveckling?	Hur skapar vi en beredskap för eventuella "jokrar"/ "svarta svanar"?	Vilka blir de rumsliga konsekvenserna av trenderna?
Eskilstunas omvärldsbevakning (WS med näringsliv) och klimatplan – klimatfrågan i fokus/som möjlighet t.ex. Volvos elektrifiering. Energieffektivisering i SME – stöttning via rådgivare och klimatkontor. Klimatomställning – trender kring konsumtionsmönster påverkar framtiden för företagen. Tillverkningslän/produktion – hur öka innovationsgraden? Trender inom teknik inom andra områden än grön teknik? Cirkulära ekonomin – drivs av nationell politik och konsumenter – vilken roll kan näringslivet ta? Ökad efterfråga från konsumenter, delningsekonomi, mm. Potential när stora företag ställer om t.ex. SSAB minskar CO2-utsläpp. Tänk helheten i regionen. Pågående digital omställning/ automatisering, hämtar hem IT-kompetens från konsulter. T.ex. behov av 200 experter till SSAB Kompetensförsörjning och potential för digitala tjänster, distansarbete i Sörmland – jfr styrkeområde i Sverige Företagen ligger ofta före – t.ex. Volvos utsläpp ligger hos kunderna. Spännande samhällsutmaningar som kan lösas tillsammans – välkomna fler in i arbetet.	Vikten av omvärldsbevakning. Säkerställa tjänster som kan stötta både små och stora företag. Nätverk och forum för kontakter med företag. Kompetenskartläggningar/gapanalyser för digital omställning. Visa på möjliga karriärvägar t.ex. för ungdomar, kvinnor, m.fl. Påverka bilden av arbete i industriföretag – kommunicera pågående insatser, det goda företaget. Säkerställ ett möjlighetsperspektiv i analyser – undvika inlåsning/risk med gammalt tänkande/studier. Behov av insatser kring cirkulär ekonomi – p.g.a. komplexitet, resursbrist, mm. Samverkan med akademien (utbildningar), stöttning till företag och kompetens i kommuner.	Digitalisering – personal arbetar i andra kommuner än företagets etablerings/skatteort (jfr SSAB) - mycket platsoberoende. Attraktiv boende. Små orter/glesa geografier där näringslivet bidrar till social hållbarhet. Företag påverkar framtidens kompetens, normer, ungdomars förutsättningar/miljöer, mm.

Moment 2: Scenarier

Det andra momentet i scenario-övningen syftade till att, med utgångspunkt i den föregående diskussionen kring trender, fenomen och svanar, beskriva vad som karaktäriserar Sörmland 2030 och/eller 2050. Dels det *utopiska* – Sörmland i sitt esse, dels det *dystopiska* – här vill vi inte hamna.

Det handlade om att beskriva vad som karaktäriserar näringslivet. Beskriva vad som karaktäriserar samhället, gärna i termer av hållbar utveckling (ekonomiskt, miljömässigt, socialt). Beskriva scenariot i rumsliga termer, t.ex. kvaliteter/avsaknad av kvaliteter, orters funktioner/avsaknad av funktioner, relationer mellan orter, samband, kopplingar, relationer (transportinfrastruktur), relationen Sörmland – övriga Mälardalen/ Sverige/ världen, energi, IT, vatten etc.

Utopi – Sörmland i sitt esse

Alla "hygienfaktorer" finns på plats.

Sörmland lyckas svara upp mot trender och jokrar. Regionen och näringslivet är ledande gällande klimatomställningen och utstrålar konkurrenskraft. Underleverantörerna lyckas haka på hållbarhetsomställningen och alla mål i Agenda 2030 är uppnådda.

Det sker en ökad självförsörjandegrad och ökad cirkulär produktion.

Man drar nytta av det strategiska läget, det finns en närhet till mycket och Sörmland är inte beroende av Stockholm – Stockholm är beroende av Sörmland!

Sörmland upplevs tryggt och attraktivt och lyfts som en plats där man både vill bo och verka, såväl som företag som individer i olika åldrar.

Digitaliseringen har vidgat arbetsmarknaden – man kan bo i Sörmland men jobba i New York. Tillgången på kompetens är god och utbildningstillfällen matchar mot det lokala näringslivets behov på såväl lång som kort sikt.

Den sörmländska kulturen präglas av en positiv attityd med förnyelsevilja, nyfikenhet och framtidstro.

Dystopi

Näringslivet lyckas inte ställa om, fordonsindustrin går under och företagen vågar inte utvecklas. Energitillgången och elförsörjningen har inte lösts vilket påverkar hela regionens utveckling. Energin räcker inte till SSAB:s satsningar.

Ostlänken blir inte av och Skavsta flygplats stänger vilket har en negativ inverkan på tillgängligheten.

Man klarar inte av kompetensomställningen och tappar både arbetskraft och företag till Stockholm. Dessutom försvinner arbetstillfällen i och med automatiseringen.

Sörmland lyckas inte vända folkhälsoproblematiken. Dessutom ökar arbetslösheten och otryggheten. Samhället är segregat med ökade klyftor och en tydlig uppdelning mellan stad och land inom tätorter. Avsaknad av mötesplatser bidrar till social distansering och psykisk ohälsa.

Sörmland präglas av en "det var bättre förr"-anda och negativ framtidstro.

Sammanställning av gruppdiskussioner

Nedan följer de fyra gruppernas respektive sammanställningar.

Grupp 1

Utopi	Dystopi
Detta karaktäriserar näringslivet: Ett näringsliv i den övre högra kvadranten av fyrfältaren. Det är en tydlig målbild... En värld där vi har lyckats svara upp mot de trender, jokrar, mm som vi diskuterade innan. Att vi lyckats skapa en miljö som upplevs som är trygg och attraktiv för människor och företag Fler näringslivstjänster i Sörmland som följd av att man kan verka från Sörmland.	Detta karaktäriserar näringslivet: Näringslivet lyckas inte med omställningen. Fordonskompetensklustret far till Asien. Att vi inte lyckas hänga med och att de stora också lämnar Sörmland, även om det är svårt. Vad händer då med skattebas, attraktivitet, trygghet, arbetslöshet? SSAB får inte sin el. Volvo bara till låns.
Detta karaktäriserar samhället: Sörmland är attraktivt för fler målgrupper än idag. Även 25-35-åringar. Politisk stabilitet i kommunerna för att kunna fatta snabba och bra beslut.	Detta karaktäriserar samhället: Hög arbetslöshet riskerar att driva fram arbetstillfällen som inte är hållbara och miljömässigt dåliga. T ex verksamhet vs jordbruksmark – stor risk på lång sikt med sämre självförsörjningsgrad avseende livsmedel, och regionalt producerad biogas. Att vi inte lyckas väga dem mot varandra på ett bra sätt. Utbildningsnivån låg och fortsatt hög arbetslöshet → problem med trygghet, brottslighet, osv.
Scenariot i rumsliga termer: Sörmland erbjuder närhet till mycket. Stor marknad i Sthlmsregionen som kan nyttjas med digitala hjälpmedel. Man behöver inte bo i centrum utan man kan bo i hela Sörmland – inte bara i städerna. Närhet till arbete kan uppnås digitalt men andra typer av närhet är svårare i mindre kommuner.	Scenariot i rumsliga termer: Högt exploateringstryck samtidigt som vi är omgivna av jordbruksmark. Avvägningar helt centrala för att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling. Jmf länsstyrelsens roll. Hållbarhetsperspektivet i helheten – måste gå hand i hand.

Då blir den fysiska tillgängligheten viktig.

Stråken över länsgränsen (Linköp/Västerås/Örebro/etc) mår bra och utvecklas.

"Vi är inte beroende av Stockholm – Stockholm är beroende av oss." Man vill jobba i Stockholm men bor i Sörmland. Sörmland är alternativet till Stockholms utkanter. Fler förstår vilka värden man kan få ut av att bo i Sörmland.

Ett ihopkopplat Sörmland – inte bara via Södertälje. Dels ur transportsynpunkt, dels mentalt.

Grupp 2:

Utopi	Dystopi
Attraktivitet. Lyfta Sörmland inte bara som utflyktsort utan som en plats där det är bra att verka och bo. Ett starkare Sörmland, att känna att alla är del i Sörmland. Har hög status kring t.ex. jakt, men ge småorterna i hela Sörmland som ett sammanhang.	Segregerat. Uppdelat, dåligt med integrationen, klyftor. Olika förutsättningar dels inom kommunerna, dels inom regionen. Stor grupp invånare som inte kommer att vara aktuella i den kategori som näringslivet söker, t.ex. hög kompetens. Många nya invånare har lång väg innan de är där. Hur komma in på arbetsmarknad som är alltmer specialiserad.
Klimatomställningen – företag har tagit klivet och blivit växande och med högre konkurrenskraft, bidrar till Sörmlands utveckling. De som klarar omställningen tidigt har en fördel. Kompetensförsörjningen har lyckats – företagen får den kompetens de behöver för att klara omställningen. Detta bidrar till en stolthet om Sörmland – Sörmland lyckas.	Ett otryggt Sörmland där företag inte vågar och vill utvecklas. Vi förmår inte vända på folkhälsoproblematiken – vi är ännu mer sjuka, ensamma och eländiga.
Den dåliga folkhälsan i Sörmland har vänt – en effekt av ökad boende- och livskvalitet, arbete, positivt.	Vi lyckas inte få till servicepunkter på landsbygden med elladdning, nya bränslen, då blir det svårt att bedriva verksamhet t.ex. få kompetens att pendla in.
Sörmland drar full nytta av läget – vi attraherar kompetens, ser till att vi har bra infrastruktur, drar nytta av forskning och samverkan med företag och lärosäten i andra län runtomkring. Vi är öppna och därmed intressanta för omvärlden. Det är	Om vi inte klarar klimatomställningen . Företag som inte klarar omställningen slås ut. Trygghet en del i detta. Säkra

en fördel att vi drar åt olika håll, vi slits inte isär utan vi har starka kontaktnät.

Men vi orkar också titta **inåt** och bli starka tillsammans. Vi hittar samverkansformer där vi drar nytta av input utifrån och stärker varandra inåt. Vi klarar av bägge perspektiven.

Attityder. Förnyelsevilja och nyfikenhet är en kultur både hos invånare, näringsliv, kommuner och Regionen. Vågar testa. (Innovation).

Vi konkurrerar på en **större arbetsmarknad** – Sthlm, New York.

Karriärväxla på orten. Möjligheten att ingå i ett sammanhang, **kluster**, ger möjlighet att tillgå samverkansparter.

Hygienfaktorer finns på plats. Då blir plusfaktorerna relevanta.

dricksvattenförsörjning för nya invånare, infra på rätt ställen, bostadsfrågan.

Energitillgången påverkar hur vi kan arbeta med klimatomställningen men också hur utveckla infrastruktur med järnvägar etc. Tillgång till el är centralt för länets utveckling. En oro och tydlig debatt just nu som påverkar många faktorer.

Hygienfaktorerna finns inte på plats. Så länge det inte är löst kan man inte prata om annat. Klustering etc. är hett hos företagen, men inte den största diskussionen hos företagen, de är mer här och nu.

Om vi inte klarar **kompetensomställningen**. Vissa delar, närmast sthlm, klarar omställningen, medan andra delar framförallt i kärnan av Sörmland halkar efter. Andra krav på kompetens efterfrågas, mindre orter är beroende av enstaka företag. Klarar inte företaget omställningen, inte lyckas hitta kompetens, då går det sämre för orten och det finns inga alternativa arbetsgivare. Det uppstår en särskild problematik/sårbarhet i mindre orter. Gnesta hade ett exempel för ett tag sen, ett företag fick flytta till sthlm för att de inte fick tag i rätt kompetens. Ett mardrömsscenario.

Inställning. Kultur och nyfikenhet till förnyelse saknas → det händer inte mycket. "Det var bättre förr" – ingen framtidstro hos invånarna och därmed även företagen (företagen är ju invånare). Generationsskifte – förut mycket backspegel. Kompetens från lärosätena tas inte i av näringslivet (exjobbare, nyexade), få in nytt blod, energi och kunskap, då står det still.

Grupp 3:

Utopi	Dystopi
Detta karaktäriserar näringslivet: Underleverantörerna lyckas haka på omställningen mot hållbarhet. Sörmland är en hub för omställningsbranscher. Kompetensförsörjningsfrågan är löst, god tillgång till kompetens. Stor branschbredd både regionalt och lokalt. Näringslivet i högre grad inriktad mot lokal efterfrågan och ökad självförsörjning. Detta karaktäriserar samhället: Sörmland lyfts fram som en plats där man vill vara och verka både som företag och boende. Utbildningarna är direkt matchade mot näringslivets kort- och långsiktiga behov. Kommun, region, länsstyrelse, företagen m.fl. har uppnått (nästan) alla mål i agenda 2030. Varje individs kunskaper nyttjas väl. Alla ges möjligheter att utvecklas till det bästa denne kan bli. Ökad självförsörjandegrad. Vi har en gemensam definition av hållbar utveckling och -tillväxt. En gemensam strategi för alla aktörer utifrån en sådan definition. Vilka etableringar vill vi ha till Sörmland och vilka vill vi inte ha.	Detta karaktäriserar näringslivet: Att hela den sörmländska underleverantörskedjan inom främst fordonsindustrin går under. En reell risk. Besöksnäringen lyckas inte fixa kompetensutmaningen efter pandemin, blir minimerad i Sörmland istället för att infria förhoppningar. Energin räcker inte till SSABs satsningar m.fl. Ostlänken blir inte av och Skavsta stänger – lägre tillgänglighet till både arbetskraft/-arbetsplatser och kompetens. Stockholm/Sverige/Norden tappar i internationell konkurrenskraft. Detta karaktäriserar samhället: Att vi utarmar vissa orter i länet. Förfallna industrilokaler, inlåsning i bostäder pga. skillnader i värdeutveckling. Otrygghet och minskad tillit till samhället. Ökad brottslighet. Ett tudelat samhälle även på ortsnivå. Stora klyftor. Arbetsstillfällen som försvinner i och med automatisering. Föreningslivets sociala sammanhang minskar.

Ändamålsenlig samverkan.	Scenariot i rumsliga termer:
Tänkarna om var det är fint eller fult att bli kvar är borta.	Avsaknad av mötesplatser ger social distansering och psykisk ohälsa.
Scenariot i rumsliga termer:	Uppdelning stad-land och inom tätorter. Segregation.
Ett levande län. Platserna får utveckla sin potential.	Stora delar av länet hårt drabbade av ovanstående, gränsen mot sthlm i någon mindre grad än övriga.
Ännu högre mångfacettering i jämförelse med kringliggande län. Inte bara Sthlm. Innebär inte inneslutning innanför sina egna länsgränser.	
Utbytet över länsgräns går lika mycket inåt som utåt. Lika naturligt att ta sig till Sörmland som att ta sig åt andra hållet.	

Grupp 4:

Utopi	Dystopi
Detta karaktäriserar näringslivet:	Detta karaktäriserar näringslivet:
... Klimatomställt näringsliv – industrin går före!	... Vänd på tidigare resonemang!
Digitaliserat näringsliv.	Stor risk om vi försöker skydda företagen från externa krav på klimathot, elpriser, mm – viktigt att lyfta goda exempel, höja kunskap/förståelse.
Attraktivt för kompetens (även tandemrekrytering) – stor möjlighet/närhet till Stockholm.	Vi har inte fått in personer som står utanför arbetsmarknaden.
Lösningssinriktat näringsliv – levererar även hållbar utveckling (social, ekologisk, osv).	Klarar vi inte av att hantera kompetensbehov.
Attraktion/varumärke i olika branscher – t.ex. transport, restaurang, mm – skapa attraktion/potential för olika yrken bland unga.	Detta karaktäriserar samhället:
Positiv syn på tillverkningsindustrin!	... ökade klyftor i samhället.
	Kommuner m.fl. har inte lyckats skapa förutsättningar (mark, tillväxtförutsättningar, mm).

Mer cirkulär produktion.

Detta karaktäriserar samhället:

... Samverkan mellan olika delar, platser och branscher inom Sörmland.

Tillvaratar arbetskraftsreserven – utnyttja möjligheten, utbilda/matcha till företagens behov – bidrar till attraktion.

Ökad samverkan mellan kommun och region – lyfta varumärke (med innehåll), goda exempel/framgångsföretag.

Förståelse för möjligheten att delta i en utvecklingsresa – högt entreprenörskap och företagande med olika insatser.

Nytt tankesätt – positiv framåtblick, vi ska vara bäst på något! Vi pratar mer positivt om företagande och förutsättningar!

Scenariot i rumsliga termer:

... Spetsa till olika orter och ha olika styrkor inom regions delar.

Näringslivets roll i areella näringar/landsbygd – gemensam syn mot framtiden, förståelse för betydelse – livsmedel, mm.

Mellanrummens betydelse – digitalisering, livsmedelsförsörjning, mm.

Vi jobbar för tillväxt, men definierar inte vad vi vill ha (kanske inte stötta all tillväxt – anställda, ekonomisk status, mm).

Gated communities p.g.a. Stora sociala klyftor, låg tillit.

Scenariot i rumsliga termer:

... Tillväxtskugga - utbytet med omgivande regioner viktigt, kräver styrkeområden/varumärke i Sörmland.

VI ÄR WSP

WSP är en av världens ledande rådgivare och konsultbolag inom samhällsutveckling. Med cirka 48 700 medarbetare i över 40 länder samlar vi experter inom analys och teknik, för att framtidssäkra världen.

Tillsammans med våra kunder tar vi fram innovativa lösningar för en mänsklig, trygg och välfungerande morgondag. Så tar vi ansvar för framtiden.

wsp.com

WSP Sverige AB

121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7

T: + 46 10-722 50 00
Org nr: 556057-4880
wsp.com

